

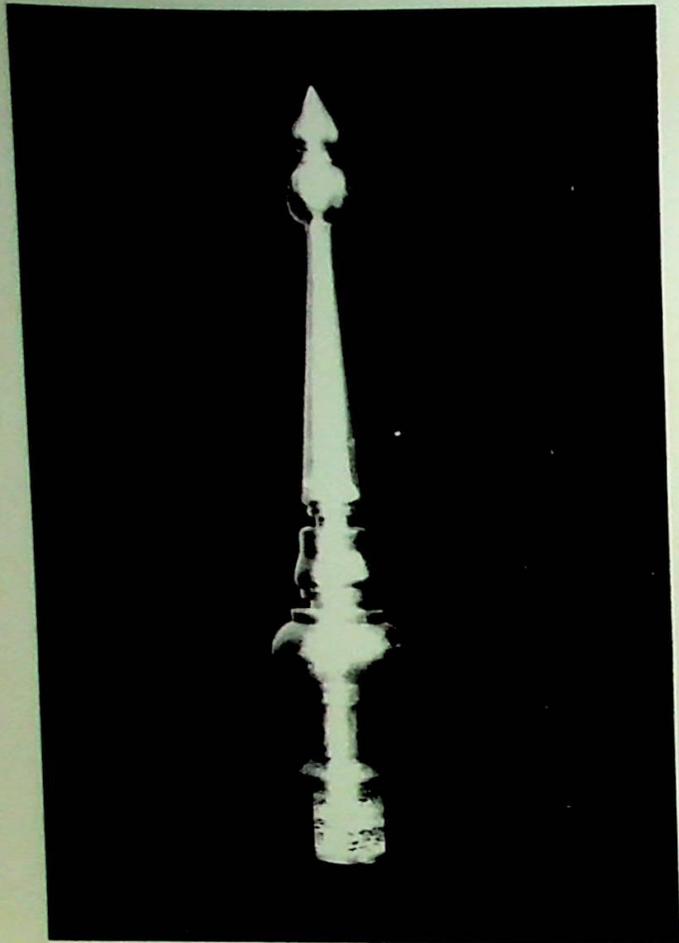

พระธาตุศรีมงคล

สมเด็จพระสังฆราชฯ สกลมหาสังฆปริณายก

พระธาตุศรีมงคล

ยอดนั้ตร ทองกำ

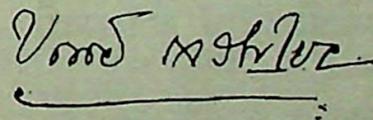

นั้ตรยอดดองค้พระชาตุ 7 ชั้น

คำนำ

เนื่องในโอกาสที่จะมีพระราชพิธียกฉัตรยอดองค์พระธาตุศรีมงคลและพระราชพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นบรรจุในองค์พระธาตุศรีมงคล คณะกรรมการเตรียมงานพระราชพิธีฯ เห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก โดยบรรจุเนื้อเรื่องเกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา พระบรมสารีริกธาตุ เรื่องราวเกี่ยวกับองค์พระธาตุศรีมงคล รวมทั้งประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไทยไว้ เพื่อเป็นพุทธบูชา แฝงแพร่ความรู้ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ระลึกถึงบรรพชน เป็นการเสริมสร้างความสามัคคี

ข้าพเจ้าในฐานะประธานกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการดำเนินงานเตรียมพระราชพิธีฯ ขออนุโมทนาด้วยเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสอันเป็นมงคลนี้

(นายบุญชัย เจริญไชย)

สำเนาหนังสือ

ขอพระราชทานพิธียกฉัตรยอดองค์พระธาตุศรีมงคล
และขอพระราชทานพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ
ขึ้นบรรจุในองค์พระธาตุศรีมงคล

สำเนาหนังสือของกรมการศาสนา

ที่ ศธ. ๐๔๐๖/๑๑๔๗๖

กรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการ กทม. ๑๐๓๐๐

๒๖ กันยายน ๒๕๒๖

เรื่อง ขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธียกฉัตรเจดีย์
“พระธาตุศรีมงคล” และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดพระธาตุศรีมงคล
อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

เรียน ราชเลขาธิการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาลิขิตพระวิสุทธาธิปัตย์ เจ้าคณะภาค ๘ พร้อมเอกสารประกอบ
รวม ๑ ชุด

ด้วยพระวิสุทธาธิปัตย์ เจ้าคณะภาค ๘ ได้มีลิขิตสนับสนุนเรื่อง พระครูศรี-
เจติยานุรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีมงคล ขอพระราชทานอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว หรือผู้แทนพระองค์ พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง เสด็จพระราชดำเนินไปทรง
ประกอบพิธียกฉัตรเจดีย์ “พระธาตุศรีมงคล” และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดพระ-
ธาตุศรีมงคล ตำบลวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ในเดือนพฤศจิกายน
๒๕๒๖ วันและเวลาใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ความละเอียดตามสำเนาลิขิต
ของเจ้าคณะภาค ๘ และเอกสารประกอบที่แนบมาพร้อมนี้

กรมการศาสนาพิจารณาแล้ว เห็นว่า การขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จ ฯ ครองนี้
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีมงคลได้เสนอเรื่องราวขอรับความเห็นชอบจากเจ้าคณะ พระสังฆา-
ธิการโดยลำดับ ตลอดจนทางราชการฝ่ายบ้านเมือง จนถึงเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ตาม

ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการขอพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๒๓ แล้ว
สมควรสนับสนุนในการขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จ ฯ ตามความประสงค์ต่อไป
จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาสุกแต่จะเห็นสมควร.

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) นายเลย จันจักร

(นายเลย จันจักร)

รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทน

อธิบดีกรมการศาสนา

๖ กันยายน ๒๕๒๖

กองศาสนูปถัมภ์

โทร. ๒๘๑๖๕๐๐

สำเนาหนังสือของผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

สำเนาคู่ฉบับ

ที่ สน ๐๐๓๐/๑๔๙๔๙

ศาลากลางจังหวัดสกลนคร

๒๓ มิถุนายน ๒๕๒๖

เรื่อง ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลเชิญเสด็จเป็นองค์ประธาน
 เวียน ราชอาณาจักร
 สิ่งส่งมาด้วย ภาพถ่ายพระธาตุศรีมิ่งกล จำนวน ๖ ภาพ

เนื่องด้วย พระธาตุศรีมิ่งกล วัดพระธาตุศรีมิ่งกล บ้านธาตุหมู่ที่ ๓ ตำบล
 วาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ได้สร้างมาแต่สมัยโบราณ เป็นที่เคารพ
 สักการะของชาวผู้ไทยในอำเภอวาริชภูมิและชาวผู้ไทยทั่วไป อยู่ในสภาพปรักหักพังลงมา
 กองอยู่กับพื้น เหลืออยู่สูงประมาณ ๓ เมตรเศษ มีวัตถุโบราณเช่น พระพุทธรูปซึ่งบรรจุ
 อยู่ในองค์พระธาตุจำนวนมากได้ถูกพวกมิฉนาศีพลอบขุดเอาไปบางส่วน

บรรดาชาวผู้ไทยจึงได้ประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อทำการปฏิสังขรณ์พระธาตุ
 องค์นี้ใหม่เพื่อให้อยู่ในสภาพมั่นคงถาวร มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม เป็นมรดกตกทอด
 ต่อไปถึงบุตรหลาน จึงตั้งคณะกรรมการดำเนินการปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุ โดยเริ่ม
 ดำเนินการตั้งแต่เดือนเมษายน ๒๕๒๖ แล้วเสร็จสมบูรณ์เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๒๖ รวม
 เวลาปฏิสังขรณ์อยู่ ๑๐ ปี องค์พระธาตุมีขนาดกว้าง ๑๐ เมตร สูง ๓๖ เมตร สร้างฉัตร
 ๗ ชั้น ทำด้วยทองเหลืองลงรักปิดทองที่ยอดฉัตรทำด้วยทองคำหนัก ๓๐ บาท พร้อม
 ทั้งผอบ ๕ ชั้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สิ้นค่าก่อสร้างทั้งหมด ๑ ล้านบาทเศษ ซึ่ง
 เป็นเงินบริจาคร่วมกันของชาวผู้ไทยและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป

บรรดาชาวผู้ไทยได้เห็นพ้องต้องกันว่า ให้จัดพิธียกฉัตรขึ้นประดิษฐานบนยอด
 พระธาตุพร้อมกับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือน ธันวาคม
 ๒๕๒๖ ซึ่งชาวผู้ไทยถือว่าเป็นเดือนมหาคฤกษ์ในการจัดงานครั้งนี้ และเพื่อให้เป็นที่

ประทับใจของชาวผู้ไทยพร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนทั่วไป จึงใคร่ขอพระราชทานพระบรม
 ราชวโรกาสกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือผู้แทนในพระองค์เป็น
 องค์ประธานในการประกอบพิธีนี้ เพื่อให้พลกนิกรได้เฝ้ารับเสด็จชื่นชมพระบารมี และ
 เป็นศิริมงคลแก่ชาวผู้ไทยทั่วไป ควรมิควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
 โปรดกระหม่อม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและโปรดดำเนินการต่อไปจะขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ)

ปรีชา พงศ์อิศวรานันท์

(นายปรีชา พงศ์อิศวรานันท์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด

โทร. สกลนคร ๗๑๑๓๔๔

๔๗๐๐๐

สำเนาหนังสือของประธานคณะกรรมการ ดำเนินงาน

(สำเนา)

๘๕ ซอยระนอง ๒ ถนนพระรามที่ ๕

กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๔๑๑๓๑๙, ๒๘๑๐๑๒๓

๑ มิถุนายน ๒๕๒๖

เรื่อง ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลเชิญเสด็จเป็นองค์ประธาน
เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร (ผ่านนายอำเภอวาริชภูมิ)

เนื่องด้วย “พระธาตุศรีมิ่งมงคล” วัดธาตุศรีมิ่งมงคล บ้านธาตุ หมู่ ๓ ตำบลวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ได้สร้างไว้แต่สมัยโบราณกาล เป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยทั่วไปสืบทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบัน อยู่ในสภาพรกรักหักพังลงมากองกับพื้นดินเหลืออยู่สูงประมาณ ๓ เมตรเศษ มีวัตถุโบราณที่สำคัญต่าง ๆ อาทิ พระพุทธรูปบรรจุอยู่ภายในองค์พระธาตุ ฯ เป็นจำนวนมาก ได้ถูกพวกมิชชันนารีลักลอบขุดเอาไปบางส่วน หากทอดทิ้งไว้ในสภาพเช่นนั้นจะเป็นเหตุให้มีการขุดและลักขโมยเอาไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวจนหมด เป็นการทำลายวัตถุโบราณที่มีคุณค่า

บรรดาชาวบ้านผู้ไทยจึงได้ประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อหาทางป้องกันโดยทำการปฏิสังขรณ์พระธาตุ ฯ องค์นี้ให้อยู่ในสภาพมั่นคงถาวร มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเป็นมรดกสืบทอดต่อไปถึงบุตรหลานในอนาคต จึงได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการดำเนินการ” ขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุ ฯ และได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖ แล้วเสร็จเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ องค์พระธาตุ ฯ มีขนาดฐานกว้างด้านละ ๑๐ เมตร ความสูงทั้งหมด ๓๖ เมตรเศษ และได้สร้างฉัตร ๗ ชั้น ทำด้วยทองเหลืองลงรักปิดทอง ที่ยอดฉัตรทำด้วยทองคำมีน้ำหนัก ๓๐ บาท พร้อมทังผอบ ๕ ชั้น

เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งปรากฏตามภาพถ่ายที่แนบมาพร้อมนี้ รวมมูลค่าในการปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุ ฯ เป็นเงินประมาณ ๑ ล้านบาทเศษ ซึ่งเป็นเงินบริจาคร่วมกันของพี่น้องพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตใจเป็นกุศลทั้งสิ้น

ชาวไทยได้มีมติให้จัดพิธียกฉัตรขึ้นประดิษฐานบนยอดพระธาตุ ฯ พร้อมกับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม ๒๕๒๖ เพื่อให้พิธีดังกล่าวนี้เป็นพิธีมหามงคลและก่อก่อสิริมงคลเป็นที่ประทับใจของชาวไทยและพุทธศาสนิกชนทั่วไป จึงได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการเตรียมพิธียกฉัตร” ขึ้นคณะหนึ่งดำเนินการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ฉะนั้น คณะกรรมการ ฯ จึงใคร่ขอพระราชทาน พระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลเชิญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือผู้แทนในพระองค์ พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีนี้ เพื่อให้พิธีของพระองค์ได้แผ่รับเสด็จ ขึ้นชมพระบารมี และเป็นสิริมงคลแก่ชาวไทยตลอดไปชั่วกาลนาน ควรมิควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

จึงเรียนมาเพื่อขอความกรุณาต่อท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้โปรดนำเรียนท่านราชเลขาธิการสำนักพระราชวัง เพื่อนำความกราบทูลบังคมทูล ฯ ให้ทรงทราบถึงเจตนารมณ์ของชาวไทยดังกล่าวข้างต้น ได้ความประการใดขอได้โปรดแจ้งให้กระผมทราบด้วย จักเป็นพระคุณอย่างยิ่ง.

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ)

พ.อ. วิวัจน์ บุญรักษา

(วิวัจน์ บุญรักษา)

ประธานกรรมการเตรียมพิธียกฉัตร

พุทธประวัติโดยสังเขป

พ.ศ.ท. สุวัจน์ มีพรหม.

พระนาม เจ้าฟ้าชายสิทธัตถะ โคตมโคตร เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะกษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ (ประเทศเนปาลปัจจุบัน) และพระนางศรีมามายา

ประสูติ เมื่อวันศุกร์ วันเพ็ญเดือน ๖ ปีจอ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี อภิเชกสมรสกับพระนางพิมพา มีราชโอรสชื่อพระราहुล

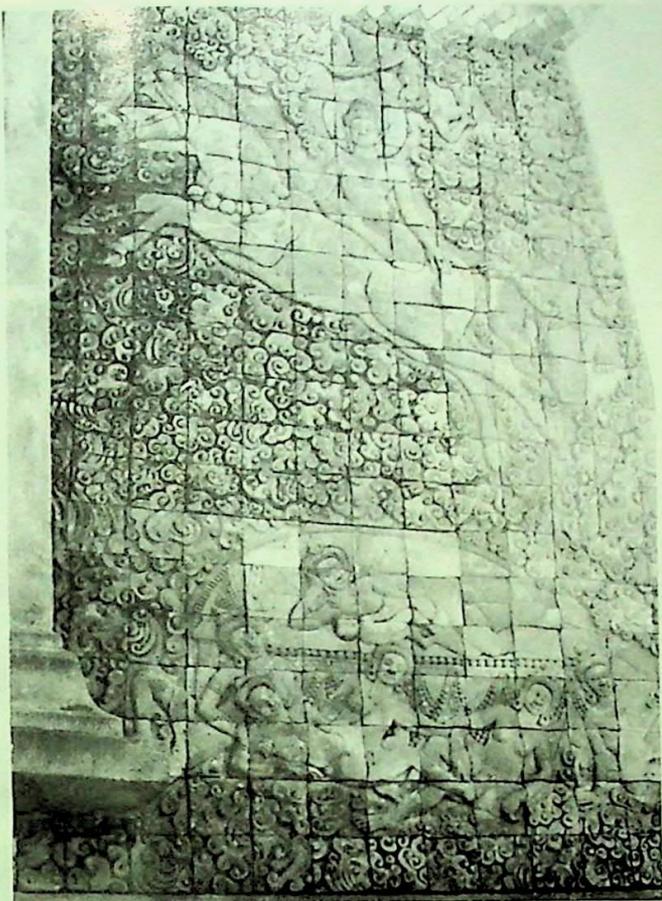
ทรงเสด็จออกบรรพชา เมื่อพระชนมายุ ๒๙ ชันษา ในปีเถาะ

ทรงตรัสรู้บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ณ โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ใหญ่ไบหนาในวันพุธ ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ ปีระกา ภายหลังจากได้ต่อสู้แสวงธรรมะอยู่ถึง ๖ ปี จึงได้สำเร็จเมื่อพระชนมายุ ๓๕ ชันษา

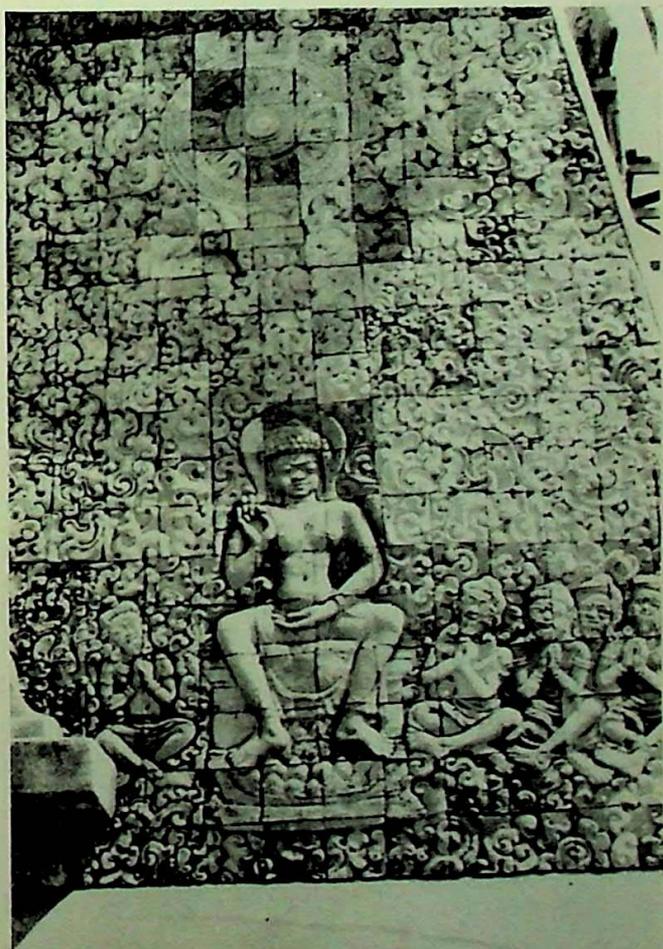
พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมโปรดคนุษย์และเทวดาอยู่ในโลกเป็นเวลา ๔๕ ปี จึงได้เสด็จดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ที่เมืองกุสินารา ประเทศอินเดีย รวมพระชนมายุได้ ๘๐ ชันษา ชาวพุทธทั้งหลายจึงได้เริ่มตั้งศักราชนับแต่วัน พระปรินิพพานเป็นต้นมา เพื่อรำลึกถึงพระพุทธรุณ เรียกว่า พุทธศักราช ๑ หรือ พ.ศ. ๑ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ วันประสูติ วันตรัสรู้ กับวันปรินิพพาน ตรงกันทั้ง ๓ วัน คือ วันเพ็ญเดือน ๖ ชาวพุทธจึงถือเอาวันนี้เป็นวันวิสาขบูชา

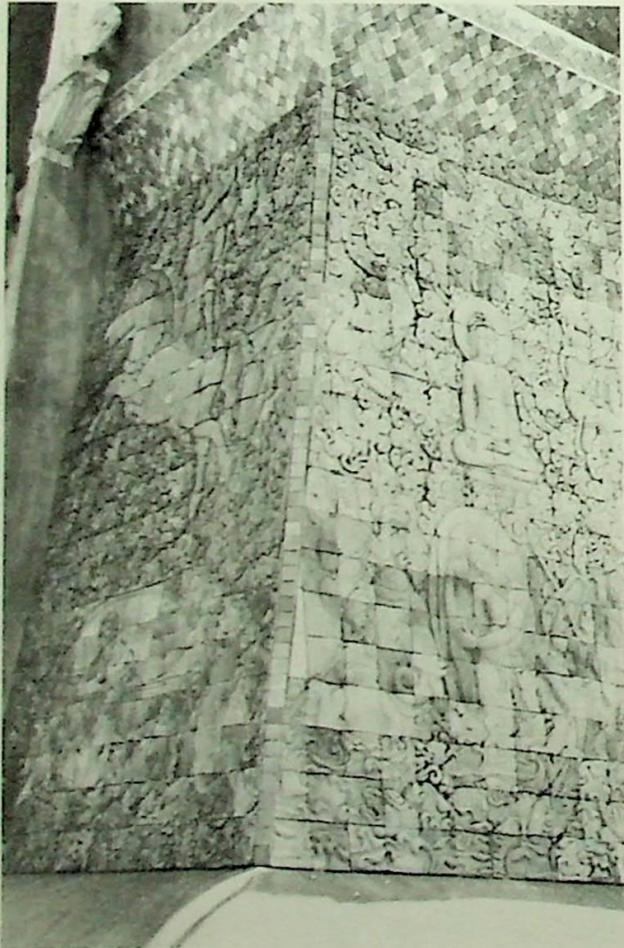
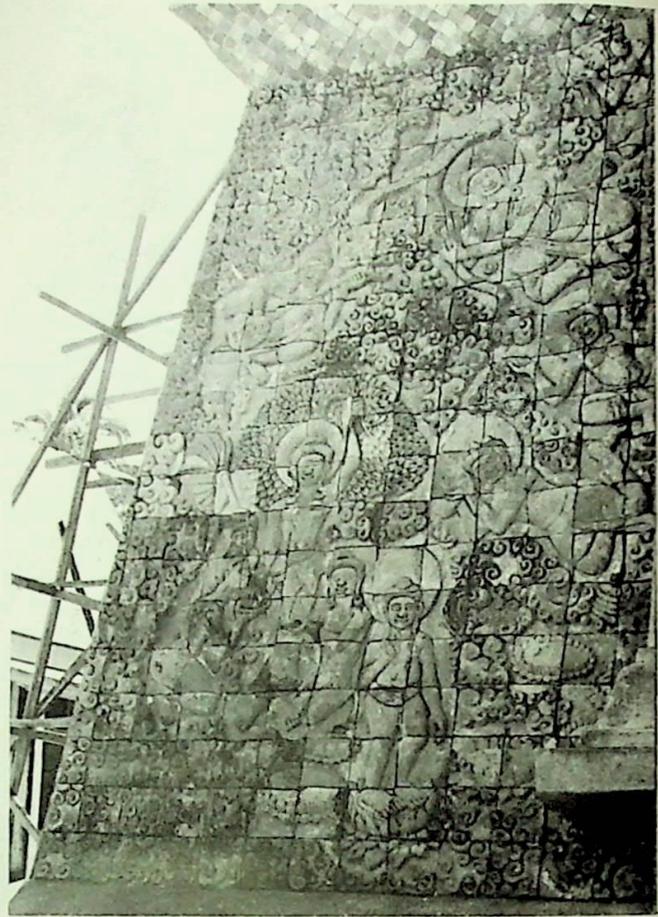
ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระองค์ได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายเพื่อทรงประทานปัจฉิมโอวาทในขณะที่ประชุมอยู่ ณ พระแท่นที่ปรินิพพานว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราเตือนท่านทั้งหลายให้รู้ สังขารคือธรรมที่ปัจจัยแต่งขึ้นทั้งหลาย มีความเสื่อมเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้ถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยไม่ประมาทเถิด”

ปัจฉิมโอวาทหนักัดจากพระพุทธประวัติเล่ม ๓ พิมพ์ครั้งที่ ๔๖/๒๕๒๕ ของมหาแมงกุฎราชวิทยาลัย

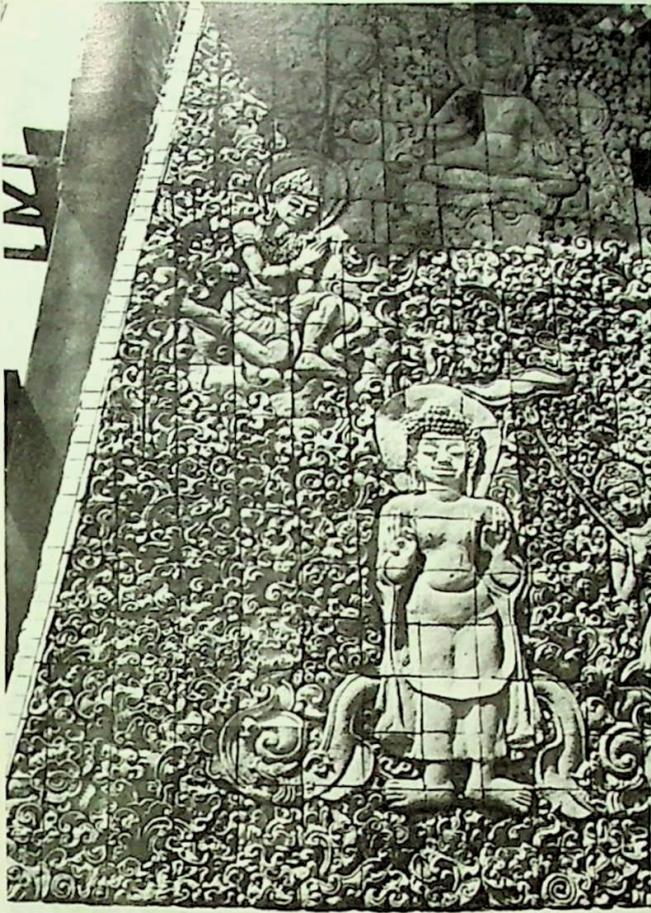

ภาพพุทธประวัติ

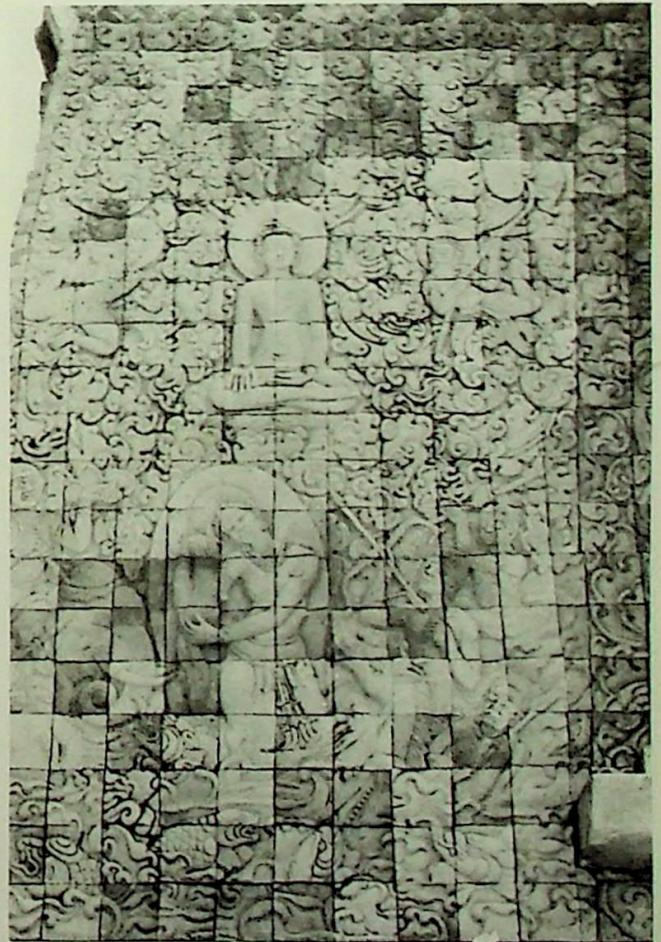

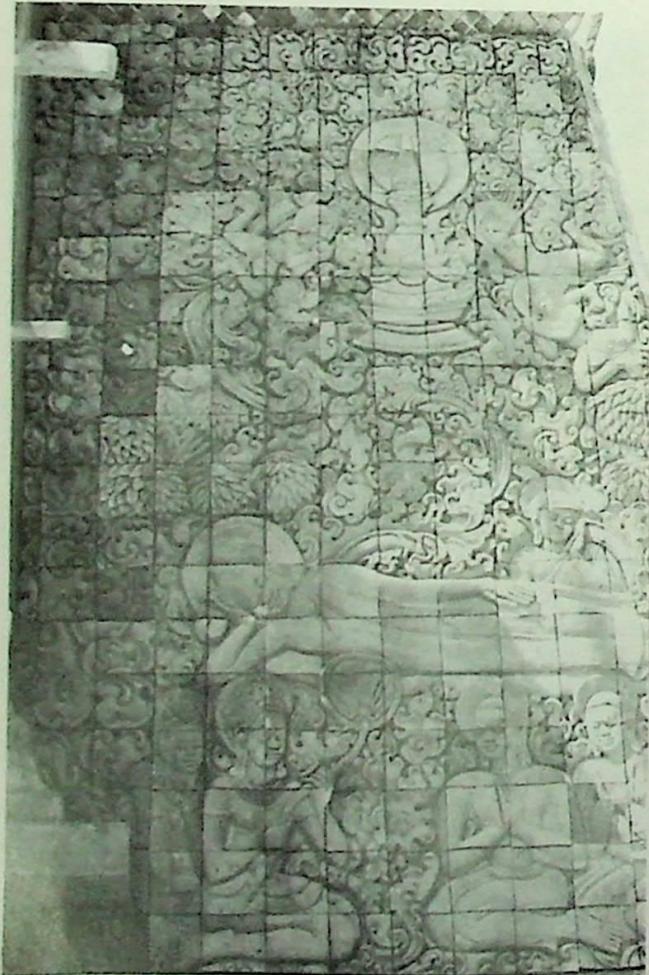
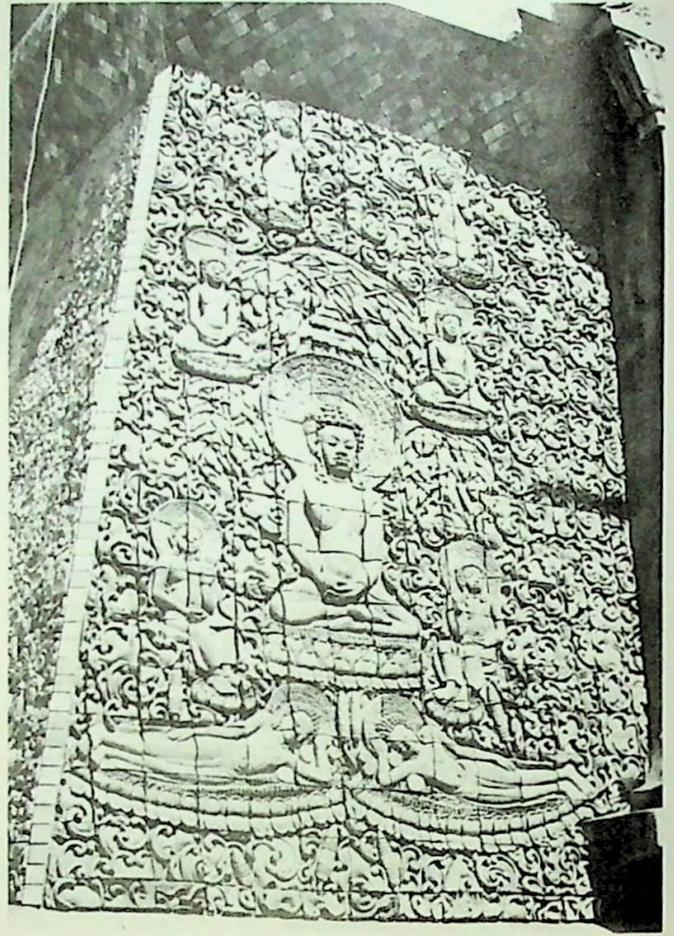

ภาพพุทธประวัติ

ภาพพุทธประวัติ

ภาพพุทธประวัติ

ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ

พ.ศ.ท. ด้วัจษ์ มีพรหม

พระบรมสารีริกธาตุ ถ้าจะพูดง่าย ๆ เป็นภาษาธรรมดาก็คือ พระอัฐิของพระพุทธเจ้านั่นเอง เป็นที่ทราบกันว่า พระพุทธเจ้าได้เข้าสู่พระปรินิพพาน เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ ที่เมืองกุสินารา ประเทศอินเดีย เมื่อได้ถวายพระเพลิงเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าแห่งนครกุสินารา ชื่อมัลละ ผู้เป็นเจ้าภาพในการพระราชทานเพลิง พร้อมกับทูตานุทูต ซึ่งเป็นผู้แทนมาประชุมเพลิงรวม ๗ พระนคร (แคว้น) ได้เจรจาขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจากเจ้ามัลละ โดยมีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อ โทณพราหมณ์ เป็นกรรมการแบ่งออกเป็น ๘ ส่วนเท่ากัน คือ เจ้ามัลละได้ ๑ ส่วน ทูตานุทูต ๗ พระนคร ได้ไปคนละ ๑ ส่วนเท่ากัน โทณพราหมณ์ ได้สร้างทนานทองคำขึ้น ๑ ทนาน เพื่อตักดวงพระบรมสารีริกธาตุ พราหมณ์ผู้นี้ ไม่ได้รับส่วนแบ่งด้วย จึงเอาทนานทองคำอันนี้ไปก่อสตุปครอบไว้เป็นที่สักการะบูชาที่เมืองของตนเรียกว่า “**ตุมพะสตุป**”

โทณพราหมณ์ ได้ใช้ทนานทองคำตักดวงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุได้ ๑๖ ทนานเท่า ๆ กัน แสดงว่า เจ้ามัลละ กับทูตานุทูต ๗ พระนคร ได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปคนละ ๒ ทนาน เท่ากัน เจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ได้นำพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุไว้ในพระธาตุเจดีย์ ๘ แห่ง (๘ เมือง) ภายหลังจากได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุเสร็จสิ้นไปแล้ว เจ้าโมริยะแห่งเมืองบีปผลิวัน ได้ส่งทูตไปขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุกับเจ้ามัลละ แต่เจ้ามัลละไม่มีให้ เพราะได้แบ่งไปหมดแล้ว จึงได้มอบพระอังคาร (ขี้เถ้า) ให้ไป เจ้าโมริยะได้นำพระอังคารนี้ไปบรรจุไว้ในสตุปเพื่อสักการะบูชา ที่เมืองของตนเรียกว่า “**อังคารสตุป**” จึงกล่าวกันได้ว่า ภายหลังจากพระพุทธเจ้าได้เสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานแล้ว ครั้งแรกได้เกิดมีพระธาตุเจดีย์ขึ้น ๘ แห่ง พระสตุปอีก ๒ แห่ง รวมเป็น ๑๐ แห่ง ภายหลังจากเมื่อพระพุทธศาสนา ได้เจริญแพร่ไพศาลขึ้นในพิภพ จึงได้มีพุทธศาสนิกชนก่อสร้างพระเจดีย์ธาตุ และพระสตุป ขึ้นมากมาย เพื่อเป็นปูชนียบูชาบวระพระพุทธศาสนา สืบต่อกันไป เมื่อถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว มีเสียงเล่ากันว่า พระ

อัฐิธาตุของพระองค์นั้น ได้แปรสภาพเป็นเม็ด เป็นก้อน ที่เรียกว่า พระบรมธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ จะเป็นเม็ดหรือเป็นก้อนเวลาใดในพระตำนานไม่ได้กล่าวไว้ ขอ ให้พุทธศาสนิกชนผู้ทรงปัญญา ใช้เหตุและใช้ผลพิจารณาเองเถิด

ลักษณะพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุ มีลักษณะ กลม เสี้ยว ยาว รี เป็นเหลี่ยม หรือแม้จะมีลักษณะคล้ายกระดูกคนธรรมดาที่จริง แต่มีส่วนเล็กกว่ามาก รูปพรรณสัณฐานเป็นมัน มีสีต่าง ๆ เช่น สีทอง สีขาว เหมือนงาช้าง สีแดงเรื่อ ๆ ระหว่างเหลืองปนแดง เป็นต้น ถ้าจะมองดูเพียงผิวเผิน คล้ายกับก้อนหิน กรวด หรือไข่มุกขนาดเล็ก แต่หากมีน้ำหนักเบาว่า หิน กรวด หรือไข่มุก ถ้าเป็นพระบรมสารีริกธาตุ ขนาดเล็กเท่าเมล็ดข้าวสาร หักก็ดี ขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด ก็ดี หรือเท่าเมล็ดงา สามารถลอยอยู่บนน้ำได้ แม้จะจมลงบางครั้ง แต่สามารถลอยขึ้นได้อีก พระบรมสารีริกธาตุทั้ง ๑๖ ทานานั้น ตามตำนานท่านแบ่งออกเป็น ๓ ขนาด คือ

๑. ขนาดใหญ่ เท่าเมล็ดถั่วหัก มีจำนวน ๕ ทาน มีสี เหมือนสีทองอุไร
๒. ขนาดกลาง เท่าเมล็ดข้าวสารหัก มีจำนวน ๕ ทาน มีสี ดั่งสีแก้วหัก
๓. ขนาดเล็ก เท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด มีจำนวน ๖ ทาน มีสี ดั่งสีดอกพิกุล

พระบรมสารีริกธาตุนั้น ถ้าเสด็จไปสถานที่ใดจะเป็นสถานที่ที่ดี จะเป็นบุคคลที่ดี สถานที่นั้นหรือบุคคลนั้น จะประสพแต่ศิริมงคลพิพัฒน์มงคล แต่ถ้าบุคคลใดมีพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุอยู่ในครอบครองของตน ไม่ประคิบฐานไว้ในที่สมควร และไม่หมั่นกราบไหว้บูชาแล้ว พระธาตุมักจะเสด็จไปอยู่ที่อื่น แต่ถ้าประคิบฐานไว้ในที่สมควร และหมั่นเคารพบูชาอยู่เป็นนิจแล้ว อาจเป็นเหตุให้พระบรมธาตุจากที่อื่นเสด็จมาประทับร่วมเพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เรื่องเช่นนี้ต้องศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง จึงจะประจักษ์แน่ชัดตามความเป็นจริง

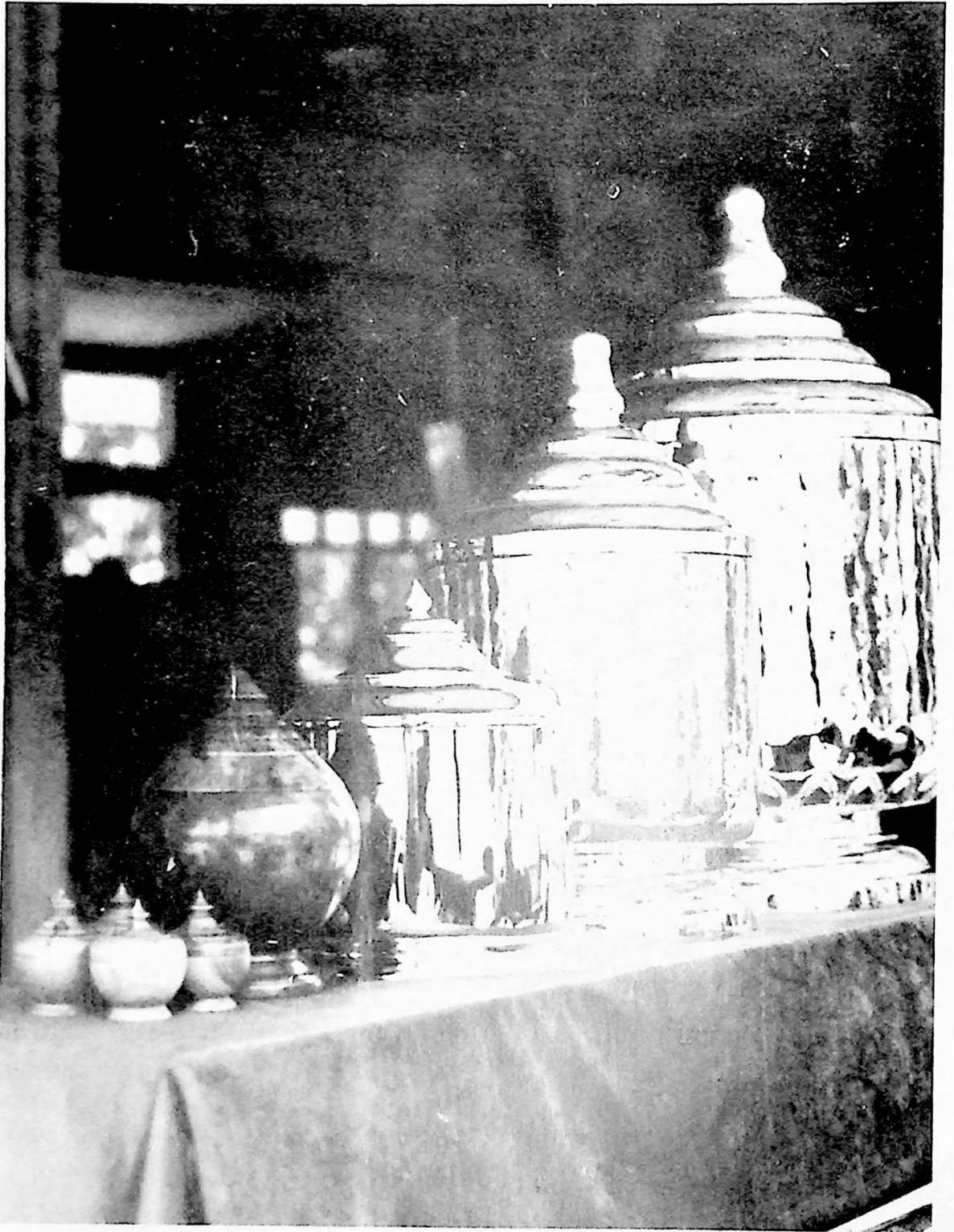
พระธาตุปาฏิหาริย์

ตามตำนานยังได้กล่าวถึงปาฏิหาริย์พระธาตุไว้มากมาย มีตำนานอินเดียบ้าง ตำนานลังกาบ้าง ตำนานพม่าบ้าง ตำนานนครชุมบ้าง ตำนานไทยบ้าง สรุปแล้วมีสิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ ที่เกิดจากพระธาตุปาฏิหาริย์มีดังนี้คือ

เป็นแสงสว่างไปทั่วบริเวณ เป็นแสงโชติช่วงพุ่งขึ้นไป ๑ เป็นดวงดุขิ้น ๑ เป็นดวงเลื่อนลอยไปมา ๑ เป็นสีแสงต่าง ๆ ๑ เป็นกลิ่นหอมในบริเวณ ๑ เป็นเสียงไหว้พระสวตมนต์ ๑ เป็นเสียงโห่ร้อง ๑ เป็นเสียงกลองชัยและฆ้องชัย ๑ แต่ทั้งนี้จะเป็นได้ครั้งคราวเท่านั้น หาได้เป็นทุกวันไม่ เรื่องเช่นนี้จะศึกษาได้จากศิลาจารึกต่าง ๆ เช่น ศิลาจารึกนครชุมเป็นต้น หรือบันทึกของผู้ปกครองเมืองต่าง ๆ ในสมัยก่อน เช่น สมัยนครเชียงใหม่ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยจักรี เป็นต้น สิ่งปาฏิหาริย์ดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่สันนิษฐานได้ยาก แต่ไม่เหลือวิสัยของผู้มีปัญญาทั้งหลาย ย่อมสามารถศึกษาค้นคว้าให้รู้จริงเห็นจริงด้วยปรีชาปัญญาของตน

สำหรับพระธาตุศรีมิ่งกลของพวกเรา คนในบ้านธาตุรวมทั้งพระภิกษุสามเณรที่จำพรรษาในวัดนี้ได้พบเห็นแสงพุ่งออกจากองค์พระธาตุ ในวันพระหรือวันศีลเป็นบางครั้ง ส่วนมากจะพุ่งออกในตอนหัวค่ำ และจะพุ่งกลับมาสติดยอยู่ที่องค์พระธาตุในราวตี ๓ หรือตี ๔ เมื่อครั้งผู้เขียนยังเด็ก ขณะที่บ้านเราเมืองบุญ (เอาบุญ) ได้เห็นแสงพวยพุ่งออกจากพระธาตุผ่านศีรษะออกไปที่ยอดคันทันทางทิศตะวันออกของวัด แสงที่พุ่งออกไปในเวลากลางคืน และพุ่งกลับในตอนทีกนี้ มีผู้สันนิษฐานว่า เป็นปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ในองค์พระธาตุมาแต่เดิม ถ้าเป็นความจริงดังข้อสันนิษฐานย่อมจะทำให้พวกเราชาวบ้านธาตุจอมศรี ผู้ตีหมุดทั้งบ้าน รวมทั้งชาวผู้ไทยทั้งมวลภาคภูมิใจต่อองค์พระธาตุศรีมิ่งกลนี้เป็นอย่างยิ่ง

ประวัติพระบรมสารีริกธาตุนี้ นายบุญย์ เจริญไชย ประธานบูรณะพระธาตุศรีมิ่งกลมาแต่เริ่มแรก ได้มาเมื่อครั้งพิมพ์แจกในงานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุผู้่นของท่านอาจารย์วัน อำนวยสงคารว จ. สกลนคร และได้นำเอาปาฏิหาริย์ของพระธาตุศรีมิ่งกลแต่ตั้งเดิมผนวกเข้าในตอนท้ายอีกด้วย

ผอบ 5 ชั้น เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทองเหลืองชุบทอง ทองเหลืองชุบนาคิ เงิน
หินอ่อน และไม้จันทร์

ที่มาของพระบรมสารีริกธาตุ

ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพิธีอัญเชิญ
ขึ้นบรรจุในองค์พระธาตุศรีมงคล

นายประวัติ บุญรักษา

พระบรมสารีริกธาตุที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพิธีอัญเชิญ
ขึ้นบรรจุในองค์พระธาตุศรีมงคล ได้อัญเชิญมาจาก นายบุญย์ เจริญไชย นางคำหล้า
อินทรพานิช และนายชินหมิน แซ่กู่

สำหรับองค์ที่อัญเชิญมาจากนายบุญย์ เจริญไชยนั้น ท่านได้เล่าว่า ได้รับมา
จากประเทศศรีลังกา ในสมัยที่ท่านได้ไปเยี่ยมประเทศนั้น ในฐานะเอกอัครราชทูต เมื่อ
ราว พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ไปเยี่ยมมณฑลสาร เจ้าอาวาสวัดสยามนิกายและวัดอมระปุระ เจ้า
อาวาสของทั้งสองวัดได้ประทานองค์พระบรมสารีริกธาตุแก่ท่าน เพื่ออัญเชิญมากราบไหว้
บูชาพระพุทธเจ้า จำนวน ๒ องค์ องค์ที่ ๑ มีรูปร่างคล้ายคลึงเมล็ดข้าวสารหัก ส่วน
องค์ที่ ๒ มีรูปร่างลักษณะขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาค

ท่านได้กรุณาให้อัญเชิญองค์ที่ ๒ มาบรรจุไว้ที่พระธาตุศรีมงคลของพวกเรา
เพราะองค์ที่ ๑ ท่านได้ตั้งใจไว้ว่าจะอัญเชิญไปบรรจุไว้ที่วัดบุญญ์กัญจนาราม เมืองพัทธยา
แล้ว โดยจะสร้างเจดีย์ขึ้นที่นั่น

สำหรับองค์ที่อัญเชิญมาจาก นางคำหล้า อินทรพานิช นั้น หลวงปู่ขาว
อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล จ. อุตรธานี ได้ประทานให้ อาจารย์ สัทธา อินทรพานิช
เพื่ออัญเชิญไปบรรจุในองค์พระธาตุศรีมงคล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ อาจารย์ สัทธา
อินทรพานิช ได้ถึงแก่กรรมแล้ว นางคำหล้า อินทรพานิช ผู้ภรรยาจึงได้ดำเนินการ
ต่อตามเจตนารมย์เดิม

สำหรับจำนวนมากองค์ที่ได้อัญเชิญมาจากนายชินหมิน แซ่กู่ นั้น มีขนาดเท่า
เมล็ดพันธุ์ฝักกาค ถึงขนาดเท่าเมล็ดข้าวสารหัก และมีสีสรรแตกต่างกัน บางองค์มีสีใส
กึ่งแก้ว ขอให้อ่านบันทึก ของนายชินหมิน แซ่กู่ กิ่งนี้

ก่อนอื่นข้าพเจ้าขอเรียนว่า ข้าพเจ้ามีความรู้ไม่ทันเกี่ยวกับการเขียนหนังสือ เมื่อข้าพเจ้าถูกขอร้องให้เขียนเรื่อง “ที่มาของพระบรมสารีริกธาตุ” บอกตรง ๆ ว่า ข้าพเจ้ารู้สึกหนักใจ แต่ก็พยายามเขียนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดขาดตกบกพร่องก็ขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ คุณเอื้อ สอนไทย ได้มาชวนข้าพเจ้าเป็นกรรมการทอดกฐิน ณ วัดคอนงัว ต. กำพี้ อ. บรบือ จ. มหาสารคาม ในการทอดกฐินครั้งนั้น ท่านพระอาจารย์สังเวียน แห่งวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ (คณะเนตรข่ม) ซึ่งเป็นประธานฝ่ายสงฆ์และเป็นหลวงนำของคุณเอื้อ ได้กรุณาให้พระบรมสารีริกธาตุแก่คณะกรรมการไว้เป็นที่สักการบูชา ท่านละ ๔ องค์ ข้าพเจ้าและภรรยาได้รับด้วยรวม ๑๘ องค์ โดยที่คุณเอื้อได้บอกไว้ว่า พระบรมสารีริกธาตุนี้สามารถเสด็จหนีได้และเสด็จมาเพิ่มได้เช่นกัน เมื่อข้าพเจ้านำมาบรรจุใส่เจดีย์ ยิ่งความประหลาดใจให้แก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อนับดูอย่างไรก็ปรากฏว่าพระบรมสารีริกธาตุได้เพิ่มขึ้นมาอีก ๑ องค์ เป็นจำนวน ๑๙ องค์

หลังจากนั้นข้าพเจ้าได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปถวายหลวงพ่อชุนที่วัดยางบางไผ่ (ซึ่งเป็นพระที่ข้าพเจ้าเคารพนับถือมาแต่เด็ก) เป็นจำนวน ๙ องค์ หลังจากวันที่ข้าพเจ้านำไปถวายแล้ว มาเปิดเจดีย์ดูปรากฏว่ายังมีจำนวน ๑๙ องค์ เช่นเดิม ข้าพเจ้าประหลาดใจมาก จึงได้ย้อนกลับไปเรียนถามหลวงพ่อถึงเรื่องพระบรมสารีริกธาตุที่ข้าพเจ้านำไปถวายว่ายังอยู่หรือไม่ ซึ่งเมื่อหลวงพ่อเปิดเจดีย์ออกดูปรากฏว่ามีพระบรมสารีริกธาตุเพิ่มขึ้นอีกจำนวนน้อย

ในปีต่อมาผู้ใหญ่ทางวัดป่าเส้า จ. ลำพูน ได้เดินทางมาที่บ้านข้าพเจ้าเพื่อปรึกษาหารือเรื่องการทอดกฐิน และเมื่อได้ทราบว่าข้าพเจ้ามีพระบรมสารีริกธาตุ จึงเอ่ยปากขอกับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าคิดในใจว่า ข้าพเจ้ามีพระบรมสารีริกธาตุอยู่ ๑๙ องค์ ข้าพเจ้าให้ไปท่านละ ๔ องค์ ก็คงจะไม่พอ ข้าพเจ้าจึงคิดว่าจะให้ไปท่านละ ๕ องค์ ข้าพเจ้าเหลือไว้บูชา ๔ องค์ แต่เมื่อข้าพเจ้าเปิดเจดีย์ออกดูปรากฏว่ามีพระบรมสารีริกธาตุเสด็จมาเพิ่มมากมายจนไม่อาจจะนับได้ จากนั้นมาข้าพเจ้าจึงได้ให้เพื่อนฝูงนำไปบูชาบ้าง ญาติพี่น้องบ้าง พระที่เป็นครูบาอาจารย์บ้าง ถวายวัดบ้าง ตามแต่เห็นสมควร และเมื่อ

ข้าพเจ้าได้เดินทางไปทอดกฐินที่วัดป่าเส้า ได้พบกับท่านพระอาจารย์นพพร ซึ่งเดินทางไปทอดกฐินครั้งนั้นด้วย ข้าพเจ้าจึงถวายพระบรมสารีริกธาตุจำนวนหนึ่งแก่ท่าน ท่านพระอาจารย์นี้เป็นพระธุดงค์กรรมฐาน เมื่อท่านไปที่แห่งใด ท่านก็แจกพระบรมสารีริกธาตุให้แก่พุทธศรัทธาที่มาราบไว้ท่านบ้าง ศึกษานุกิษย์บ้าง ถวายวัดบ้าง บรรจุเจดีย์บ้าง บรรจุพระพุทธรูปบ้าง

เมื่อท่านไปจำพรรษาที่วัดอุดมวาริบรรพต ต. ทรายขาว อ. พาน จ. เชียงราย ท่านได้กรุณาจดหมายถึงข้าพเจ้าพร้อมทั้งข้อธรรมคำสอน ซึ่งข้าพเจ้าขอกัดเอาตอนหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุก็มีข้อความต่อไปนี้

“อาตมาได้ให้พระบรมสารีริกธาตุแก่ท่านอาจารย์บุญเหลือม อนุตตโร อยู่วัดป่าโสภานาราม บ้านกุดลาด นครพนม ท่านบอกจะสร้างเจดีย์ ภายในพรรษานี้และให้พระบรมสารีริกธาตุอาจารย์คุณ ๑๐ องค์ และให้ศรัทธาญาติโยมทั้งหลายสงวนไว้ในวันสงกรานต์และมีผู้ศรัทธาจะช่วยกันสร้างเจดีย์ถวายเป็นพุทธบูชา อาตมาถามอาจารย์คุณว่า ต้องการพระบรมธาตุบรรจุเท่าไร ท่านบอก ๕๐๐ องค์

เพราะฉะนั้นโอกาสอันดีของโยมมาถึงแล้ว ที่มีส่วนจะประทานมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ และความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แก่ผู้มีศรัทธาสร้างเจดีย์ ปฏิบัติรักษา กราบไหว้เคารพบูชาเจดีย์ แก่ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้ **เจดีย์นี้เป็นเหมือนองค์พระพุทธเจ้า**

อนึ่งอันสงส์ที่อุบาสกได้ถวายพระบรมสารีริกธาตุสติดิถีไว้ในที่สมควร เราจะเกิดชาติภพใด ๆ จะประติษฐานตั้งอยู่ในฐานะอันประเสริฐ ได้เป็นใหญ่เป็นประธานในที่นั้น ๆ

อนึ่งเทวดาอินทร์ พรหม ยม ยักษ์ มนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย บรรดาที่ได้มากราบไหว้บูชาพระบรมสารีริกธาตุ ณ เจดีย์นี้แล้ว จะเป็นผู้ไม่เบียดเบียนเป็นศัตรูแก่อุบาสกเลย กลับจะช่วยสนับสนุนกิจการคุ้มครองรักษาป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ให้ด้วยความยินดี

และถ้าอุบาสกจะยกบุญกุศลส่วนนี้ให้เจ้ากรรมนายเวร และสรรพสัตว์ทั้งหลาย แล้ว เขารู้จักอนุโมทนาเอาแล้ว กรรมเวรทั้งหลายจะสงบระงับไป ด้วยอำนาจแห่งพระบรมสารีริกธาตุ ขอความสุขสวัสดิ์ พิพัฒน์มงคล สมบูรณ์พูนผล ตามที่อุบาสกปรารถนา จงสำเร็จทุกสิ่งทุกประการเทอญ”

พระเทพพร อาทิจจวิโส

ท่านอาจารย์เป็นพระที่มีความละเอียดอ่อน ท่านได้ทำบันทึกไว้ แจกไปเป็นจำนวนเท่าไรซึ่งทุกครั้งข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบท่าน ท่านจะให้ฉบับที่ที่ท่านได้แจกพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อข้าพเจ้าเห็นว่าที่ท่านใกล้หมด ข้าพเจ้าก็จะถวายท่านอีก ซึ่งนับได้เป็นจำนวนหมื่น ๆ องค์

เกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ ข้าพเจ้าจะขอเล่าถึงเหตุการณ์ที่ข้าพเจ้าประทับใจมาก คือเมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าไปทอดผ้าป่าสามัคคีที่วัดบวรวิโกม ค. เหล่า อ. ธวัชบุรี จ. ร้อยเอ็ด พร้อมทั้งได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุที่องค์พระประธาน และส่วนหนึ่งบรรจุเจดีย์ เพื่อให้ชาวบ้านได้สักการบูชาที่หมู่บ้านได้จัดทำเสลี่ยงแหไปรอบหมู่บ้าน ขึ้นขบวนเป็นเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ ตามด้วยพระสงฆ์ทั้งวัดถือดอกไม้รูปเทียน เดินแบบเดินจงกรม ต่อด้วยขบวนพ่อนของเด็กนักเรียน และตามด้วยชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ตลอดทางที่ผ่านจะมีชาวบ้านใช้เสื่อปูตามทางเดิน เพื่อให้ขบวนเดินผ่านไป เมื่อแห่ครบสามารถแล้วได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาให้ชาวบ้านได้สรงน้ำ หลังพิธีสรงน้ำชาวบ้านได้แย่งกันนำขวตบ้าง ชันบ้าง แก้วน้ำบ้าง เพื่อเอาน้ำที่สรงพระบรมสารีริกธาตุ เก็บไว้เป็นสิริมงคล ซึ่งต่อมาหลวงพ่อดำศักดิ์จดหมายมาบอกข้าพเจ้าว่าในปีนั้น ชาวบ้านมีผลเก็บเกี่ยวที่อุดมสมบูรณ์กว่าทุกปีที่ผ่านมา และหมู่บ้านแห่งนี้จะถือเอาวันสงกรานต์ของทุก ๆ ปี เป็นวันเฉลิมฉลองและสรงน้ำพระบรมสารีริกธาตุ

ยังมีเรื่องราวอีกมากที่อยากจะเล่าแต่เกรงว่าท่านผู้อ่านจะเบื่อ จึงขอเล่าอีกนิดว่าแทบทุกครั้งที่มีการถวายพระบรมธาตุจะมีสิ่งมหัศจรรย์อย่างหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ท้องฟ้าแจ่มใส แต่มักจะมีฝนตกปรอย ๆ บริเวณนั้นอยู่เสมอ ข้าพเจ้าได้เรียนถามผู้ที่ได้ความว่า เทพเทวาทั้งหลายได้มาร่วมอนุโมทนาด้วย ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์มาก

ท้ายสุดนี้ข้าพเจ้าขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงดลบันดาลให้ทุกท่านจงมีแต่ความสุขความเจริญ กิจหวังสิ่งใดในทางที่ถูก ที่ควร จงสมคั่งปรารถนาทุกประการด้วย

สวัสดิ์

ชินหมิน แซ่กุ

อาจารย์สิริชาติ ตำนานจิตร ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุนี้มามอบแก่ข้าพเจ้าตามเจตนารมย์ ของนายชินหมิน แซ่กุ ที่ได้ตั้งใจไว้ว่าจะให้พระบรมสารีริกธาตุ โดยไม่นับจำนวนองค์ เพื่ออัญเชิญไปบรรจุในองค์พระธาตุศรีมิ่งกล

ขอขอบพระคุณ และขออนุโมทนา ในส่วนกุศลของท่านที่กล่าวนามมาแล้ว พึ่งได้รับในการให้พระบรมสารีริกธาตุแก่พวกเราชาวไทย จะได้มีไว้เพื่อสักการบูชาสืบต่อไปชั่วกาลนาน

คำอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุ

ท่านผู้ใดปรารถนาที่จะได้พระอัฐิธาตุ หรือที่เรียกกันว่า “พระบรมสารีริกธาตุ” ของสมเด็จพระบรมศาสดา ไว้สักการบูชาที่บ้าน ต้องชำระจิตใจให้สว่างและสะอาดผ่องใสมั่นคง กราบไหว้กระทำสักการบูชาทุกวันอย่าให้ขาดหาขวดแก้วหรือโหลที่สะอาดเอาสำลีที่สะอาดใส่ไว้ภายในให้มาก ๆ ปิดฝาให้เรียบร้อย นำตั้ง ณ ที่สักการบูชา หาดอกมะลิสดใส่ภาชนะบูชาไว้ จุดเทียน ๒ เล่ม รูป ๓ ดอก ก่อนเข้านอน และตอนต้นเช้าคุกเข่ากราบ ๓ ครั้ง แล้วตั้งนะโม ๓ จบ แล้วกล่าวคำอาราธนาดังต่อไปนี้

อะเนกะกัปปเป	กุสะเล	จินิตตะวา	โลกานุกัมปายะ	มะเนกะทุกขัง
อุสสาหะปัตตะวา	จะ สุจรัระกาดัง		พุทธัตตะภาวัง	สะกะลัง
เอวัญจะ	กัตตะวา	ภะคะวา	ทะชาลุ	ทุกขา
			ปะโมเจละ	จีเล
				จะอัมเห

ทัสเสถะ โน ปาฏิหัง สุวิมัง เมทาษะ กังขัง สะกะถัง ชะนัสสะ
 กาเกนะ รัญญา กะถิตันตุ บัง บัง ตัง ตัง อะขัลลัง วิตะถัง ตะถัง เจ
 พุทธานะกะถา วิตะถา ตะถา เจ ทัสเสถะ วิมัง ณะชะนัสสะ โนปิตถ
 อัจชะตักเค ปาณูปะตัง พุทธัง รัมมัง สะวะถังคะตา สะมิมะหันตา ภันนะมุตตา
 จะมัชฌิมา ภันนะตถะจุลา ชุททะถา สาสะปะมัตตา เอวัง ชาตุโข สัพพัญญูฐานะ
 อาคัจฉันตุ สีสเส เม บัตตันตุฯ

คำนมัสการพระบรมลารีริกธาตุ

อิตปิโสภควา มีอข้า สิบนิ้ว ยกเหนือหว่างคิ้ว ต่างรูปเทียนทอง วงพัศตร์
 โสภา ต่างมาลากรอง ดวงเนตรทั้งสอง ต่างประทีปถวาย

ผมเผ้าเกล้าเกศ ต่างประทุมเมศ บัวทองพรรณราย วาจาเพราะผ่อง ต่าง
 ละอองจันทร์ฉาย ดวงจิตขอลวาย ต่างรสสุคนธา

พระบรมธาตุ พระโลกนาถ อระหันตะสัมมา ทั้งสามขนาด โอภาสโสภา
 ทั้งหมดคณนา สิบหกทะนาน

พระธาตุขนาดใหญ่ สีทองอุไร ทรงพรรณเสี้ยนฐาน เท้าเมลิศถั่วหัก ตักถวง
 ประมาณได้ห้าทะนาน ทองคำพอดี

พระธาตุขนาดกลาง ทรงสี่สรวางค์ แก้วผลึกมณี เท้าเมลิศถั่วหัก ประจักษ์
 รัศมี ประมาณมวลมี อยู่ห้าทะนาน

ขนาดน้อยพระธาตุ เท้าเมลิศฝักกาด โอภาสสันฐาน สีดอกพิกุล มະนุญญะการ
 มีอยู่ประมาณ หกทะนานพอดี

พระธาตุน้อยใหญ่ สถิตอยู่ใน องค์พระเจดีย์ ท้าวโลกธาตุ โอภาสรัศมี ข้าฯ
 ขออัญชลี เคารพบูชา

พระธาตุพิเศษ เจ็ดองค์ทรงเดช ทรงคุณเหลือตรา อินทร์พรหมมยักษ์
 เทพพิทักษ์รักษา ข้าฯ ขอบุชา วันทาอาจิณ

ท้ายสุดนี้ข้าพเจ้าขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงดลบันดาลให้ทุกท่านจงมีแต่ความสุขความเจริญ คิดหวังสิ่งใดในทางที่ถูก ที่ควร จงสมดังปรารถนาทุกประการด้วย

สวัสดิ์

ชินมลิน แซ่คู

อาจารย์สิริชาติ ท่านานจิตร ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุนี้มามอบแก่ข้าพเจ้าตามเจตนารมย์ ของนายชินมลิน แซ่คู ที่ได้ตั้งใจไว้ว่าจะให้พระบรมสารีริกธาตุ โดยไม่นับจำนวนองค์ เพื่ออัญเชิญไปบรรจุในองค์พระธาตุศรีมิ่งกล

ขอขอบพระคุณ และขออนุโมทนา ในส่วนกุศลของท่านที่กล่าวนามมาแล้ว พึ่งได้รับในการให้พระบรมสารีริกธาตุแก่พวกเราชาวผู้ไทย จะได้มีไว้เพื่อสักการบูชาสืบต่อไปชั่วกาลนาน

คำอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุ

ท่านผู้ใดปรารถนาที่จะได้พระอัฐิธาตุ หรือที่เรียกกันว่า “พระบรมสารีริกธาตุ” ของสมเด็จพระบรมศาสดา ไว้สักการบูชาที่บ้าน ต้องชำระจิตใจให้สว่างและสะอาดผ่องใสมั่นคง กราบไหว้กระทำสักการบูชาทุกวันอย่าให้ขาดหาขวดแก้วหรือโหลที่สะอาดเอาสำลีที่สะอาดใส่ไว้ภายในให้มาก ๆ ปิดฝาให้เรียบร้อย นำตั้ง ณ ที่สักการบูชา หาดอกมะลิสดใส่ภาชนะบูชาไว้ จุดเทียน ๒ เล่ม รูป ๓ ดอก ก่อนเข้านอน และตอนต้นเช้านึกเข้ากราบ ๓ ครั้ง แล้วตั้งนะโม ๓ จบ แล้วกล่าวคำอาราธนาดังต่อไปนี้

อะเนกะกัปปเป กุสะเล จินิตตะวา โลกานุกัมปายะ มะเนกะทุกขัง
 อุสสาหะยิตตะวา จะ สุจรัระกาลัง พุทธัตตะภาวัง สะกะลัง อะคัณณิ
 เอวัณจะ กัตตะวา ณะคะวา ทะยาตุ ทุกขา ปะโมเจตะ จิเล จะอัมเห

ทัสเสถะ โน ปาฏิหิรัง สุวิมหัง เฉทายะ กังขัง สะกะลัง ชะนัสสะ
 กาณะะ วัณญา กะถิตันตุ บัง บัง คัง คัง อะขัลลัง วิตะถัง ตะถัง เจ
 พุทธานะกะถา วิตะถา ตะถา เจ ทัสเสถะ วิมหัง นะยะนัสสะ โนปี๗ถ๗
 อังชะคัคเค ปาณูปะถัง พุทธัง รัมมัง สะระถังคะตา สะมิมะหันตา ภินนะมุตตา
 จะมัจฉิมา ภินนะตัญจูลา ชุททะกา สาสะปะมัตตา เอวัง ชาติโย สัพพัญญานา
 อากัจฉันตุ สีเส เม บัตตันตุ๗

คำนมัสการพระบรมลารีริกธาตุ

อิติปิโสภควา มือซ้าย สิบนิ้ว ยกเหนือหว่างคิ้ว ต่างรูปเทียนทอง วงพัคตร์
 โสภา ต่างมาลากรอง ดวงเนตรทั้งสอง ต่างประทีปถวาย

ผมเผ้าเกล้าเกษ ต่างประทุมเมศ บัวทองพรรณราย วาจาเพราะผ่อง ต่าง
 ละอองจันทร์ฉาย ดวงจิตขอลถวาย ต่างรสสุคนธา

พระบรมธาตุ พระโลกนาถ อระหันตะสัมมา ทั้งสามขนาด โอภาสโสภา
 ทั้งหมดคณนา สิบหกทะนาน

พระธาตุขนาดใหญ่ สีทองอร่าม ทรงพรรณสันฐาน เท้าเมล็ดถั่วหัก ตักดวง
 ประมาณได้ห้าทะนาน ทองคำพอดี

พระธาตุขนาดกลาง ทรงสีสรรพวงแก้วผลึกมณี เท้าเมล็ดถั่วหัก ประจักษ์
 รัศมี ประมาณมวลมี อยู่ห้าทะนาน

ขนาดน้อยพระธาตุ เท้าเมล็ดผักกาด โอภาสสันฐาน สีดอกพิกุล มะนุญญะการ
 มีอยู่ประมาณ หกทะนานพอดี

พระธาตุน้อยใหญ่ สถิตอยู่ใน องค์พระเจดีย์ ทั่วโลกธาตุ โอภาสรัศมี ซ้ำๆ
 ขออัญชลี เคารพบูชา

พระธาตุพิเศษ เจ็ดองค์ทรงเดช ทรงคุณเหลือตรา อินทร์พรหมมัยกัษ
 เทพพิทักษ์รักษา ซ้ำๆ ขอบูชา วันทาอาจิณ

หนึ่งพระรากขวัญ เบื้องขวาสำคัญ อยู่ชั้นพรหมมินทร์ มวลพรหมโสฬส
ประณตนิจสิน บุษบาอาจิณ พร้อมด้วยกายใจ

สองพระรากขวัญ เบื้องซ้ายสำคัญ นันอยู่เมืองไกล
สามพระอุณหิส สถิตร่วมใน เจดีย์อุไร อนนุราชบุรี
สี่พระเขี้ยวแก้ว ขวบนพราวแพรว โอภาสรัศมี อยู่ดาวดึงส์สวรรค์ มหันต์
เจดีย์ พระจุฬามณี ทวยเทพสักการ

ห้าพระเขี้ยวแก้ว ขวาล่างพราวแพรว โอภาสไพศาล สถิตเกาะแก้ว ลังกา
ไอพาร เป็นที่สักการ ของประชากร

หกพระเขี้ยวแก้ว ซ้ายบนพราวแพรว เปร็ดพริ้งบวร สถิตคั่นธาระ วิสัยนคร
ชมชนนิกร นมัสการ

เจ็ดพระเขี้ยวแก้ว ซ้ายล่างพราวแพรว รัศมีไอพาร สถิตพิภพ เมืองนาคสถาน
ทุกเวลากาล นาคน้อมบูชา

พระธาตุสรรเพชร เจ็ดองค์พิเศษ นิเทศพรรณนา ทรงคุณสูงสุด มนุษย์เทวา
พากันบูชา เคารพนิรันดร

ด้วยเดชบูชา ธาตุพระสัมมา สัมพุทธะภควันต์ ขอให้สิ้นทุกข์ อยู่เป็นสุขสันต์
นिरาศภัยอันตรายปีทา

แม่นเกิดชาติใด ขอให้อยู่ใน พระศาสนา รักธรรมดำเนิน จำเริญเมตตา
ศีลทาน ภาวนา จำกัต์โลภ

พ้นจากอาสวะ โทโสโมหะ ตามพระพุทโธ อะหังวันทามิธาตุโย อะหังวันทามิ
สัพพะโสฯ

คำนมัสการพระบรมลารีริกธาตุอีกแบบหนึ่ง

อิตปีโส วิเสเสอ อีเสเส พุทธะนาเมอ

อีเมนา พุทธะตังโสอ อีโสตัง พุทธะปีตีอ

พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)

ตำนานพระพุทธรูปนามณีรัตนปฐุมิการ

(โดยสังเขป)

ตำนานพระพุทธรูปนามณีรัตนปฐุมิการ (พระแก้วมรกต) ซึ่งพระยา
เชียงใหม่และพระยาเชียงใหม่ ได้แปลจากอักษรลาวเป็นภาษาสยามประเทศ
ตามพระบรมราชโองการ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ต้นปฐมบรมราชจักรีวงศ์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ณ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖
จุลศักราช ๑๑๕๐ ปีวอก ตรงกับวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๓๑
ตามต้นฉบับของพระเจ้านครหลวงพระบาง ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายตั้ง
ปรากฏดังนี้.—

ปางเมื่อสมเด็จพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานมาแล้ว
๕๐๐ พรรษา ณ อโศการาม ในแคว้นเมืองปาฏลีบุตร พระอรหันต์รูปหนึ่ง ทรงนามว่า
พระนาคเสน เถระเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์อันมีฤทธิ์สำเร็จด้วยอภิญญาสมบัติ สามารถรอบรู้
พระไตรปิฎกอรชรธรรมต่าง ๆ ตลอดจนแก้ปัญหานานาประการได้ บรรดาจะสร้าง
พระพุทธรูปบูชาไว้เป็นที่สักการะแก่เทพยดาและมวลมนุษย์ แต่ยังเห็นว่ามนุษย์ยังประ-
กอบด้วยอกติ มี โลก โกรธ หลง อยู่ และการที่จะสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำ และ
เงินยวง ก็เกรงว่าพวกมิชฉาทิฏฐิจะนำไปทำลายเสียคงจะมีถาวรยั่งยืนไปถึง ๕,๐๐๐ ปี
จึงบรรดาจะสร้างด้วยแก้ว เพื่อประสงค์ให้ถาวรวัฒนาสืบอายุพระศาสนาต่อไป พระ
เถระรำพึงว่าจะได้แก้วที่ตีได้อย่างไร มาสร้างเป็นพระพุทธรูปไว้เป็นอนุสรณ์ แทนองค์
สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้า

ในกาลครั้งหนึ่ง ค่ายทิพยจักขุทิพยโสตแห่งองค์สมเด็จพระอมรินทราบาราช
ทรงรู้ว่า พระนาคเสนเถระเจ้ามีความปรารถนาจะสร้างพระพุทธรูปด้วยแก้วอันประเสริฐ
ไว้เป็นที่สักการบูชาแก่เหล่าเทพยดาและมวลมนุษย์ จึงได้ทรงรับอุปฐากให้สำเร็จ สมดัง
ความตั้งใจ จึงเสด็จไปสู่เขาบรรพตพร้อมด้วยพระวิษณุกรรม เพื่อขอแก้วรัตนโสภณ
ต่ออสูรกุมภันท์ยักษ์ที่พิทักษ์อยู่ ฝ่ายพวกอสูรกุมภันท์ได้ถวายแก้วมรกตดวงหนึ่ง มี

พรรณสีเขี้ยวรัศมีงามเลิศเทียมแก้วโลกาทิพย์ รัศมีนายแก้วมรกตนี้มีบริวาร ๑,๐๐๐ ทวง และมีสีเขี้ยวสถิตอยู่ใกล้บริเวณโสภณแก้วมณีโชติ สมเด็จพระอมรินทราบาราช ทรงมีเทวบัญชาให้พระวิษณุกรรมนำแก้วมรกตมาสู่โศการาม กระทำแก้วมรกตให้เป็นพระพุทธรูป ปรางค์กึ่งพระพุทธรูปลักษณะอันงามสมกับเป็นปฐมฐานาพระพุทธรัตนพรรณมณีมรกต อันเป็นที่สักการบูชาของหมู่มวลชนวานิช พราหมณ์และคหบดีเศรษฐีทั่วทิศานุทิศ พระแก้วมรกตก็เปล่งพระรัศมีออกเป็นสีต่าง ๆ มีสีหลายชนิด น้อพรรณรังษีพวยพุ่งออกจาก พระวรกาย บรรดาเทพบุตรเทพธิดาและท้าวพระยาสามนตราช พระอรหันต์ชีนาสพและ สมณพราหมณ์ ตลอดจนประชาราษฎรต่างพากันแซ่ซ้องถวายสักการบูชา พระอรหันต์- นาคเสน จึงตั้งสัตยาธิษฐานอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เข้าประดิษฐานในองค์พระมณีรัตนปฎิมากร ๗ พระองค์ก็อยู่ในพระโมลีพระองค์ ๑ ใน พระนลาตพระองค์ ๑ ในพระอุระพระองค์ ๑ ในพระอังสาทั้งสองข้าง ๒ พระองค์ ใน พระชานูทั้งสองข้าง ๒ พระองค์ ครั้นแล้วเนื้อแก้วก็บีบติดชิดสนิทเป็นเนื้อเดียวกัน ไม่มีแผลไม่มีช่อง แลเห็นตลอดเข้าไปเลย ขณะนั้นเกิดแผ่นดินไหวเป็นที่มหัศจรรย์ยิ่งนัก พระนาคเสนเถระเจ้าได้เห็นมหัศจรรย์เล็งดูด้วยญาณก็ทราบ จึงทำนายไว้ว่า พระมหามณี รัตนปฎิมากรจะมีได้อยู่ ณ เมืองปาฏลีบุตรช้านานเป็นมั่นคงจะทรงเสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ ในเบญจประเทศราช ๕ แห่ง คือ ลังกาทวีป ๑ กัมพูชา ศรีอยุธยา ๑ โยนะวิไลย ๑ สุวรรณภูมิ ๑ ปะมะหละวิไลย ๑ เป็น ๕ แห่งประเทศด้วยกัน

กาลต่อมาพระมหากษัตริย์ซึ่งครองเมืองปาฏลีบุตร ได้รับปฏิบัติรักษาพระแก้ว- มรกตจนพระพุทธรักราชล่วงไปได้ ๘๐๐ พรรษา กษัตริย์ตักละราช เป็นพระราชนัดดา ของพระเจ้าปละตะละราชาธิราชมีพระราชโอรส ๒ พระองค์ องค์พี่ทรงพระนามว่าศิริกิตติ- กุมาร องค์น้องทรงพระนามว่าพระเจ้าศิริราชจันทรกุมาร เมื่อพระเจ้าตักละราช สวรรคต เสนาบดีเชิญเจ้าศิริกิตติกุมารขึ้นครองราชสมบัติในเมืองปาฏลีบุตรมหานคร ต่อมาเกิด ภัยจลาจลวุ่นวายเกิดสงครามมิได้ขาด ท้ายข้าศึกต่างมีองรบกว่นบ้าง เจ้านายขุนนางกิต- กบฏบ้าง ครั้นนั้น ประชาษฎรและเศรษฐีพ้อคำ ตกลงพร้อมใจกันพาพระแก้วมรกต พร้อมกับพระธรรมไตรปิฎกลงสำเภาน้ำไปสู่ลังกาทวีป พระแก้วมรกตจึงตกอยู่ในลังกา ทวีปช้านานประมาณ ๒๐๐ ปีเศษ พระพุทธรักราชล่วงไป ๑,๐๐๐ พรรษา

กาลต่อมา กษัตริย์พม่าองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระอนุรุทธราชาธิราชพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรม ๘ รูป มีพระศีลขันธเป็นหัวหน้า จัดเครื่องมงคลราชบรรณาการตามสมควร ลงสู่ลำเภาสองลำเดินทางไปลังกาทวีป เพื่อชำระอักษระพญูชนะวิบัติของพระไตรปิฎกธรรมให้ถูกต้อง เมื่อไปถึงพระเจ้าชัตยคีรีรามวงศ์ เจ้ากรุงลังกา ก็ทรงต้อนรับเจ้ากรุงพุกามด้วยอหยาตย์ไมตรี พระศีลขันธพร้อมด้วยพระสงฆ์ พุกามรวม ๘ รูปก็ขอบรรพชาต่อสังฆราช ณ เมืองลังกาทวีป แล้วก็ระดมกันคัดลอกพระไตรปิฎกทั้งสามและคัมภีร์สัททาวิเสสจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าอนุรุทธราชาธิราชจึงตรัสขอพระพุทฺทมหาเมธี รัตนปฏิมากรแก้วมรกตต่อพระเจ้าชัตยคีรีรามวงศ์ แห่งกรุงลังกาทวีป ด้วยความจนพระทัยในราชไมตรี พระเจ้ากรุงลังกาทวีปจำพระทัยยกให้ ทำให้เป็นที่โสภะเคราะห์่าแก่ประชากรราษฎรทั่วเกาะลังกาทวีปยิ่งนัก

เมื่อพระเจ้ากรุงลังกาเชิญพระแก้วมรกตลงสู่ลำเภาร่วมด้วยพระไตรปิฎกทั้งสาม และพระภิกษุสงฆ์พุกาม ๘ รูป ที่อุปสมบทใหม่ในลังกาทวีป พระองค์ก็ลงสู่ลำเภาระที่หนึ่งทรงออกจากเกาะลังกาทวีป แต่ลำเภาระที่หนึ่งมาถึงกรุงพุกาม พร้อมด้วยพระไตรปิฎกที่ชาวลังกาเขียนก่อน ส่วนลำเภาระที่ชาวพุกามเขียน กับพระแก้วมรกตที่มากับลำเภาระอีกลำหนึ่งพลัดพรากจากกันไป พระเจ้ากรุงพุกามเสียพระทัยมาก ด้วยพระองค์ตั้งใจจะเฉลิมฉลองพระนครและพระแก้วมรกตให้สมเกียรติยศ ต่อมาได้ทราบว่ลำเภาระที่บรรทุกพระแก้วมรกตและพระไตรปิฎก ต้องพายุซัดเข้าไปในอ่าวของกรุงกัมพูชา พระเจ้าอนุรุทธราชาได้ทรงปลอมแปลงพระองค์ไปขอกิน แต่กษัตริย์กัมพูชาก็ไม่ยอมเพราะพระแก้วมรกตเป็นสมบัติล้ำค่า คงถวายเป็นให้แต่พระไตรปิฎกพร้อมด้วยลำเภาระและคนประจำเรือเท่านั้น พระแก้วมรกตจึงตกเป็นสมบัติของกรุงกัมพูชาแต่นั้นมา

พระเจ้ากรุงอินทปัตต์ กษัตริย์กรุงกัมพูชา ทรงรักษาปฏิบัติต่อพระแก้วมรกตเป็นอย่างดีตราบจนถึงพระเจ้าแสนหาราชได้เกิดฝนตกทำใหญ่ และตกอยู่เป็นนิกาล ทั้งกลางวันกลางคืน ทำให้มีน้ำมากล้นท่วมกรุงอินทปัตต์เป็นที่สังเวชยิ่งนัก ครั้งนั้นพระเถระเจ้าองค์หนึ่งนามไม่ปรากฏได้เชิญพระแก้วมรกต พร้อมด้วยอันเทวสิกข์ทิวहारิกญาติมิตรเป็นอันมากขึ้นสู่ลำเภาระออกมาอาศัยอยู่ภูมิประเทศเหนือเมืองอินทปัตต์ (ระยะเดินทางประมาณสามเดือนเศษ)

ในแคว้นแคว้นประเทศสยาม (ไทย) ฝ่ายเหนือเรียกว่า กรุงศรีอยุธยาโบราณ กษัตริย์ผู้ครองพระนครทรงพระนามว่าพระเจ้าอู่ติเตราช เมื่อทรงทราบว่าน้ำท่วมกรุง อินทปัตต์ ผู้คนล้มตายเป็นอันมากก็ทรงพระปริวิตกว่า พระมหามณเฑียรตันปฏิมากรแก้วจะเป็นอันตราย ครั้นถึงฤดูแล้ง พระองค์ก็เสด็จไปยังกรุงอินทปัตต์มหานคร สืบเสาะหา พระแก้วมรกตได้ตามพระราชประสงค์แล้ว ทรงปีติยินดีอัญเชิญพระแก้วมรกตประดิษฐานในมหาเวษยันต์ปราสาทประดับด้วยเครื่องสักการบูชาอันประณีต สถิตอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยาโบราณแห่งนั้นมาหลายชั่วพระมหากษัตริย์

ต่อมาเจ้าเมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นพระบรมญาติอันสนิทของพระเจ้า กรุงศรีอยุธยา กราบทูลขอพระแก้วมรกตไปดำรงอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชร ทรงมีพระชมมายู เจริญวัย ได้ครองเมืองลพบุรี (ละโว้) ไปทูลขอพระแก้วมรกต แต่เนื่องจากพระราชบุตรหารู้จักพระแก้วมรกตไม่ เมื่อถูกตำรัสถามถึงองค์พระแก้วมรกตอันแท้จริง จึงให้สินบนนายประตูผู้เฝ้าพระแก้วมรกตด้วยทองคำหนัก ๒ ตำลึง ให้นายประตูนำดอกไม้สีแดงไปบูชาหน้าตักพระแก้วมรกต จึงได้อัญเชิญไปสถิตในพระวิหารเมืองลพบุรี เป็นเวลาเพียง ๑ ปี กับ ๙ เดือน และต้องอัญเชิญไปคืนแก่เมืองกำแพงเพชร ตามข้อตกลง ก่อนจะอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ เมืองลพบุรี

ข้อความในตำนานต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๗ พระแก้วมรกตองค์นี้ สถิตอยู่ในสถูป ซึ่งเจ้าเมืองเชียงรายได้หวังก่อขึ้นศักรู จึงเอาปูนทาลงรักปิดทองบรรจุไว้ ณ พระสถูปเจดีย์นั้นต้องอสนีบาตพังลงแล้ว ชาวเมืองเห็นเป็นพระพุทธรูปพอกปูนที่บัพ พระองค์ ก็สำคัญว่าเป็นพระพุทธรูปศิลาสามัญ จึงอัญเชิญไปไว้ในพระวิหารวัดแห่งหนึ่ง ต่อนั้นมาปูนที่ลงรักปิดทองหุ้มทั่วองค์พระนั้น กระเทาะออกเป็นแก้วสีเขียวงามที่ตรงปลายนาสิก เจ้าอธิการในวันนั้นจึงกระเทาะปูนออกทั้งพระองค์คนทั้งปวงจึงทราบ ว่า เป็นพระพุทธรูปซึ่งสร้างด้วยแก้วที่บัพทั้งแท่ง บริสุทธ์ดีไม่มีบุบสลาย ราษฎรจึงพากันไปนมัสการมากมาย ผู้รักษาเมืองจึงรายงานไปยังสามฝั่งแกน เจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมือง เชียงใหม่จึงจัดขบวนไปรับเสด็จพระมหามณเฑียรตันปฏิมากร (แก้วมรกต) ขึ้นหลังช้างแท่ มาตลอดทาง ครั้นถึงทางแยกซึ่งจะไปเมืองลำปาง ช้างที่รับเสด็จพระแก้วมรกตก็วิ่งขึ้น

เติลิตไปยังเมืองลำปาง ความขัดแย้งจะเล่าโลมให้ไปเมืองเชียงใหม่ ก็ไม่สำเร็จ พระเจ้าเชียงใหม่เลื่อมใสพระแก้วมรกตมาก เมื่อพระแก้วมรกตไม่ยอมมา ก็ให้อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ วัดพระแก้วมรกต ณ นครลำปางนานถึง ๓๒ ปี

ครั้น พ.ศ. ๒๐๑๑ พระเจ้าติโลกราชครองราชสมบัตินครเชียงใหม่ ทรงเห็นว่าพระแก้วมรกตเป็นสมบัติล้ำค่า ไม่ควรจะให้ประดิษฐานอยู่ ณ นครลำปาง จึงไปอาราธนาให้พระมหามณีนรตน์ปฏิมากรมายังเมืองเชียงใหม่ แล้วจึงสร้างพระอารามราชกุญแจศิโยนถวาย พระเจ้าเมืองเชียงใหม่พยายามจะสร้างพระวิหารให้เป็นปราสาท มียอด แต่หาสมปรรณาน่าไม่ เพราะอสนีบาตได้ตกลงมาฟาดทำลายเสียตั้งหลายครั้งจึงต้องอัญเชิญพระแก้วมรกตไปสถิตในพระวิหาร ชุ่มขจรนำอยู่ในผนังด้านหลัง กับทั้งจัดเครื่องประดับสักการบูชา มีบานปิดคังตู้เก็บรักษาไว้ให้ประชากรราษฎรมีสักการเป็นคราวๆ พระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ นานถึง ๔๘ ปี

ครั้น พ.ศ. ๒๐๕๔ พระเจ้าเชียงใหม่ซึ่งเป็นพระราชบิดานางหอสอง เสด็จสวรรคต เมืองเชียงใหม่ไม่มีกษัตริย์จะครองราชย์ ท้าวพระยาเสนาบดี และสมณชีพรามณ์ จึงพร้อมกันแต่งตั้งให้ท้าวเพี้ยเป็นราชบุตร พร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการไปขอเจ้าไชยเชษฐา บุตรพระโพธิสารอันเกิดจากนางหอสอง มาครองราชสมบัติแทนพระอัยกาต่อไป พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุตทรงทราบ จึงโปรดให้เสนาบดีแต่งตั้งจตุรงคเสนาพาเจ้าไชยเชษฐา ซึ่งมีพระชนมายุ ๑๒ พรรษาขึ้นไป กระทำภิเษก ตามประเพณีของโยนกประเทศ (ลาวพุงดำ) ครองราชสมบัติ ณ นครเชียงใหม่ ทรงนามว่าพระเจ้าศรีไชยเชษฐาวงศ์มหาราชธิราช พระเจ้านครเชียงใหม่ เมื่อเสร็จการราชพิธีราชาภิเษกแล้วพระเจ้าโพธิสารก็เสด็จกลับคืนมายังกรุงศรีสัตนาคณหุตได้ ๓ ปี ก็สวรรคต พระชนมายุได้ ๔๒ พรรษา เสนาพฤตมาตย์ผู้ใหญ่ และสมณพรหมณ์จารย์จึงเชิญเจ้าฟ้ากัจจนวราชกุมาร โอรสองค์ที่ ๒ ครองราชสมบัติ ณ กรุงศรีสัตนาคณหุตเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์แรก ในลาวประเทศ (ลาวพุงขาว) ทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีกัจจนวราชกุมาร ส่วนพระโอรสองค์ที่ ๓ เจ้าฟ้าศรีวรวงศ์ราชกุมารได้ไปครองราชสมบัติ ณ เมืองเวียงจันทน์ แต่ทั้งสองพระองค์ไม่พอพระทัยกัน จนเกิดการจลาจล มุขอำมาตย์จึงทำ

หนังสือแจ้งข้อราชการในกรุงศรีสัตนาคณหุต ไปถวายพระศรีไชยเชษฐราชาธิราช ณ เมืองเชียงใหม่ พระเจ้ากรุงเชียงใหม่ จึงได้เชิญพระแก้วมรกตลงมาด้วย เพื่อให้ราษฎร และราชวงศ์นมัสการและบำเพ็ญกุศล เมื่อมาถึงกรุงศรีสัตนาคณหุต พระเจ้าไชยเชษฐ ทรงเห็นว่าไม่มีทางใดจะระงับการจลาจลได้ จึงรับครองกรุงศรีสัตนาคณหุตอยู่ ณ เมือง หลวงพระบาง ต่อมาพระมหากษัตริย์ทั้งสาม ก็สมัครสมานสามัคคีประนีประนอม จัด การถวายพระเพลิงพระราชบิดาเป็นมโหฬารคิเรกสนองพระคุณเป็นมหกรรมใหญ่

ฝ่ายทางเมืองเชียงใหม่ นั้น แสนท้าวพระยาลาวทั้งปวง ปรีักษากัน เห็นว่า บ้านเมืองไม่มีพระยามหากษัตริย์ จะครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นเวลาถึง ๓ ปีเศษแล้วไม่ เป็นการสมควรจึงได้ตกลงพร้อมกันอาราธนาพระสงฆ์นามว่า พระเมกขุฎี ณ เมืองนายซึ่ง เป็นเชื้อพระราชชาติวงศ์พระมหากษัตริย์มาแต่ก่อนให้ปริวิตออกจากสมณเพศ ขึ้นครอง ราชสมบัติ ถวายพระนามว่าพระเจ้าสุทิววงศ์ ความทรงทราบถึงพระเจ้าศรีไชยเชษฐ ราชาธิราชก็ทรงพระพิโรธ เสด็จพระราชดำเนินกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ แต่พระเจ้า สุทิววงศ์ทรงทราบข่าวศึกเกรงพระเดชานุภาพ จึงแต่งพระราชสาสน์ เกรืองมงคลราช บรรณาการ พร้อมด้วยสาวพรหมจารี ๑๒ คน เลือกเพื่อนเอาที่มีสิริรูปโฉมงดงามส่งไป ถวายพระเจ้ากรุงอังวะ ขอกองทัพพม่ามาช่วยรักษาเมือง พระเจ้ากรุงอังวะจึงได้โปรดให้ ยกกองทัพไปช่วยเมืองเชียงใหม่ เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้พระเจ้าศรีไชยเชษฐราชาธิราช เห็นว่าจะทำศึกกับเชียงใหม่ ก็เหมือนกับทำศึกเมืองพม่า จะทำให้เสียไพร่พลตลอดจน เสียอาหาร ไม่ชอบด้วยทศพิธราชธรรม

พระเจ้าไชยเชษฐราชาธิราช จึงส่งถอยทัพ พร้อมด้วยอัญเชิญพระแก้วมรกต มาอยู่ในเมืองหลวงพระบาง ๑๒ ปี ถึง พ.ศ. ๒๑๐๗ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เจ้า เมืองมอญกำลังเรืองอำนาจ พระเจ้าไชยเชษฐราชาธิราช เห็นว่าจะสู้มอญไม่ได้จึงมี คำรัสแก่อนุชาทั้งสองและอำมาตย์แสนท้าว พระยาลาวทั้งปวงว่า ที่ตั้งกรุงศรีสัตนาคณหุต นี้เป็นถิ่นที่ดอน ใกล้เคียงเขาใหญ่ ชัยภูมิไร้เหมาะที่จะเป็นราชธานี ของพระมหากษัตริย์ เห็นควรอพยพครอบครัวไปสร้างมหานครใหม่ที่เมืองเวียงจันทน์ อันเป็นชัยภูมิอัน สมบูรณ์ด้วยภักษาอาหารใกล้กับฝั่งแม่น้ำยิ่งกว่ากรุงศรีสัตนาคณหุต เมื่อคำริต้องกัน

ทั้งสามพระองค์แล้ว จึงได้สร้างเมืองเวียงจันทน์ขึ้นใหม่ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
 ถวัลยราชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เอก ในเมืองเวียงจันทน์ และได้อาราธนา
 พระพุทธมหายานต์รัตนปฏิมากรมาประดิษฐานไว้ในปราสาท แต่นั้นต่อมาอีก ๒๑๔ ปี
 ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๒๑ พระเจ้าตากสิน เมื่อครั้งเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมือง
 กำแพงเพชร ขึ้นแก่กรุงศรีอยุธยา ได้รวบรวมไพร่พลที่เหลือจากถูกพม่าโจมตีตั้งตัวเป็น
 พระมหากษัตริย์สืบวงศ์สยาม ตั้งกรุงธนบุรีเมืองชายทะเลขึ้นเป็นพระมหานคร ได้ยกทัพ
 ไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต เพื่อประสงค์จะแผ่พระเกียรติยศให้ยิ่งใหญ่ไพศาล และขยาย
 ขอบเขตชั้นธสีมาอาณาจักรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยให้จอมพลสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ปฐมวงศ์จักรี) ขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนา
 คนหุต เมื่อได้เมืองเวียงจันทน์แล้ว ได้เชิญพระพุทธมหายานต์รัตนปฏิมากรแก้วมรกตกับพระ
 บางขึ้นคานหามมายังยังอยู่เมืองสระบุรี แล้วแจ้งข้าราชการมีชัยชนะข้าศึกตลอดจนได้
 อัญเชิญพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตหนึ่ง และพระพุทธปฏิมากรยืนชื่อพระบางมาด้วย เมื่อ
 พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบก็เลื่อมใสศรัทธาปสาทะ ให้ราชบุรุษอาราธนาพระสังฆราช
 และพระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญทั้งปวงจัดกำลังเรือ และฝีพายให้ขึ้นไปรับพระแก้ว
 มรกตและพระบาง มายังกรุงธนบุรีโดยให้ เรือพระที่นั่งศรี เป็นเรือรับพระแก้วมรกตและ
 เรือพระที่นั่งกราบรับพระบางพร้อมด้วยเรือชัยต่างๆ เรือตงกัน ๑๖ กู้ เรือรูปสัตว์ ๑๐ กู้
 มีเรือเครื่องสูงเศวตฉัตรกลองชนะนมโหระทึก ทนตรีประจำทุกลำแห่ล่องมาเป็นกระบวน
 พยุหยาตรานาวาจนถึงกรุงธนบุรี เชิญพระแก้วมรกตพระบางไว้ในโรง ซึ่งปลูกไว้ริม
 พระอุโบสถวัดแจ้ง ภายในพระราชวังตั้งเครื่อง สักการบูชาเป็นนมโหฬาร ดิเรกด้วยทอง
 เงิน แก้ว บูชาพระไตรยางศ์คุณ โปรดให้มีการถวายพระพุทธสมโภช มีการมหากกรรม
 มหรสพฉลองเวลากลางคืนจุดดอกไม้เพลิงทุกคืนเป็นการสมโภชตลอด ๗ วัน

ครั้นสิ้นรัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกมหาราช เสด็จถวัลยราชสมบัติในรัชกาลไชยศวรรย์ ณ กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปีชกาล
 พ.ศ. ๒๓๒๕ โปรดให้สร้างพระอารามขึ้น ในพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประดิษฐาน

พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ครั้งพระอุโบสถสร้างเสร็จแล้ว จึงให้อัญเชิญพระแก้ว-
มรกตแห่มาประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันจันทร์ เดือน ๔
แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๒๗

อนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ จุลศักราช ๑๑๔๔ ปีชวด จัตวาศก เป็นปีที่ ๑ ใน
รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น พระเจ้าเวียงจันทน์ซึ่ง
เป็นประเทศราชขึ้นแก่กรุงเทพฯ ในรัชกาลปฐมนี้ ได้เสด็จลงมาถวายดอกไม้ทอง เงิน
เครื่องราชบรรณาการ เมื่อจะกลับได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระพุทธปฏิมากรยืน
คือ พระบาง ไปประดิษฐานไว้ ณ เมืองเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
จุฬาโลกมหาราชก็ทรงให้ไปตามประสงค์ เพื่อให้ชาวเวียงจันทน์สักการบูชาตามความนิยม
สืบไปและพระบางองค์นี้ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) แต่ครั้งยังเป็นพระยาราชนิกูล
แม่ทัพในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งโปรดตั้งให้ขึ้นไปปราบเจ้าอนุ ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ เมื่อจุล-
ศักราช ๑๑๘๘ ปีจอ อัฐศกได้ทำการปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์สงบราบคาบจับเจ้าอนุ
และอัญเชิญพระบางลงมาถวายและโปรดให้ประดิษฐานไว้ในอุโบสถวัดจักรวรรดิราชาวาส
(สามปลื้ม) ครั้นสิ้นรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระจอมเกล้าฯ เสด็จเถลิง
ถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔ ปีชวด อัฐศกเป็นปีที่ ๑๖ พระเจ้า
นครหลวงพระบาง ลงมาถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองตามประเพณี กราบบังคมทูลขอ
พระกรุณาขอพระราชทานกลับไปประดิษฐาน ณ ประเทศลาวอย่างเดิม ก็ทรงพระกรุณา
โปรดอนุญาตพระราชทานให้ตามประสงค์

ส่วนพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรนั้น สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็ทรง
ปฏิบัติโดยจัดสร้างเครื่องทรงถวาย สำหรับฤดูร้อนอย่างหนึ่ง ฤดูฝนอย่างหนึ่ง เปลี่ยน
ทรงตามฤดู ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างเครื่อง
ทรงฤดูหนาวถวายอีกอย่างหนึ่ง จึงเปลี่ยนทรงเป็น ๓ อย่าง ๓ ฤดู เป็นประเพณีมาจน
ทุกวันนี้

(จากหนังสือนิทรรศการประกวดพระบูชา, พระเครื่อง, จังหวัดลำปาง)

พุทธปาฏิหาริย์

ท. เลียงพิบูลย์

เมื่อบ่ายวันศุกร์ที่ ๒ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ ข้าพเจ้ากำลังอยู่ในห้องเด็กเข้ามาบอกว่า “มีพระท่านต้องการพบ” ก็คิดว่าพระที่ท่านมาขอพบนั้นเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับบ้านข้าพเจ้า และถือว่าเป็นสิริมงคลเมื่อพบพระมาที่บ้าน

เมื่อรับลงมาเข้าห้องรับแขกก็เห็นพระองค์หนึ่งรูปร่างสง่าท่าทางใจดี อารมณ์เย็น และยังมีสุขภาพบุรุษผู้หนึ่งข้าพเจ้ายังไม่เคยรู้จักมาก่อนทั้งพระและสุขภาพบุรุษ แต่ข้าพเจ้าก็เข้าไปนมัสการท่านด้วยความเคารพ แล้วสุขภาพบุรุษผู้นั้นก็เอ่ยขึ้นเป็นเชิงแนะนำว่า นี่ท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิธานุวัตร เป็นเจ้าอาวาสวัดพุทธคยา ในประเทศอินเดีย ท่านมาถึงเมืองไทยมีความประสงค์อยากจะพบตัวคุณ ท. ผมเลยอาสาขับรถเที่ยวหาบ้านกว่าจะมาถูกก็เสียเวลาที่เข้าผิดไปสามชอย เพราะยังไม่รู้จักบ้านมาก่อน

ข้าพเจ้าได้ยินแต่ชื่อท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิธานุวัตรก็ขนลุกชันขึ้นมาทันที เพราะยังไม่เคยพบรู้จักท่านมาก่อนก็ตื่นเต้นดีใจ เพราะจู่ๆ ท่านก็มาถึงบ้านก็ทำให้มีความปีติยินดีมาก คล้ายกับว่าข้าพเจ้าไปพบกับท่านถึงพุทธคยาประเทศอินเดีย ดีใจที่จะได้มีโอกาสนมัสการเรียนถามท่านเรื่อง “ปาฏิหาริย์” พระเจดีย์และคันพระศรีมหาโพธิ์ที่เป็นรูปลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า มีผู้ประสบพบเห็นด้วยตนเองจำนวนร้อย ๆ พัน ๆ ทุกคนเห็นแล้วต่างก็มีความตื่นเต้น เป็นเรื่องที่มีผู้สนใจมาก ที่ดีใจก็นับว่าข้าพเจ้าเป็นคนมีโชคที่จะได้เรื่องที่กำลังมีความสนใจจากปากคำของท่านเจ้าคุณ ฯ โดยตรง เพราะข้าพเจ้ามีความสนใจอยากหาความจริงในเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้คนรุ่นหลังจะได้ศึกษาถึงความจริงจะไม่ถูกบิดเบือน

เมื่อข้าพเจ้าได้สนทนากับท่านเจ้าคุณ ฯ ครู่หนึ่งท่านเจ้าคุณ ฯ ก็แนะนำว่าสุขภาพบุรุษผู้นั้นคือ คุณสะอาด กองสุวรรณ ได้พยายามขับรถพาท่านเจ้าคุณ ฯ มาที่บ้านข้าพเจ้า นับว่าท่านมีความศรัทธาผู้หนึ่ง ข้าพเจ้ายินดีที่ได้รู้จักคุณสะอาด กองสุวรรณ และขอโทษที่ทำให้ท่านได้รับความลำบากในการหาบ้านข้าพเจ้า และขอบคุณที่ได้นำท่าน

เจ้าคุณ ฯ มาถึงบ้าน และรู้สึกว่าคุณผ่านพุทธคยาในประเทศอินเดียมาแล้ว ส่วนท่าน
เจ้าคุณ ฯ นั้นสังเกตคุณสมกับมีผู้ยกย่อง ท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือ พอ
สนทนากับท่านพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้าก็นมัสการท่าน ขอให้ท่านบรรยายเหตุการณ์ที่
พุทธคยาที่ได้เกิดขึ้นแล้ว

ข้าพเจ้า กระผมอยากจะให้พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ ฯ ช่วยกรุณาเล่า
เหตุการณ์ปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นที่พุทธคยา เรื่องพระเจดีย์ที่ตรัสรู้และต้นพระศรีมหาโพธิ
ลอยขึ้นสู่เบื้องบนท้องฟ้า ที่ทำให้ผู้คนหลายชาติหลายภาษาต้องแตกตื่นพากันไปดูมากมาย
ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร กระผมตั้งใจที่ได้รู้จากปากคำท่านเจ้าคุณ ฯ โดยตรง และท่าน
เจ้าคุณกรุณามาถึงบ้านกระผม ได้นำความรู้ที่กระผมกำลังนึกกำลังต้องการก็ได้อย่างใจนึก
นับว่าเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง

ท่านเจ้าคุณ ฯ เจริญพร คุณโยม อาตมาก็มีความยินดีที่ได้พบกับโยมวันนี้
และอยากจะบรรยายภาพพจน์ที่เกิดขึ้นแล้วให้คุณโยมฟัง ครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๓๐
สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ เวลา ๒๒.๐๐ น.เศษถึง ๒๓.๐๐ น.เศษ ได้ปรากฏรูปองค์พระ
เจดีย์ที่ทรงตรัสรู้พร้อมต้นพระศรีมหาโพธิลอยอยู่บนท้องฟ้ากลางอากาศมีรัศมีพวยพุ่งแผ่
แสงสว่างรอบองค์พระเจดีย์ ใหญ่กว่าองค์พระเจดีย์องค์เดิมประมาณ ๓ เท่า เกิดหลังจาก
ฝนตก ไฟฟ้าภายในองค์พระเจดีย์ดับมืดหมด ก็ปรากฏภาพองค์พระเจดีย์และต้นพระศรี-
มหาโพธิมีรัศมีพวยพุ่งงดงามแจ่มใส มีชาวมุสลิมฮินดูและชาวคริสต์ ชาวพุทธ จีน ไทย
ญี่ปุ่นจำนวนมากมายึดพากันตื่นตื่นในเหตุการณ์มหัศจรรย์ในครั้งนี้ ภาพนิมิตนี้เห็นไป
ถึงทั่วจังหวัดเมืองคยาซึ่งห่างออกไป ๑๕ ก.ม. มีคนขับรถแท็กซี่กำลังนอนหลับอยู่บนรถ
มีคนมาปลุก พอตื่นลืมตาขึ้นมาก็เห็นพระเจดีย์ตรัสรู้อยู่ตรงหน้า กังง เพราะจำได้ว่านำรถ
มาจอดอยู่ที่ตัวจังหวัด แต่ทำไมมาอยู่ที่พุทธคยาได้ก็ตื่นตื่น ต่อมาได้ไปรายงานให้พระที่
รักษาองค์พระเจดีย์พุทธคยาทราบ ถึงเหตุที่เกิดขึ้นอย่างมหัศจรรย์ ยังมีประหลาดอีก
รายหนึ่ง เป็นชาวพุทธ ท่านผู้นี้อาตมาได้สัมภาษณ์และได้คัดเสียงไว้พิสูจน์ ท่านผู้นั้น
บอกว่า ที่บ้านท่านอยู่ใกล้พระพุทธรูปเจดีย์แต่ธรรมดาก็มองไม่เห็นต้นพระศรีมหาโพธิ

เพราะองค์พระเจดีย์บังเหลี่ยม แต่เมื่อเกิดปาฏิหาริย์ลอยขึ้นบนท้องฟ้า ได้มองเห็นองค์พระเจดีย์ชัดเจนและยังมองเห็นพระศรีมหาโพธิ์ได้แจ่มแจ้ง ซึ่งก็เป็นเรื่องมหัศจรรย์กว่าธรรมดา

เมื่อคืนวันที่ ๑๐ กันยายน เวลา ๒๒.๐๐ น.เศษ อาตมาได้ยินเสียงเอะอะโวยวายทางหน้าวัดเหมือนจะมีเหตุร้ายแรงใหญ่โตน่ากลัว ดังเหมือนแผ่นดินจะถล่มทลาย เสียงตะโกนร้องบอกต่อ ๆ กันดังเกรียวกราว จับข้อความไม่ได้ว่าเกิดอะไรขึ้น รู้สึกพวกชาวบ้านนอกวัดวิ่งกันวุ่นวายคล้ายจะมีเหตุร้าย วันนั้นอาตมาอยู่ที่กุฏิคนงานในวัดวิ่งกระหืดกระหอบเข้ามาหาอาตมาพร้อมถือดอกเป็นอาวุธ เตรียมพร้อมเพื่อรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น พวกคนงานบอกกับอาตมาว่า เสียงอ้ออึ้งผิดธรรมดาไม่น่าจะไว้วางใจ กราบเรียนท่านเจ้าคุณ ๆ ทราบไว้ก่อน

เมื่ออาตมารู้เช่นนั้นก็ขอให้คุณอร่าม ไวยาวัจกรกับพระอีก ๓ องค์ออกไปดูเหตุอะไรเกิดขึ้นกับชาวบ้าน แต่แล้วไม่ช้าเสียงหน้าวัดก็เงียบหายหมดเหมือนไม่มีคนเหลืออยู่ในที่นั้น ซึ่งต่อมาก็ทราบข่าวว่า เสียงอ้ออึ้งไม่ใช่เรื่องร้ายตามที่เข้าใจ เป็นเสียงตะโกนบอกต่อ ๆ กันอย่างตื่นเต้น ให้รู้ว่า บัดนี้พระเจดีย์ตรัสรู้ได้ปรากฏปาฏิหาริย์ขึ้นอีกแล้วเป็นครั้งที่ ๒ พอรู้เท่า่นั้นพวกในวัดและนอกวัดทั้งแขกทั้งไทย ต่างมีความตื่นเต้น ต่างพากันวิ่งไปดูสิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ยอมให้เสียโอกาสกลัวจะไม่ได้เห็น จากนั้นเสียงที่ตื่นเต้นน่ากลัวจึงหายเงียบพร้อมทั้งคนในวัดวิ่งออกไปหมดนี่เป็นปาฏิหาริย์ครั้งที่ ๒ เจริญพร ปรากฏว่าเกิดขึ้นหลังฝนตกเหมือนกับครั้งที่ ๑ แต่พวกที่วิ่งไปได้เห็นภาพตอนปลายเพียง ๓ นาที ภาพนั้นก็สลายตัวจางหายไป

คุณอร่าม รอดเนียม เป็นคนหนุ่มที่มีปริญญาโทตามปกติไม่ค่อยเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์หรือเรื่องมหัศจรรย์หรืออภินิหาร และเรื่องทำนองเดียวกันไม่ยอมเชื่อมักจะคัดค้านด้วยเหตุผลสมัยใหม่เสมอ แต่คืนนั้นโชคที่เธอได้เห็นปลายเหตุการณ์ด้วยตนเอง รุ่งขึ้นเธอบ่นว่าเสียค่ายเหลือเกิน เห็นการปาฏิหาริย์ของพระเจดีย์ระยะสั้น ๆ ไม่อึดคาและจุใจ และอาตมาคิดว่าคุณอร่ามได้ประสบการณ์มาด้วยตนเองแล้วจิตใจความรู้สึกคงจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง รุ่งขึ้นคุณอร่ามเกิดศรัทธาเตรียมตัวที่จะคอยดูการปาฏิหาริย์ขององค์พระ

เจดีย์ที่ตรัสรู้ ตามปกติเธอกินอาหารเป็นแบบแขก ตอน ๓ ทุ่ม แต่วันนั้นกินอาหารแต่เวลาบ่าย เรียบร้อยแล้วจัดแจงแต่งตัวแต่เย็นยังไม่ทันค่ำแล้วไปคอยเฝ้าดูปาฏิหาริย์พุทธเจดีย์ที่ตรัสรู้ด้วยจิตใจศรัทธา แต่คืนนั้นก็ไม่มีปรากฏอะไรเกิดขึ้น เหตุการณ์ปกติทั่วไป แต่รุ่งขึ้นคุณอร่าม รอคอยเฝ้า ก็ยังไม่ละความพยายามและอดทน กินข้าวแต่บ่ายแล้วไปเฝ้าดูไม่ยอมไปไหน

ข้าพเจ้า ตอนนั้นกระผมคิดว่าคุณอร่ามคงเชื่อแล้วว่าเรื่องปาฏิหาริย์ทางพุทธศาสนานี้มีจริงจึงได้สนใจมากเรื่องปาฏิหาริย์มหัศจรรย์ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่มีเหตุผลต้นปลายจะพิศูจน์ กระผมมีท่านที่เคารพนับถือ มีศาสตราจารย์หลายท่านที่ไม่ยอมเชื่อในสิ่งลึกลับ แต่เมื่อได้ประสบด้วยตนเองเกิดขึ้นไม่มีเหตุผล แต่เมื่อได้เห็นด้วยตากีย่อมเชื่ออย่างแน่นแฟ้นไม่มีอะไรจะเปลี่ยนความรู้สึกเป็นอื่นไปได้ ทั้ง ๆ เป็นผู้มีความรู้สูง สำเร็จวิทยาศาสตร์เป็นชั้นปริญญาชนของชาติไทย สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาสูงจากต่างประเทศมีผู้เคารพนับถือทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ท่านเจ้าคุณ ฯ เห็นความจริงก็คงจะเกิดศรัทธาขึ้นแล้วเมื่อประสบการณ์ด้วยตนเอง เหตุการณ์สำคัญครั้งที่ ๓ นี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ตอนเวลา ๑๙.๒๑ น. ตอนหัวค่ำก่อนฝนตก จนฝนตกแล้วพักหนึ่ง ภาพก็ค่อย ๆ จางหายไป ประชาชนไปคอยเฝ้าดูได้เห็นกันจำนวนมาก คุณอร่ามได้แสดงความตื่นตันที่ได้เห็นอย่างชัดเจน เธอก็ไม่ได้บอกใครหรือพระที่วัดให้ไปดู องค์พระเจดีย์ที่ตรัสรู้ เกิดปาฏิหาริย์ปรากฏขึ้นครั้งที่ ๓ นี้ ทุกอย่างชัดเจนเหมือน ๒ ครั้งที่แล้ว แต่ปรากฏว่าด้านทิศตะวันออกของเจดีย์เห็นชัดเจนเป็นพิเศษ รุ่งขึ้นอาตมาต่อว่าคุณอร่าม เมื่อเห็นอะไรดีก็ไม่มาบอกให้พระที่วัดไปดูบ้าง นี่อะไรคุณคนเดียว คุณอร่ามเธอก็รับว่า เมื่อเห็นภาพปาฏิหาริย์ก็ไม่อยากจะให้กลาดจากสายตา อยากจะดูให้เห็นให้อิ่มตาอิ่มใจ ครั้นจะละมากก็เสียตาย ภาพเช่นนี้น้อยคนที่เกิดมาจะมี โอกาสได้เห็น ผมจึงเฝ้าดูอยู่ตลอดเวลา สิ่งมหัศจรรย์ดูไม่รู้เบื่อไม่รู้ อิ่ม อยากจะจกจำฝังไว้ในความรู้สึกตลอดไป

ข้าพเจ้า เรื่องที่เกิดขึ้นนี้ ความรู้สึกของท่านเจ้าคุณ ฯ รู้สึกอย่างไร เห็นภาพที่แจ่มใสมหัศจรรย์อย่างที่ท่านผู้อื่นเห็นในความสวยงาม เห็นลวดลายวิจิตรพิสดารเป็นสิ่งอัศจรรย์ใหม่ครับ

ท่านเจ้าคุณ ฯ เจริญพร ตอนนี้อาตมายังไม่ได้เห็นด้วยตนเอง มีแต่ผู้ไปเห็นมาแล้วเล่าให้ฟังอย่างตื่นตื่นตามความรู้สึกแต่ละบุคคล อาตมาจึงได้ไปสัมภาษณ์นำเทปไปอัดเสียงผู้ที่ได้รับรู้เห็นเหตุการณ์ เห็นแล้วเกิดมีความรู้สึกตื่นตื่นอย่างไรบ้าง มีชาวอิสลามผู้หนึ่งอายุ ๕๓ ปีแล้ว กล่าวขึ้นด้วยความศรัทธาเมื่อเห็นภาพปาฏิหาริย์พระเจ้าผู้ตรัสรู้ทางพุทธศาสนาแล้วก็เกิดปีติไม่เคยนึกว่าจะมีเรื่องประหลาดมหัศจรรย์เกิดขึ้นในทางพุทธศาสนา ได้บอกว่าเกิดความเลื่อมใส ไปปลุกปลุกเมียญาติพี่น้องให้ลุกขึ้นมาคุยทั่วกัน ได้ก้มลงกราบแสดงความคารวะองค์พระเจ้าผู้ตรัสรู้ด้วยเกิดศรัทธา ส่วนผู้ได้รับรู้เห็นในความรู้สึกทั่ว ๆ ไปนั้น เกิดตื่นตื่นมีความศรัทธา แต่ก็แปลกเหมือนกัน เจริญพร มีนักศึกษาไทยคนหนึ่ง อาตมาถามว่า เห็นการปาฏิหาริย์ขององค์พระเจ้าผู้ตรัสรู้ใหม่ แยกตอบอย่างหน้าตาเฉยว่า ไม่รู้ไม่เห็นไม่สนใจ นี่แหละเจริญพร อาตมาก็พยายามถามครั้งใดก็ได้รับคำตอบซ้ำ ๆ แบบนี้ทุกครั้ง เขาจะมีความรู้สึกอย่างไร อาตมาก็ยังไม่เข้าใจ เจริญพร ทั้ง ๆ ที่มีผู้สนใจ คนแตกตื่นโจษจันกันทั่วไปในพุทธคยา ต่างรู้ต่างเห็นเหตุการณ์เหล่านี้ด้วยกันทุกคน นับว่าเป็นข่าวใหญ่รู้กันทั่วไปทุกชาติทุกภาษา แต่นักศึกษาผู้นั้นตอบได้เพียง ไม่สนใจไม่รู้ ไม่เห็น ยืนคำเช่นนี้ตลอดเวลา อาตมาถามว่า พักอยู่ที่ไหน แกก็บอกว่าพักอยู่ที่วัดทิเบต ความจริงวัดทิเบตนั้นใกล้องค์พระเจ้าผู้ทรงเพียง ๒ เส้นเท่านั้น เป็นที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด อาตมาก็แปลกใจบุคคลผู้นั้นมาก ไม่รู้ว่าถือศาสนาแบบไหนและจิตใจจะคิดอย่างไร อาตมาก็ดูไม่ออก

ข้าพเจ้า กระผมคิดว่า การแสดงกิริยาท่าทางเฉยเมยไม่แยแสต่อเหตุการณ์เช่นนี้ คงจะคิดหาเหตุผลเพื่อจะค้านว่าไม่จริงก็เป็นได้ นี่เป็นการสันนิษฐานของกระผมอาจไม่ตรงความจริงก็ได้ หรือจะเป็นเพราะนิสัย คนเราย่อมไม่เหมือนกัน พวกคดียิ่งมากพวกชั่วที่คอยทำลายก็ไม่น้อย

ท่านเจ้าคุณ ฯ เจริญพร อาตมาก็สงสัยเช่นนั้น เพราะอาตมาไปสัมภาษณ์อัดเสียงไว้เป็นพยานทุกคนให้ความร่วมมือ ทุกศาสนาก็รับว่าเห็นได้ชัดเจนจะแจ้ง ทั้งชาวอินเดีย ชาวจีน ฝรั่ง ชาวคริสต์ ชาวมุสลิม ชาวลัทธิ ๗๗ ต่างให้การสนับสนุน

เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ว่าการปฏิบัติได้เห็นด้วยตนเอง และผู้ที่อาตมาไปสัมภาษณ์นั้นทุกคน มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นปกติ ตอบคำสัมภาษณ์ด้วยกิริยาตื่นเต้น ยกเว้น คนเดียวที่อาตมาเห็นแปลกแสดงความไม่สนใจเลย

ข้าพเจ้า กระผมอยากทราบว่าครั้งไหนที่ท่านเจ้าคุณว่าตื่นเต้นเมื่อเห็นแล้วเกิดประทับใจมากที่สุด เกิดติดหู ติดตา ไม่สามารถจะลืมได้ตลอดไปชั่วชีวิต

ท่านเจ้าคุณ ๑ เจริญพร ครั้งที่แล้วๆ ผ่านไปนั้นอาตมาไม่ได้เห็นด้วยตาของตัวเอง ได้ยินแต่เขานำมาเล่าให้ฟังว่า การปฏิบัติพระพุทธานุสสติธรรมเป็นภาพที่สวยงามน่าชมอย่างไม่รู้เบื่อ แต่อาตมาก็ยังไม่เห็นเอง เห็นจะเป็นเพราะอาตมาเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งไม่มองไวเหมือนพระหนุ่มๆ พอรู้ข่าวก็เดินบ้างวิ่งบ้าง กลัวจะไม่ทันได้เห็น อาตมาได้เห็นเมื่อปรากฏขึ้นเป็นครั้งที่ ๔ ในวันที่ ๑๔ กันยายน เมื่อเวลาตี ๓ อุบาสกบารวาลีลาชั้น ซึ่งเป็นชาวพุทธเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้อพยพจากเมืองกัลกัตตา มาอยู่ใกล้กับที่พระพุทธรูปองค์ศรีสุรี อุบาสกผู้นี้รู้สึกมีความสนใจเฝ้าคอยดูยอมอดหลับอดนอนเอาใจใส่ในเรื่องนี้มาก เมื่อเห็นแสงขององค์พระเจดีย์ศรีสุรีเริ่มลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า อุบาสกบารวาว ก็ตื่นเต้นดีใจตาสีตาลานไม่รอให้เสียเวลารีบนำสามล้อมาตามพระที่วัด แต่มาถึงหน้าวัดไทยเป็นเวลาตีมากแล้วประตูค้ำหน้าทางเข้าวัดใส่กุญแจ เข้าไม่ได้ จะตะโกนเรียกพระก็คงจะไม่ได้ยินเพราะอยู่ห่างไกลลึกเข้าไปหลังวัด จะป็นกำแพงวัดข้ามเข้าไปก็จะเป็นการไม่สมควร ขาดความเคารพนับถือ อุตส่าห์เดินเลาะกำแพงวัดซึ่งติดกับนาของชาวบ้าน บางตอนก็แคบไม่มีทางเดินก็บุกลงที่ต่ำ คืบนั้นเป็นข้างขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือนยังไม่ตก มีแสงจันทร์ส่องสว่างอยู่ข้าง อุบาสกบารวาวจึงพยายามเดินเลาะตามข้างกำแพง บางแห่งก็พลาดล้มลง เตะไปกระทบเข้ากับกำแพงวัด เข้าแตกเป็นแผลจนเลือดไหล แม้จะล้มลุกคลุกกลานแกก็ไม่ย่อท้อ มีความอดทน ไม่สนใจกับความเจ็บปวด พยายามตะเกียกตะกายจนถึงหลังวัด หมุกุฎิพระแล้วก็ร้องตะโกนปลุกพระให้ตื่นเพื่อไปดูพระเจดีย์ศรีสุรีกำลังปรากฏลอยอยู่บนท้องฟ้าแล้ว แม้ตัวเองล้มลุกคลุกกลานหัวเข้าแตกเลือดออกทั้งเจ็บทั้งแสบก็ไม่สนใจย่อท้อ เพียงแต่ขอให้เรียกพระให้ไปเห็นปฏิบัติพระเจดีย์ศรีสุรี ก็เป็นที่สบายใจแล้ว ส่วนพระเมื่อได้ยินเสียงตะโกนเรียกร้อง พอรู้ว่าพระเจดีย์เกิดปฏิบัติ-

หารีย์ขึ้นแล้ว ต่างก็รีบตื่นอยากเห็นอยากดู บางองค์ไม่ทันหาผ้าจีวรห่ม มีเพียงอังสะเท่านั้น ท่านก็เดินลี้วพาตัวออกจากวัดไม่สนใจอะไร พวกพระก็พากันแตกตื่นเดินลี้วออกจากวัดไป ต่างรีบร้อนกลัวจะไม่ทันเห็นภาพมหัศจรรย์ ไม่ได้บอกกล่าวชวนผู้ใด ระยะจากวัดไทยถึงเจดีย์ไตรสรุทห่างกันประมาณ ๔ เส้น ไม่เกิน ๑๐ เส้น อุบาสกบารวาลีลาชั้น บอกว่า ท่านเจ้าคุณ ๆ ยังไม่เห็น ต้องไปปลุก แล้วก็เอาสามล้อมาปลุกอาตมาเวลานั้นพระและผู้คนในวัดต่างออกไปหมดแล้วเหลืออาตมาเป็นองค์สุดท้าย

อาตมานั่งมาในสามล้อเวลานั้นเดือนยังไม่ตก ดวงจันทร์ยังส่องแสงเพราะเป็นเวลาขึ้น ๑๓ ค่ำ พอมาถึงหน้าวัดจีนเห็นจะเป็นครึ่งทางระหว่างวัดไทยกับพระเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ อาตมาก็เห็นองค์พระเจดีย์ลอยเด่นอยู่บนท้องฟ้าอย่างชัดเจน และใหญ่กว่าองค์เดิมประมาณ ๒ เท่า เห็นท่านพระครูยังเดินอยู่ข้างหน้า อาตมาถามท่านพระครูว่า เห็นชัดไหม ท่านก็บอกว่าเห็นชัดครับ จึงถามต่อไปว่า ท่านพระครูเอากล่องถ่ายภาพมาหรือเปล่า ท่านบอกว่าเปล่าครับ อาตมาก็ลงจากสามล้อลงเดินขอให้ท่านพระครูนั่งสามล้อรับกลับไปที่วัดเอากล่องมาถ่ายภาพไว้ให้ญาติโยมจะได้เห็น แล้วอาตมาลงเดินดูพิจารณาความรู้สึกของอาตมาเห็นชัดเจน เป็นปาฏิหาริย์มหัศจรรย์จริง ๆ อาตมาเห็นองค์พระเจดีย์เป็นสีทองเรื่อ ๆ มีพระพุทธรูปติดขึ้นไปด้วย เห็นลวดลายที่องค์พระเจดีย์ชัดเจนนี่ คือนั้นอาตมาได้เห็นได้ดูอย่างอึ้งตาอึ้งใจ เป็นภาพปาฏิหาริย์มหัศจรรย์ยิ่งยังไม่เคยเห็นในชีวิตของอาตมามาก่อน คือนั้นมีญาติโยมบูชาไฟไว้ตลอดคืน เพื่อแก้สงสัยท่านพระครูปลัดบุญมีท่านมีความรู้ทางช่างไฟฟ้าได้ให้เจ้าหน้าที่ยกสะพานไฟขึ้นกับหมดทุกดวง เมื่อไฟดับทั่วในบริเวณนั้นก็มืดหมด แต่ภาพการปาฏิหาริย์พระเจดีย์ไตรสรุทก็ยังคงลอยอยู่บนท้องฟ้ากลางอากาศ มีแสงสีรัศมีเห็นได้ชัดเจนอย่างเดิม นี่ก็หมดข้อสงสัยในเรื่องไฟฉายสปอตไลท์ได้แล้ว เจริญพร เป็นที่รู้เห็นของประชาชนที่เห็นเหตุการณ์ในคืนนั้น แม้จะตึกมากซึ่งเป็นเวลาพักผ่อนหลับนอน ที่ไม่รู้ก็มีมากมาย แต่ก็มีคนที่สนใจในบาริย์มาได้เห็นเหตุการณ์ในคืนวันนั้น และอาตมาได้ให้คนงานของวัดที่กำลังดูภาพปาฏิหาริย์เพลินอยู่ให้รีบกลับไปย่ำระฆัง เพราะอาตมาได้รับปากนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยมกชซึ่งห่างไกลจากวัดที่อาตมาอยู่ไม่มาก แต่อยู่ไกลจากพระเจดีย์ไตรสรุท คนงานกำลังแหงนหน้าขึ้น

มองเพลินอยู่จึงไม่อยากจะจากและบอกกับอาตมาจะขอไปเคาะระฆังสัก ๕ นาทีแล้วจะรีบกลับ
มาดู แต่อาตมาบอกว่า ไม่ได้ อย่างน้อยต้องย่ำระฆังครึ่งชั่วโมง วันนั้นอาตมาต้องให้
รางวัลคนงานไป ๒ รูปี

ข้าพเจ้า เรื่องแสงไฟฉายเป็นภาพออกไปสู่ท้องฟ้าเห็นจะหมดข้อสงสัยได้แล้ว
กระผมก็เคยนึกว่าถ้าหากพระเจดีย์ตรัสรู้ไม่เห็นชัดเจน มีลวดลายในองค์พระเจดีย์ ไม่มี
รัศมีสีแสงสว่างก็คงเป็นเงาสีดำ ๆ ธรรมดา ไม่ใช่อัศจรรย์ไม่ใช่ปาฏิหาริย์ คงไม่มีใคร
สนใจศรัทธาที่จะไปคอยคุกคามตักคั้น ออกล้นออกนอนไปดูและคงไม่ตื่นตื่นศรัทธา อย่าง
ที่ท่านเจ้าคุณ ๆ ได้พบได้เห็นมามีลวดลายเห็นได้ชัดเจน เพราะเห็นแล้วทำให้ทุกคนเกิด
ตื่นตื่นประทับใจในชีวิต

ท่านเจ้าคุณ ๆ เจริญพร เรื่องได้เห็นลวดลายที่องค์พระเจดีย์ได้อย่างชัดเจน
นั้น มีอาจารย์จากประเทศไทยชื่อ อาจารย์จรัส ซึ่งมาทำปริญญาเอก มาจากมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทร์วิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม ได้ร้องออกมาด้วยความตื่นตื่นว่า เห็นลายชัด
อย่างชัดเจน อาตมาสงสัยเพราะไม่เคยได้ยินคำนี้มาก่อน จึงถามว่า ลายชิตนั้นลายอะไรที่
อาจารย์ว่าอาตมาไม่เคยได้ยิน อาจารย์จรัสบอกว่า ก็เป็นลายหมอนขวานและลายผ้าพื้น-
เมืองที่ทางภาคอีสานเขานิยมทอกันในเวลานี้

ข้าพเจ้า การที่เห็นลวดลายต้องแสดงว่าเห็นได้ชัดเจนถึงขนาดเห็นลวดลาย
นี้ก็คงไม่ใช่เป็นเรื่องธรรมดา กระผมก็ไม่ใช่นักวิทยาศาสตร์แต่มาคิดดูหากมี ไฟฉายตั้ง
อยู่ ๔ มุมระยะเท่ากัน เมื่อเปิดไฟฉายพร้อมกันแล้วแสงไฟฉายหรือสปอตไลท์ ๔ ดวง
ฉายมีแรงไฟเท่า ๆ กันส่องไปรวมอยู่ในจุดเดียวกันที่องค์พระเจดีย์ แสงไฟคงไม่กระจาย
ออกแสงสะท้อนคงไม่เกิดขึ้นแน่ หากไฟฉายรวมไปอยู่ข้างเดียวกันหมด ถ้าฉายออกไปก็
คงจะมีเงาเป็นสีดำ คงจะไม่เห็นลวดลายหรือรัศมีออกจากองค์พระเจดีย์ ก็เป็นธรรมดา
ไม่ใช่ปาฏิหาริย์หรือมหัศจรรย์อะไร คงจะไม่ทำให้ผู้คนมากมายพากันแตกตื่นสนใจ
มากูเงาคำธรรมดาแน่ หากจะว่าเป็นภาพลวงตาก็ไม่เคยได้ยินว่าเกิดขึ้นเวลากลางคืน
ส่วนมากที่รับรู้มาเกิดภาพหลอนในทะเลทรายเมื่อเวลาร้อนจัด ไม่เคยรู้ว่าเกิดภาพหลอน
เวลากลางคืน เห็นจะเป็นกระผมไม่รู้ไม่ถึงก็ได้

ท่านเจ้าคุณ ฯ เจริญพร คุณโยม เมื่ออาตมาได้เห็นในคืนวันที่ ๑๔ เดือน
กันยายนนั้นได้เห็นเป็นครั้งแรกเวลานาน และพิจารณาคุณาน รูปองค์พระเจดีย์ได้ชัดเจน
แจ่มแจ้งอย่างจุใจ เก็บความประทับใจไว้ในความรู้สึก แม้จะดับไฟมณฑลในบริเวณนั้น
ก็ยังเห็นรูปพระเจดีย์ลอยอยู่บนท้องฟ้าเช่นเดิม มีพระและมีชาวญี่ปุ่นมาไหว้พระพักอยู่ที่
วัดญี่ปุ่น ต่างได้นำกล้องมาถ่ายรูปไว้คนละหลาย ๆ รูป แต่ปรากฏว่าไม่มีใครสามารถจะ
ถ่ายรูปติด เห็นจะเป็นเพราะเป็นพวกสมัครเล่นยังไม่มีใครมีความรู้ได้ถ่ายรูปอย่างนั้น
ก่อน ถ่ายก็กล้องถ่ายก็คนก็ไม่มีใครถ่ายภาพติด ท่านพระครูถ่ายไว้หลายรูปล้างแล้วก็
ไม่มีภาพอะไรติดเลย อาตมารู้สึกเสียตายนมาก แต่ก็พอใจที่ได้เห็นอย่างจุใจ พระในวัด
เห็นกันหมด คืนนั้นปาฏิหาริย์เป็นเวลานานกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา ทุกท่านที่ประสบการณ์
ด้วยตนเองในคืนนั้นต่างก็ให้ความเห็นเขารับว่าเป็นสิ่งประหลาดมหัศจรรย์จริง ๆ หากไม่
ประสบการณ์เองคงไม่ยอมรับฟังอย่างเรื่องนี้ ต่อมาได้มีผู้นำเอาเรื่องนี้เขียนไปลงหนังสือ
พิมพ์หาว่าเป็นเรื่องไม่จริงเป็นเชิงจะเดาว่า เมื่อปรับปรุงฐานพระเจดีย์เสร็จแล้วได้ติด
ไฟฉายหรือสปอตไลท์ที่ส่ององค์พระเจดีย์นั้นเพียงจะติดตั้งในรอบปีนี้เอง ฉะนั้นก่อนหน้า
นี้จึงไม่ปรากฏมีภาพงานนี้ แต่เรื่องนี้เขาเข้าใจผิดหรือเข้าใจเอาเองว่าการบูรณะกำแพงล้อม
รอบองค์พระเจดีย์ครั้งใหญ่นั้นคงจะตั้งไฟฉายพร้อมกัน แต่ความจริงไม่ใช่ เจริญพร
ไฟฉาย ๔ ดวงนั้นมีมาตั้งแต่ตั้งเดิมก่อนที่อาตมาจะไปอยู่ พวกญาติโยมผลัดกันตามไฟ
เป็นพุทธบูชามานานาน อาตมาไปอยู่นับถึงปีนี้ ๒๕๒๒ ได้ ๑๕ ปี ไฟฉายเขาก็มีอยู่แล้ว
ข้อนี้อาตมาก็ว่าไม่ตรงต่อความจริงพิสูจน์ได้ เจริญพร อาตมาเป็นพระอยู่ในศีลธรรม
ปฏิบัติตนอยู่ในขอบเขต ถ้าจะพูดจะทำอะไรก็ต้องคิด และอาตมาก็สำนึกถึงหน้าที่ที่เป็น
ตัวแทนคณะพระสงฆ์ไทยมาอยู่ในประเทศอินเดีย ฉะนั้นการทำสิ่งใดก็ต้องคิดใคร่ครวญดู
ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร เพราะเราเป็นพระผู้ใหญ่แล้ว เจริญพร

ข้าพเจ้า กระผมก็เห็นด้วย เพราะในยุคปัจจุบันนี้มีฝ่ายทำลายก็มากหรือจะ
เรียกว่าฝ่ายมารที่กำลังแทรกแซงคอยก่อวุ่นอยู่ทั่วไปแทบทุกแห่ง พวกคอยทำลายพระ
ศาสนา ถ้าจะพูดให้ถูกในเวลานี้เราแยกออกได้มีทั้งฝ่ายพระกับฝ่ายมาร ฉะนั้นโลกเราอยู่
ทุกวันนี้จึงมีแต่ความเดือดร้อนปั่นป่วนทั่วไป เพราะฝ่ายมารกำลังก่อวุ่นทำลาย ทำความ

ยุ่งยากให้เกิดขึ้นทั้งประเทศเล็กประเทศน้อย พวกमारศาสนาพยายามยุ่งให้เด็กเกิดมารุ่นใหม่นั้นเกลียดชังพ่อแม่ที่ละเล็กละน้อย พยายามแยกจิตใจของเด็กให้ขาดจากความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ แล้วพยายามปลุกปั่นใส่ความชั่วเข้าให้เด็กเห็นความชั่วว่ามีอิสระ เช่นแนะนำให้เสพยาเสพติดที่ชั่วร้าย เวลานี้เรารู้ได้ว่าพวกวัยรุ่นและนักศึกษาทั้งชายหญิงติดยาเสพติดจำนวนมากเป็นแสน ๆ ส่วนมากพ่อแม่ไม่รู้เรื่องเพราะเด็กไปเชื่อคนภายนอกยุ่ง นับวันแต่จะเพิ่มทวีขึ้น เวลานี้รัฐบาลพยายามหาทางแก้ไข ผู้ที่ได้รับทุกข์ชอกช้ำใจที่ลูกประพฤติชั่วก็คือพ่อแม่ญาติพี่น้องของพวกวัยรุ่นที่เห็นผิดเป็นชอบ เห็นพ่อแม่เป็นที่ชิงชังไม่เคารพนับถือ แต่ใครเล่าจะได้รับความทุกข์ใจ กินไม่ได้นอนไม่หลับเพราะลูกทำชั่ว แต่พวกลูกไม่เคยคิดถึงหัวอกพ่อแม่ในเรื่องนี้เลย กระผมคิดว่าในเวลาที่มีแต่ลัทธิธรรมในทางพุทธศาสนาเท่านั้นที่สามารถแก้ไขทางจิตใจให้เหตุการณ์ชั่วร้ายทางจิตใจให้เข้าสู่ปกติได้

ท่านเจ้าคุณ ฯ เจริญพร อันข้อนี้ก็แปลกเหมือนกัน สำหรับวัดไทยพุทธคยาในอินเดีย มีประชาชนชาวอินเดีย พวกศาสนายินดู ซึ่งไม่เคยสนใจในพระพุทธศาสนา มาก่อนเลยเวลานี้มี ๖๒ ครัวเรือน จำนวน ๓๑๑ คน เมื่อวันวิสาขบูชา ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ อยู่ ๆ ก็เกิดเลื่อมใสศรัทธามาขอปฏิญาณตนทำพิธีเข้านับถือพุทธศาสนา

เมื่อวันวิสาขบูชาปี ๒๕๒๑ พวกชาวพุทธเหล่านี้ได้พาลูกหลานมาขอบรรพชาเป็นสามเณรจำนวน ๑๑ รูป ได้ประกอบพิธีที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้วก็เข้าศึกษาอบรมศีลธรรม สวดมนต์ปฏิบัติตนอยู่ที่วัดไทยพุทธคยา ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสอน บัดนี้ทางวัดได้จัดตั้งโรงเรียนสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รู้สึกว่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่สนใจในพระพุทธศาสนา มาก เจริญพร มีเด็ก ๆ มาเล่าเรียนเอาใจใส่สนใจกันมาก เจริญพร โดยเฉพาะเด็ก ๆ ติตวัด พอถึงเวลาพระทำวัตรหรือย่ำระฆัง พวกเด็กตามบ้านได้ยินต่างก็พากันวิ่งมาที่วัดแล้วคอยเวลาพระทำวัตรจบแล้วก็สวดมนต์ต่อเป็นกิจวัตรประจำวัน ไม่ว่าฝนตกฟ้าร้องไม่ยอมหยุด อาตมาเห็นเด็ก ๆ ก็รู้สึกสงสารบอกว่าพวกหนู ๆ นี่ถ้าวันไหนฝนตกพวกหนู ๆ ก็อยู่บ้านอย่ามาสวดมนต์เลย เพราะฝนทางเมืองอินเดียตกอย่างทารุณมาก แต่เด็ก ๆ พวกนี้ไม่ยอมหยุดจะต้องมาสวดมนต์ให้ได้

เพราะคิดว่าชาติไม่ได้แตกพวกนี้สวดเมื่อหลังจากพระสวคมนตรีทำวัตรจบแล้ว เต็กก็เริ่ม
สวคมนตรีบทสาระพินัยะแบบอินเดีย ไฟเราะมาก เจริญพร อาตมาฟังเต็ก ๆ สวคบท
พาหุง รุสีกิเวกวางเวง เสียงจับใจอาตมามากจนขนลุก นี่ก็เห็นแล้วพวกเต็กอินเดียพา
กันสนใจในพุทธศาสนา มาก เต็กพวกนี้ต่อไปจะเป็นผู้สืบศาสนาพุทธในอนาคตของอินเดีย

มาคราวนี้เราจะพูดถึงชาวพุทธใหม่ พวกฮินดูกลับมาถือพุทธตอนก่อนหน้า
เรื่องเด็กนั้น มี ๖๒ ครอบครัว ได้หันหน้าเข้ามานับถือพุทธศาสนา นับว่าเป็นนิมิตอันดี
แต่อาตมาก็ยังไม่แน่ใจนัก แต่ก็ดีใจที่มีผู้นับถือพุทธศาสนา มากขึ้น

เมื่อสร้างกำแพงโดยรอบพระพุทธรูปเจดีย์ใหม่ ๆ ดินยังสูง ๆ ต่ำ ๆ ยังไม่ได้ปรับ
ให้เข้าระดับเดียวกัน คิดว่าจะทำอย่างไรจึงจะปรับปรุงดินที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ตามกำแพงรอบ
พระเจดีย์ตรัสรู้ ให้ได้ระดับเดียวกันให้เสมอกัน จึงอยากจะลองใจชาวพุทธใหม่ พิสูจน์
ความศรัทธาแค่ไหน อาตมาจึงบอกว่าอยากจะพัฒนาองค์พระเจดีย์ให้เรียบร้อย ที่สูงต่ำ
ก็ขุดถมให้อยู่ในระดับเดียวกัน คือที่ไหนสูงก็ให้ขุดออก ตรงไหนต่ำก็เอาดินไปถม
การขุดดิน วิธีเกลี่ยดินพวกนี้นับว่าเขามีฝีมือเยี่ยม เมื่ออาตมาบอกว่าอาตมาอยากจะได้ผู้
ที่มีจิตศรัทธาเสียสละแรงงานสร้างกุศลเพื่อเป็นพุทธบูชา สุดแต่ความสมัครใจ

ต่อมาชาวพุทธใหม่ส่งจำนวนส่งรายชื่อผู้ที่มีจิตศรัทธาอาสาพัฒนาทำงานนี้มี
จำนวน ๘๐ คน อาตมาก็ต้องเที่ยวไปเยี่ยมจอบยืมเสียมและพวกบั้งก็ เครื่องมือต่าง ๆ
สำหรับเพื่อขุดดิน โดยยืมตามวัดต่าง ๆ ที่พอจะหยิบยืมได้ เมื่อถึงกำหนดวันงานจริง ๆ
แทนที่จะเป็น ๘๐ คนกลายเป็น ๑๖๑ คน อาตมาเห็นแล้วก็ปลื้มใจแทบน้ำตาไหล พวก
เหล่านี้เขาเป็นชาวพุทธที่แท้จริงและบางคนก็อุทิศส่วเอาเครื่องมือขุดดินขนดินมาเองเท่าที่
ตัวมี

วันนั้นอาตมาจึงทำบายใหญ่ เขียนหนังสือแขกตัวโตมีข้อความบอกให้รู้ว่า ผู้
ศรัทธาได้อุทิศ เวลา แรงงาน เพื่อเป็นพุทธบูชา บ้ายนี้ยกขึ้นสูงขวางถนน ใครไปใครมา
มองเห็นแต่ไกล เขาอ่านแล้วจะได้อ่านว่า พวกเหล่านี้มิได้มารับสินจ้างใด ๆ ทำด้วยใจบริสุทธิ์
เพราะเกิดศรัทธา หมู่ชาวพุทธเหล่านี้ทำงานด้วยความเต็มใจจริง ๆ เข้มแข็งตลอดเวลา
ไม่ค่อยยอมพัก เจริญพร อาตมาต้องจัดอาหารไว้ต้อนรับ และวัดอื่น ๆ ช่วยกันเตรียม

อาหารเท่าที่จะจัดได้ แต่วัดไทยพุทธคยาเป็นตัวยืน อาตมาจึงได้เห็นว่ามีชาวพุทธใหม่ของเราเป็นชาวพุทธด้วยจิตใจศรัทธาจริง ๆ เพราะวันนั้นพวกอุทิศแรงงานไม่ค่อยยอมหยุดพัก ไม่อยากให้เวลาผ่านไป เขาทำงานกันจริงๆ จังๆ เต็มที่ ไม่จำเป็นก็ไม่พัก นี่แหละอาตมาเห็นใจ เจริญพร

อาตมาคิดว่าหากว่าเราจะว่าจ้างให้ค่าแรงงานเป็นเงินก็คงไม่ได้ผลงานมากเท่านี้ และเรียบร้อยเท่านี้ อาตมาก็พอใจที่เห็นชาวพุทธใหม่มีจิตศรัทธาเข้มแข็งจริงๆ เจริญพร

(ตอนนี้ท่านเจ้าคุณ ฯ หันมาถามคุณสะอาตว่า ก็โมงแล้ว คุณสะอาตยกนาฬิกาขึ้นดูแล้วก็บอกว่า ๖ โมง ๔๘ นาที)

ท่านเจ้าคุณ ฯ อาตมาต้องขอยกย อาตมาต้องลาโยมเพราะจะถึงเวลาที่อาตมามีนัด

ข้าพเจ้า กระผมนับว่าเป็นผู้มีโชคที่ท่านเจ้าคุณ ฯ มาถึงบ้านวันนี้ นับว่าเป็นพระคุณอย่างสูงเพราะกำลังนึกถึงเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ที่พระเจ้าเจดีย์ตรัสรู้และต้นพระศรีมหาโพธิ์ลอยขึ้นสู่บนท้องฟ้า กระผมมีความสนใจมาก จึงได้จดหมาย ไปนมัสการถามถึงสิ่งที่ต้องการรู้ ๆ ๆ ท่านเจ้าคุณ ฯ ก็มาถึงบ้าน ทำให้กระผมเกิดปีติ ทั้งเป็นสิริมงคลแก่ตัวกระผมเองที่ได้รู้สิ่งใดที่ยังไม่รู้ก็ได้รู้จากปากคำของท่านเจ้าคุณ ฯ โดยตรง นับว่าท่านเจ้าคุณ ฯ เป็นผู้มีพระเดชพระคุณต่อกระผมมิอาจลืมได้

ท่านเจ้าคุณ ฯ เจริญพร อาตมาตั้งใจมานานแล้วว่าจะมาเยี่ยมโยมเพราะได้ยินชื่อเสียงของโยมมานานแล้ว ไม่ใช่จะได้ยินชื่อเสียงอย่างเดียว อาตมายังได้ติดตามอ่านหนังสือผลงานที่โยมเขียนตลอดมา ทั้งมีญาติโยมทางเมืองไทยได้ส่งหนังสือของโยมไปให้ที่พุทธคยาในอินเดียเสมอ จดหมายของโยมอาตมาได้รับแล้ว บังเอิญอาตมามีธุระจะกลับมาเมืองไทยเกี่ยวกับสมเด็จพระสังฆราชจะเสด็จไปอินเดียอาตมาจึงถือโอกาสมาเยี่ยมโยม เจริญพร หากถ้าโยมมีเวลาพอเสียสละได้ อาตมาอยากให้โยมหาเวลาในช่วงอากาศดี ๆ สักหน่อยคือเวลาร้อนก็อย่าให้ร้อนมาก เวลาหนาวก็อย่าให้หนาวมาก ถ้าโยมได้ไปอินเดียแล้วกลับมาคงจะได้ข้อคิดข้อเขียนที่เป็นประโยชน์แก่ลูกหลานและผู้สนใจในหนังสือที่โยมเขียน คงจะเป็นประโยชน์มากมายต่อไป เจริญพร

อาตมาอยู่ที่อินเดียนานประมาณสิบห้าปีโดยเฉพาะ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม และท่านหญิง แก้ว (ม.จ. หญิงอัปภัศราภา เทวกุล) รู้สึกเอาใจใส่เหลือเกิน ท่านบอกว่า ขอให้ท่านเจ้าคุณ ๆ อยู่ที่วัดนี้ให้นาน ๆ นะ และขอให้ปรับปรุงฟื้นฟูสถานของพระพุทธเจ้าในประเทศอินเดียให้เจริญ อาตมาก็ตั้งใจว่าจะปฏิบัติเช่นนั้น

ต่อมาท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม กับหม่อมเจ้าหญิงอัปภัศราภา เทวกุล (ท่านหญิงแก้ว) กับคณะได้เป็นเจ้าภาพทอดกฐิน ในระยะเดือนตุลาคม หลายปีมาแล้ว เจริญพร เวลานั้นอากาศในอินเดียออกจะหนาวมาก แต่อาตมาก็มีความอดทน ท่านหญิงแก้วไปเห็นแล้วเกิดศรัทธาเพราะเป็นเวลาหนาวมากแล้ว แต่อาตมาพิจารณาว่าเรา สละทางโลกอุทิศเพื่อพระศาสนาแล้ว แม้อากาศจะหนาวเพียงไรอาตมาเป็นสงฆ์ก็ใช้พลังจิตความอดทนแทนที่จะใช้ผ้ามาโปกหัดกันหนาว ก็ใช้เท่าที่เครื่องนุ่งห่มของสงฆ์เท่าที่จะมีได้ ท่านหญิงแก้วไปเห็นแล้วเกิดศรัทธา บอกว่าพระอย่างท่านเจ้าคุณ ๆ นี้หายาก จึงได้ร่วมกับท่านผู้หญิงละเอียดพิบูลสงคราม มาร้องขอว่า ท่านเจ้าคุณอย่ากลับนะ ขอให้เตรียมตัวอยู่ตลอดไปจนตายที่พุทธคยาเมืองอินเดียนี้ อาตมาก็พยายามฉลองศรัทธา ตอนนี้อาตมาได้ทำอะไร ๆ หลายอย่างเป็นที่พอใจ

หลังจากนั้นคุณสะอาด กองสุวรรณ ได้ขับรถพาท่านเจ้าคุณ ๆ ออกจากบ้านไป

(ตัดตอนมาจากเรื่องพุทธปาฏิหาริย์ในหนังสือกฎแห่งกรรม เขียนในวันวิสาขบูชา ๒๕๒๒)

ประวัติองค์พระธาตุศรีมงคล และวัดธาตุศรีมงคล

บ้านธาตุ ตำบลวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

พ.ศ.ท. ๒๕๖๖ มีพรหม

บริเวณที่ตั้งบ้านธาตุแต่เดิมพื้นที่เป็นป่าดง ครั้งแรกได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่อำเภอวาริชภูมิปัจจุบันนี้ เดิมเรียกว่า “เมืองวารี” มีนายเวียงแก โสมวงศ์ เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยหลวงสุวรรณราช (กะยะ) ต้นตระกูลของสกุล “บุญรักษา” นายจันทะเนตร โสมวงศ์ นายเมืองกาง หักกรรจ์ หลวงแก้ว (ไม่ทราบนามสกุล) นายบุตรราช บุญรักษา และนายจันทัง แก้วคำแสน ได้พากันออกมาห้กร้างทางพงไพร เพื่อทำไร่ แต่พอถางลึกเข้าไปก็พบองค์พระธาตุร้างอยู่ในดง จึงชะงักการถางถาง เพราะกลัวอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุนี้จะลงโทษ ดังนั้นจึงได้นิมนต์ท่านพระครูหลักคำ ประธานสงฆ์ เมืองวารี มาพิจารณา ท่านเห็นว่าสถานที่บริเวณนี้เป็นมงคล เหมาะที่จะสร้างหมู่บ้านได้ จึงได้พร้อมใจกันถางถางบริเวณพระธาตุร้างนี้พร้อมทั้งได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแผ่ไปให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาองค์พระธาตุ และได้สร้างวัดตรงนั้น ท่านพระครูหลักคำได้ตั้งชื่อพระธาตุร้างนี้ว่า “พระธาตุศรีมงคล” ตั้งชื่อวัดว่า “วัดธาตุศรีมงคล” เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๔ และเรียกหมู่บ้านว่า “บ้านธาตุ” จนปัจจุบันนี้

ต่อมาได้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่เมืองวารี ประกอบกับทำเลตั้งบ้านเรือนคับแคบ และเป็นหลุม หน้าฝนบางครั้งน้ำท่วม ผู้คนจึงได้แยกย้ายอพยพออกไปจากเมืองวารี ทางด้านทิศเหนือ ไปอยู่ที่บ้านพังฮอ ทางด้านทิศใต้ไปอยู่ที่บ้านห้วยบาง และทางทิศตะวันออกไปอยู่ที่บ้านธาตุจนถึงปัจจุบันนี้

ส่วนวัดธาตุศรีมงคลได้มีเจ้าอาวาสปกครองดูแลมาตามลำดับ นับแต่เจ้าอาวาสองค์แรก พ.ศ. ๒๔๔๔ คือท่านพระครูพร ซึ่งเป็นลูกผู้ไทยบ้านธาตุมาจนถึงพระครูศรีเจติยานุรักษ์องค์ปัจจุบัน รวมทั้งหม่อมมี ๑๓ องค์

ส่วนพระธาตุศรีมณฑลนั้นสร้างขึ้นในสมัยโตไม้ทราบแน่ชัด ภายในพระธาตุนี้มีวัตถุโบราณอันล้ำค่ายิ่ง เช่น พระพุทธรูปที่ทำด้วยทองคำบ้าง ทองสัมฤทธิ์บ้าง และทำด้วยวัตถุอย่างอื่นอีกมากมาย จะเห็นได้จากเมื่อพระธาตุสลักหักพังลงมา ชาวบ้านก็ได้รวบรวมโบราณวัตถุเหล่านั้นรักษาไว้ในสถานที่อันสมควร เพื่อการสักการบูชา มีพระพุทธรูปต่าง ๆ จำนวนมาก ต่อมาเมื่อผู้แสวงหาวัตถุโบราณขโมยไปบางส่วน ส่วนที่เหลือก็ได้รวบรวมบรรจุไว้ในองค์พระธาตุทั้งหมด

กล่าวกันว่า พระธาตุศรีมณฑลนี้ได้สร้างคู่กับพระธาตุทุ่งเชียงเครือ ซึ่งตั้งอยู่ห่างไปทางทิศเหนือประมาณ ๕๐๐ เมตร สันนิษฐานว่าพระธาตุทั้งสองแห่งนี้ได้สร้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นราชบุตรของกษัตริย์แห่งอาณาจักรลานนาไทย มีเมืองหลวงอยู่ที่นครพิงค์คือ จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน พระองค์ทรงเลื่อมใสพระพุทธรูปศาสนามาก เมื่อพระองค์ได้สร้างพระธาตุหลวงขึ้นที่นครเวียงจันทน์เสร็จแล้ว ได้ขยายการสร้างวัดและพระธาตุ (เจดีย์) ไปยังดินแดนที่อยู่ในครอบครองของเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งมีดินแดนไปถึงเมืองร้อยเอ็ด และจังหวัดอุบลราชธานีปัจจุบัน

ในการบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุศรีมณฑล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ข้าพเจ้าก็มีส่วนได้รื้ออิฐเก่า ๆ ท้าย จำได้ว่า ท่านพระครูทันเป็นผู้ควบคุมในการรื้อและปฏิสังขรณ์ขณะที่รื้ออิฐเพื่อบูรณะพระธาตุขึ้นใหม่นั้น ได้พบพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ บรรจุในพระธาตุมากมาย ได้พบพระพุทธรูปองค์หนึ่งเป็นทองสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้างประมาณ ๔ นิ้ว นั่งขัดสมาธิเพชรบนแท่นบัวหงาย

เมื่อได้ทำความสะอาดเสร็จแล้ว ปรากฏว่าที่ปลายสังฆาฏิ (ผ้าสังฆา) มีรอยกัดเป็นรูปสามเหลี่ยมหางนกแซงแซว (หางง่อม) พาดต่ำลงมาใต้ราวนมซ้าย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแปลกกว่าองค์อื่น ๆ ที่ได้พบด้วยกัน

เป็นที่รู้จักกันในหมู่นักเลงพระทั้งหลายว่า พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยเวียงเชียงแสน ผู้สร้างรุ่นแรกคือพระเจ้าสิงหนวัต ซึ่งท่านเป็นผู้สร้างเมืองหลวงขึ้นที่เวียงเชียงแสน คืออำเภอเชียงแสนปัจจุบัน เดิมเรียกว่า “นครเงินยาง” และเป็นที่ยอมรับว่า “เชียงแสน” เป็นเมืองหลวงแห่งแรกของราชอาณาจักรไทย

พระพุทธรูปที่พระเจ้าสิงหนวัต สร้างขึ้นครั้งแรกนั้น เป็นพระพุทธรูปที่สวยงามมาก เรียกกันว่า “พระสิ่งหนึ่ง” ปลายสังฆาฏิเป็นง่ามหางนกแซงแซวอยู่เหนือราวนมช้ายเล็กน้อย

ถ้าปลายสังฆาฏิเป็นง่ามหางนกแซงแซวอยู่ใต้ราวนมลงมาเล็กน้อยเรียกกันว่า “พระสิ่งสอง” เรียกง่าย ๆ ว่า “สิ่งสอง”

ถ้าปลายสังฆาฏิเป็นง่ามหางนกแซงแซว ยาวลงมาอยู่ในระดับสะดือเรียกว่า “พระสิ่งสาม” หรือเรียกง่าย ๆ ว่า “สิ่งสาม”

จึงพอสันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปที่พบที่พระธาตุนครริมคลองค้ำที่กล่าวมานั้น คงจะเป็นพระพุทธรูป “สิ่งสอง”

บุคคลธรรมดาจะนำพระพุทธรูปมาบรรจุไว้ในพระธาตุนครรวมทั้งทองคำด้วยมากมายอย่างนั้นคงจะเป็นไปไม่ได้ นอกจากเจ้านายหรือเจ้าผู้ครองนครเท่านั้นที่จะกระทำได้

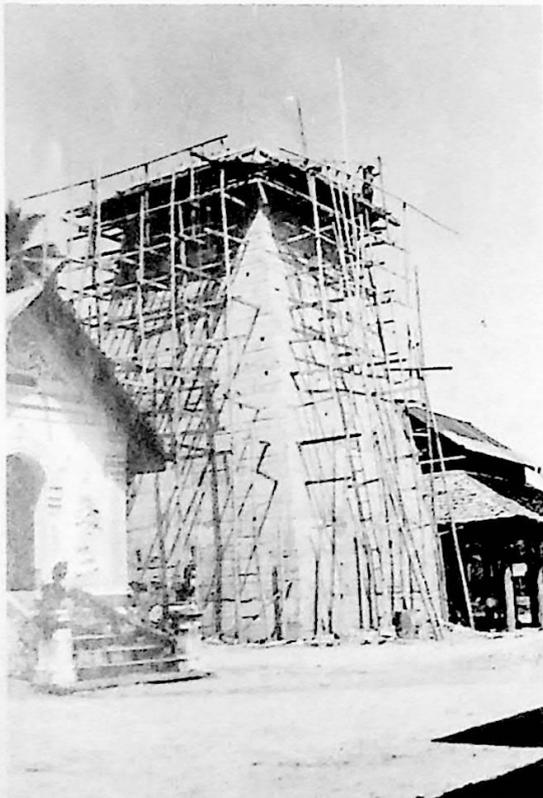
ในยุคที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ครองนครเวียงจันทน์นั้นเป็นยุคที่เวียงจันทน์รุ่งเรืองมาก ศัตรูใกล้เคียงไม่กล้ามารบกวน พระองค์จึงมีเวลาแผ่ขยายพุทธศาสนาออกไปในขอบเขตอาณาที่พระองค์ครอบครอง โดยการสร้างวัดและพระธาตุขึ้นตามดินที่เหมาะสมไว้มากมาย เป็นการแพร่บำรุงและสร้างสมพระเกียรติของพระองค์อีกด้วย

จากหลักฐานและเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ข้อสันนิษฐานที่ว่าพระธาตุนครริมคลอง เดิมคงจะได้สร้างขึ้นในยุคที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชครองเมืองเวียงจันทน์นั้น น่าจะเป็นความจริงทุกประการ

เริ่มบูรณะพระธาตุ 15 เมษายน 2516

ขณะการก่อสร้าง

การปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุดุสิต

พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๖

พ.ศ.ท. ลุวิจัน มีพรหม

พระธาตุดุสิตได้ทำการปฏิสังขรณ์ครั้งแรกเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยการก่ออิฐฉาบปูนขาวล้อมรอบสูงประมาณ ๒๐ เมตร ต่อมาไม่นานก็สลักหักพังลงมาอีก และวัตถุโบราณอันล้ำค่าก็ปรากฏออกมาให้เห็นตามบริเวณรอบ ๆ องค์พระธาตุดุสิตเป็นจำนวนมาก แต่ชาวบ้านก็ไม่มีใครกล้าแตะต้องเพราะกลัวอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุดุสิตจะลงโทษ ครั้นต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕ ได้มีผู้ต้องการเกี่ยวกับวัตถุโบราณอันเก่าแก่เพื่อจะนำออกไปขาย ปรากฏว่ามีผู้มาลักลอบขุดบริเวณองค์พระธาตุดุสิต ชาวบ้านเห็นพฤติกรรมเช่นนั้น จึงได้จัดเวรยามรักษาทรัพย์สมบัติอันล้ำค่าตั้งแต่นั้นมา

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๖ อาจารย์สัทธา อินทรพานิช อดีตศึกษานิเทศก์อำเภอ ได้มาเยี่ยมคุณยายป่วยที่บ้านธาตุดุสิตและได้ลงไปพักผ่อนอยู่ที่ศาลาการเปรียญ เห็นชาย ๔ คน นั่งรถยนต์เข้ามาในวัดและเดินดูรอบ ๆ องค์พระธาตุดุสิต ท่านก็ลงจากศาลาไปถามชายทั้ง ๔ คนนั้น บอกว่าเป็นเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ประจำอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น มาสำรวจเพื่อที่จะทำการปฏิสังขรณ์ อาจารย์สัทธา จึงได้จดหมายเลขทะเบียนรถไว้ และได้ทำหนังสือถามไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น ว่าได้จัดส่งเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรมาสำรวจจริงหรือไม่ ท่านผู้ว่าราชการก็ได้สอบถามไปยังเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร จังหวัดขอนแก่นและได้มีหนังสือตอบมาว่า ทางกรมศิลปากรไม่ได้ส่งเจ้าหน้าที่มา และหมายเลขทะเบียนรถนั้นก็ไม่ใช่รถของกรมฯ ชาวบ้านจึงได้ปรึกษาหารือกันและสรุปได้ว่าผู้ที่อ้างตัวเป็นเจ้าหน้าที่ ต้องเป็นผู้ที่จะมาลักขโมยเอาวัตถุอันมีค่าในพระธาตุดุสิตแน่นอน ถ้าจะต้องตั้งเวรยามอยู่เฝ้ารักษาตลอดไปก็จะเสียเวลามาก เพื่อให้เป็นพุทธบูชา เป็นศูนย์รวมน้ำใจเพื่อให้เกิดความสามัคคีและเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มีคุณค่าสืบต่อไปชั่วกาลนาน จึงได้ลงมติกันให้ทำการปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุดุสิตขึ้นใหม่เป็นครั้งที่สอง เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖

โดยโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กที่ฐานปิดด้วยปฏิมากรรมปั้นดินเผาเป็นภาพพุทธประวัติ ฐานกว้างด้านละประมาณ ๑๐ เมตรเศษ สูงประมาณ ๓๖ เมตรเศษ และได้ปฏิสังขรณ์เสร็จเรียบร้อยเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ รวมเวลาก่อสร้างประมาณ ๑๐ ปีเศษๆ สิ้นเงินก่อสร้างประมาณหนึ่งล้านบาท เงินที่นำมาบูรณะปฏิสังขรณ์นี้ เป็นเงินที่ชาวผู้ไทยและสาธุชนทั้งหลายได้ร่วมกันบริจาคทั้งสิ้น

ในความร่วมมือกันปฏิสังขรณ์พระธาตุศรีมิ่งกลนี้ ได้ดำเนินการกันเป็นรูปแบบคณะกรรมการ คณะที่ปรึกษา มีทั้งฝ่ายฆราวาสและฝ่ายสงฆ์ร่วมกัน

ประธานและคณะกรรมการชุดแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยมีนายบุญย์ เจริญไชย เป็นประธานกรรมการ ร่วมกับคณะกรรมการอีกหลายท่าน อาจารย์สัทธา อินทรพานิช เป็นกรรมการเลขานุการ ทั้งสองท่านนี้ได้ดำรงตำแหน่งสืบเนื่องกันมาโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงจนการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์

กรรมการฝ่ายสงฆ์ ได้แก่เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร เจ้าคณะอำเภอวาริชภูมิ เจ้าอาวาสวัดธาตุศรีมิ่งกล และพระครูคำภีร์ปัญญาคมเป็นอาทิ

ส่วนกรรมการที่ปรึกษาได้แต่งตั้ง คุณหลวงปวิรรควรวิจิตร (จันทร์ เจริญไชย) เป็นประธานกรรมการที่ปรึกษา และมีผู้มีเกียรติได้รับการแต่งตั้งร่วมอีกมากมาย

เจตนารมณ์ในการแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ได้พยายามรวบรวมเอาแต่บุคคลที่มีเชื้อชาติผู้ไทย ส่วนสาธุชนอื่น ๆ ก็มีร่วมอยู่บ้าง

รายนามกรรมการต่าง ๆ มีอยู่มากมายทั้งที่เป็นชาวบ้านธาตุ อำเภอวาริชภูมิ สกลนคร อุดรธานี ขอนแก่น และกรุงเทพฯ แต่ไม่สามารถนำเอารายชื่อมาลงในหนังสือฉบับนี้ได้ครบถ้วน จึงต้องขอยกย่อก่อนท่านทั้งหลายมา ณ ที่นี้ด้วย

เงินที่นำมาบูรณะก่อสร้างองค์พระธาตุศรีมิ่งกลนี้ พวกเราได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยจัดให้มีผ้าป่าสามัคคีบ้าง กฐินสามัคคีบ้าง หน่วยงานต่าง ๆ ของเอกชนทั้งหลายบ้างซึ่งแต่ละปีจะมีผ้าป่าหรือกฐินนำมาทอด ณ วัดธาตุศรีมิ่งกล พร้อมกับรวบรวมบริจาคเงินตามศรัทธารวบรวมกันมาเพื่อเป็นพุทธปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุศรีมิ่งกลตามที่สถาปนิกได้ออกแบบไว้

สถาปนิกผู้ออกแบบองค์พระธาตุศรีมิ่งมงคลใหม่ คืออาจารย์วิโรจน์ ศรีสุโร ส่วนวิศวกรได้แก่อาจารย์สมควร อินทรพานิช และอาจารย์ประยุทธ วงศ์ประทุม เป็นวิศวกรที่ปรึกษา ปฏิมากรผู้ปั้นภาพดินเผา คืออาจารย์สมเกียรติ เสวิกุล และอาจารย์พิศ บ่อมสินทรัพย์ สำหรับฉัตร ๗ ชั้นและผอบ ๕ ชั้น นั้นได้ว่าจ้างช่างหัตถศิลป์ ประจำกรมศิลปากร เป็นผู้จัดทำ

ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของงานปฏิสังขรณ์พระธาตุศรีมิ่งมงคลในวันพระราชทานพิธีฉัตรครั้งนี้ นับว่าเป็นกุศลกรรมของบรรดาชาวไทยทั้งมวลรวมทั้งสาธุชนทั้งหลาย ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติจนประสบความสำเร็จในที่สุด

การเตรียมงานพระราชพิธี

ยกฉัตรยอดทองคำพระธาตุศรีมงคล และ พระราชพิธี
อัญเชิญ พระบรมสารีริกธาตุ ขึ้นบรรจุใน
องค์พระธาตุศรีมงคล

เพื่อให้สมพระเกียรติและสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ตามมติของที่ประชุม
ชาวบ้านธาตุจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการ ดังมีรายนามต่อไปนี้ :-

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายบุญชัย เจริญไชย	ประธาน
นายชำนาญ พจนา	อธิบดีกรมแรงงาน
นายสมพร กลิ่นพงษา	เลขาธิการ ร.พ.ช.
นายปรีชา พงศ์วิสุวรรณันท์	ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
พ.ต.ท. สวัสดิ์ มีพรหม	
พ.ท. สุภวัฒน์ คัดการดี	
นายวิเชียร วชิรพาหุ	
นายโยธิน เมธชนันท์	นายอำเภอวาริชภูมิ
พ.ต.ต. สมพงษ์ บุตรเวียงพันธ์	ส.ว.ญ. วาริชภูมิ
นางอนงค์ ตงศิริ	
นายสถิตชัย สิริพงษ์สกุล	

คณะกรรมการฝ่ายลงชื่อ

พระวิสุทธาธิปัตย์	เจ้าคณะภาค ๘	ประธาน
พระเทพวิมลเมธี	เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร	
พระครูรัตนะสรวารักษ์	เจ้าคณะอำเภอวาริชภูมิ	
พระครูคัมภีระปัญญาคุณ	เจ้าคณะตำบลวาริชภูมิ	
พระครูศรีเจติยานุรักษ์	เจ้าอาวาสวัดธาตุศรีมงคล	

คณะกรรมการดำเนินงาน

ประธานคณะกรรมการดำเนินงาน

พ.อ. วิวัฒน์ บุญรักษา

รองประธานคณะกรรมการดำเนินงาน

นายเวชช์ โสมวงศ์ นายประยुทธ วงศ์ประทุม นายประสิทธิ์ สุทธิอาจ

คณะกรรมการประสานงาน

พ.ท. ประยงค์ อินทรพานิช	ประธาน
นายบุญเพ็ง แก้วคำแสน	นายสมคิด เหมะธูลีน
จ.ส.อ. สมหวัง ศรีนุกูล	นายอานนท์ อินทรพานิช
นายสว่าง บุญรักษา	นายวีระวงศ์ หัสกรรจ์
นายพิชิต สุทธิอาจ	นายธวัชชัย สุวรรณไชยรบ
นายยุทธชัย หัสกรรจ์	นายอุทัย จันทร์โทศิริ
นายवास ศรีดาดิษฐ์	นายวิมล หัสกรรจ์
นายกาสิน หัสกรรจ์	นายสมพงษ์ ไตรยจันทร์
นายไพรัช ศรีสำราญ	นายประพัทธ์ ภูถาวรณ

คณะกรรมการประชาสัมพันธ์

นายประวดี บุญรักษา	ประธาน
นายปรกรณ์ประยูร สุขวิวัฒน์	นายทวิวัฒน์ ฤทธิลือชัย
นายจันทร์ไตร แก้วคำแสน	นายสุรินทร์ อัครนิจ
นายสวรรณครมย์ ไตรขันธ์	นายขอย เจริญไชย
นายโฮม อินทรพานิช	นายทองม้วน เจริญไชย
นายประยูร อภิวัฒน์ชัชวาลย์	นายศุภเลิศ บุญรักษา
นายเด่นชัย พิมพ์สาร	นายไพโรจน์ สุทธิอาจ
ร.ต. นิพัทธ เทวัต	นายวีระพันธ์ ศรีนุกูล

คณะกรรมการการเงิน

นายเหลือ ศรีสำราญ	ประธาน
นายจตุศ อินทรพานิช	นายรต เจริญไชย
นายทองเพชร หัสกรรจ์	นายเพ็ง สุวรรณไชยรบ
นายสาบ พจนา	นายกิตติ บุญรักษา

คณะกรรมการปฏิคม

นายชัชวาลย์ คำไชยราช ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ	ประธาน
นายจันทร์ ศรีสำราญ	น.ส. อุพรรรัตน์ บุญรักษา
นางมะลิจันทร์ เจริญไชย	น.ส. เรนุมาต บุญรักษา
นายสมศักดิ์ อินทรพานิช	น.ส. ดวงใจ โฮมวงศ์
นายทองอยู่ เคนพล	น.ส. จรีพร อินทรพานิช

นางวราภรณ์ พงนา
 นางฉวีวรรณ มาตราช
 นางแสง บุญรักษา
 นางอนงค์ เจริญไชย
 นางสมดี ภู่อ่าง
 นางอนงค์ แก้วคำแสน
 นางทองอาบ มีพรหม
 นางประคิน สีวไรสง
 น.ส. วารุณี บุญรักษา
 น.ส. ทศนีย์ เจริญไชย

นางอรุณ แก้วคำแสน
 นางรัชนี แก้วคำแสน
 น.ส. นุจรินทร์ อินทรพาณิชย์
 น.ส. วราภรณ์ แก้วคำแสน
 น.ส. กฤษณาภรณ์ สุทธิอาจ
 น.ส. กมลรัตน์ มีพรหม
 น.ส. สุเพ็ญ มีพรหม
 นางยุพิน มีพรหม
 นางวีระดา วงษ์ไกร
 นางสมพร อินทรพาณิชย์

คณะกรรมการช่างและสถานที่

นายสมควร อินทรพาณิชย์	ประธาน
นายอนุชาติ อินทรพาณิชย์	นายใส บุญรักษา
นายประมวล ศรีนุกูล	นายวันทา เจริญไชย
นายประยูร อินทรพาณิชย์	นายมั่น มีพรหม
นายหอมจันทร์ โฮมวงศ์	นายสมพร เจริญไชย
นายรุ่งโรจน์ อินทรพาณิชย์	นายหลา วาทีกักดี
นายเจริญพร อินทรพาณิชย์	นายจันทร์ดี สุทธิอาจ
นายหนูถิน บุญรักษา	นายประภาส บุญรักษา
นายราเชน แก้วคำแสน	นายวิเศษ เจริญไชย
นายโกวิทย์ หัสกรรจ์	นายบุญไทย เจริญไชย
นายบัวไตร บุญรักษา	นายวิชัย เจริญไชย
นายอาคม แก้วโยธา	นายกิ่งทอง ดั่งวิเศษ
นายธวัช บุญรักษา	นายทน บุญรักษา

นายแสงสว่าง แก้วคำแสน
 นายสังวร อินทรพานิช
 นายเคิมศักดิ์ เจริญไชย
 นายไชยณรงค์ โสมวงศ์
 นายควง เจริญไชย
 นายคงศักดิ์ เจริญไชย
 นายสังคม เจริญไชย
 นายนิ่ม สุทธิอาจ
 นายทน สุทธิอาจ
 นายสุภี สุทธิอาจ

นายประสาท แก้วคำแสน
 นายไชยณรงค์ เจริญไชย
 นายจันทิ อินทอง
 นายสวัสดิ์ พจนา
 นายอุดม พจนา
 นายนิรัตน์ หัสกรรจ์
 นายวิเศษ หัสกรรจ์
 นายทวีศักดิ์ หัสกรรจ์
 นายสุรัตน์ มาตราช
 นายวันชัย พจนา

คณะกรรมการรักษาความสงบ

ร.อ. ขวลิต พจนา

ประธาน

นายทวีศักดิ์ อินทรพานิช
 นายเข้ม จันทร์เข้ม
 นายศักดิ์ศิลป์ บุญรักษา
 นายลินทร์ทอง บุญรักษา
 นายบัวลย์ พจนา
 นายสมชัย เจริญไชย
 นายสีทน บุญรักษา
 นายประเวช เจริญไชย
 นายวิเลศ โสมวงศ์
 นายวีระพันธ์ พจนา
 จ.ส.อ. โกวิท มีพรหม

นายถวิล โพธิสว่าง
 นายมานิจ บุญรักษา
 นายจรูญ โสมวงศ์
 นายหनुนา สัตถาผล
 นายวิรัตน์ พจนา
 นายวิรัตน์ บุญรักษา
 นายชัยรัตน์ บุญรักษา
 นายบุญเนา บุญรักษา
 นายวิชิต สุริยัน
 นายบุญยืน บุญรักษา

เลขานุการคณะกรรมการดำเนินการ

นายบัณฑิต เจริญไชย

นายคำสิงห์ อินทรพานิช

นายทองมี เจริญไชย

กรรมการร่วมทั่วไป

นายเพ็ง พงนา

นายแสง อินทรพานิช

นายพิมพ์ แก้วคำแสน

นายบุญมา บุญรักษา

นายสอน แก้วคำแสน

นายแพง หัศกรรจ

นายมาก สุทธิอาจ

นายจันทร์สมุทร พงนา

นายคำผล เหมะธุดิน

นายสอน ศรีสำราญ

นายทา มีพรหม

นายแก้ว แก้วคำแสน

นายลี โยมวงศ์

นายอวน เจริญไชย

นายลี สัตถาผล

นายบัว เจริญไชย

นายสังคม ประทุมวงศ์

ร.ต.อ. จำนงค์ บุญรักษา

นายสัมฤทธิ์ สุทธิอาจ

น.ส. พัชรา ปวีรรตวร

นายฝน อินทรพานิช

ร.ต.ต. วิจิต บุญรักษา

ด.ต. ฝาง อินทรพานิช

นายรัตนะ สุทธิอาจ

นายคณิง มีพรหม

น.ส. ชิ่งลักษณ์ เจริญไชย

นายกาวน สุทธิอาจ

นายอินทนิล โยมวงศ์

นายสุนทร มีพรหม

นายจันทะลย์ เจริญไชย

นายสำรอง แก้วคำแสน

นายประมวต อินทรพานิช

นายสมเดช แก้วคำแสน

นายคำปุ่น เจริญไชย

นายสาคร อินทรพานิช

นายสังข์ สุทธิอาจ

นางคำหล้า อินทรพานิช

นายบุญรัก เจริญไชย

นายบรรพต ศรีนุกูล

น.ส. นุชจรินทร์ เจริญไชย

นายคำฝน เจริญไชย
 นายพงษ์ศักดิ์ อินทรพาณิชย์
 นายประพันธ์ มีพรหม
 ด.ต. ถนอม ไหมวงศ์
 ด.ต. ผ่านชัย มาตราช
 นายชัยพล มีพรหม
 จ.ส.อ. ประยงค์ ไหมวงศ์
 นายกี บุญรักษา
 นายตัน หัศกรรจ์
 นายโงน บุญชาญ
 นายบุญเลิศ สุทธิอาจ
 นายสีแก้ว เหมะธูลิน
 นายหนูพร ไหมวงศ์
 นายเตียง หัศกรรจ์
 นายจันท์ เจริญไชย
 นายสีทน เจริญไชย
 นางวิลาวัลย์ บุญรักษา
 นายไพบูรณ์ บุญรักษา
 นายชัยยศ บุญรักษา
 ร.ต.ต. ทองหลอม-ยุพิน แสงลพ
 ร.อ. หญิงจิตติยา สุทธิวัฒน์เบญจ
 นางประทีน ยาทองชุน
 นางวารินทร์ เจริญไชย
 นางไพบูรณ์ แก้วคำแสน
 นางประไพศรี ศรีเจริญ

นายชาติ พจนา
 นายจันดี เหมะธูลิน
 นายสร้อย พจนา
 นายเชิดศักดิ์ เจริญไชย
 จ.ส.ต. รณวิทย์ เจริญไชย
 จ.ส.ต. สว่าง แก้วคำแสน
 จ.ส.ต. วีระ สิวไชสง
 ร.ต.ต. ประสิทธิ์ แก้วคำแสน
 นายอรทัย บุญรักษา
 ด.ต. ประนอม สุทธิอาจ
 นายสมศักดิ์-บุศดี วงศ์วัฒนปัญญา
 นายสุวรรณ-สาย กัณนี
 นายเครื่อง-สำราญ ราชคำ
 นายประเสริฐ-สมบุรณ์ เจริญไชย
 จ.ส.อ.หญิง ประคอง บุญรักษา
 นางอัมพร แก้วคำแสน
 นางปัญญา เหมะธูลิน
 นางสุดาพร บุญลักขะ
 นายชัยยศ บุญรักษา
 นายประยูทธ อินทรพาณิชย์
 ร.ต. ชาวลิต บุญรักษา
 นางศรีสุพรรณ อินทรพาณิชย์
 นางคำภีร์ แก้วคำแสน
 นายสุระศักดิ์ เจริญไชย
 น.ส. มารศรี เจริญไชย

นางปราณี มาตราช
 น.ส. จิตรภรณ์ บุญรักษา
 น.ส. ศรีสมย์ เจริญไชย
 นางสุภาภรณ์ จันท์โทศิริ
 นายชัยวัฒน์ อินทรพานิช
 นางสมหวัง เจริญไชย
 นางหนูเพ็ญ อินทรพานิช
 นางสมหมาย ฤกษ์ราม
 นางอรทัย หัศกรรจ์
 นางแก้ว ศรีสำราญ
 นางเพ็ญจันทร์ แก้วคำแสน
 นางเสถียร สัตถาผล
 นางกาวน เจริญไชย
 นางอนงค์ อินทรพานิช
 นางสมหวัง ศรีภาคิษฐ์
 นางภาวีนี หัศกรรจ์
 น.ส. ศรีสวรรค์ โฮมวงค์
 นางประภาส ไตรยพันธ์
 นางประหยัด สุทธิอาจ
 ส.ต.ท. เย็น นามประมา
 น.ส. ผ่องพรรณ แก้วกำ
 นางจันทร์พร พจนา
 นางอรุณี ไตรยพันธ์
 น.ส. ดาวทวิ บุญรักษา
 นางละมัย อินทรพานิช

น.ส. พรภักดิ์ บุญรักษา
 นายประดิษฐ์ เจริญไชย
 น.ส. รัชนี เจริญไชย
 นายศรีสวัสดิ์ บุญรักษา
 นางสาวสิทธ์โต ศรีเจริญ
 นางเกียง มีพรหม
 นางหนูไกร พจนา
 นางสาววงศ์ หัศกรรจ์
 นางบ๊อง หัศกรรจ์
 นางสาวมะณี โฮมวงค์
 นางสมหวัง เจริญไชย
 นางสาวเรือง หัศกรรจ์
 นางทองพูล อัครนิจ
 นางสาวไสว หัศกรรจ์
 นางที หัศกรรจ์
 นางรัตนดาวัต พจนา
 นางบุญทัน โฮมวงค์
 นางยุภาวรรณ อินทรพานิช
 นางอรุ สิริยัน
 นางสาวจจิต ศรีสำราญ
 นางทองคำ เจริญไชย
 นางสาวสมควร พจนา
 น.ส. จุฬารัตน์ พจนา
 นางสาวศวัสดี แก้วคำแสน
 น.ส. ประไพ ศรีพรหมจำ

นายโสภณ ศรีสำราญ
 นายสะอาด ชะอ้อน
 นายสันติ สุทธิอาจ
 นายรัศมี บุญรักษา
 นายบุญทัน บุญรักษา
 นายสวัสดิ์ เจริญไชย
 นายหอม โพธิ์สว่าง
 นายทวี เจริญไชย
 นายอุเทน จำเริญเศรษฐี
 นายนิรัตน์ บุญรักษา
 นายโสวัฒน์ ขันติยู
 นายดิเรก สุทธิอาจ
 นายผิว พจนา
 นายสังข์ โฮมวงศ์
 นายสมบุรณ์ โฮมวงศ์
 ดต. สวน อินทรพานิช
 นายบุญมา บุญรักษา
 จ.ส.ต. พงษ์สิทธิ์ สุทธิอาจ
 นายเกรียงศักดิ์ อินทรพานิช
 นายคำหล้า เจริญไชย
 นายถวิล เจริญไชย
 นายประคอง กวงเงิน
 นายรัศมี บุญรักษา
 นายทองวาส บุญรักษา
 นายอักษร สุทธิอาจ
 นายบุเรศ—ฉวีวรรณ งามแสงเนตร

นายชัยรัตน์ บุญรักษา
 นายสงคราม สุทธิอาจ
 นายประยอม เจริญไชย
 นายพรมมา บุญรักษา
 นายรัตน์ เจริญไชย
 นายประเวช ไตรยพันธ์
 นายมั่น หัสกรรจ์
 นายกำจัด แก้วคำแสน
 นายเดช พจนา
 นายประดิษฐ์ บุญรักษา
 นายแก้ว หัสกรรจ์
 นายวงศ์ หัสกรรจ์
 นายบุญทัน โคตรทาชัย
 นายท้าว พจนา
 นายกิ่ง บุญรักษา
 นายจันทร์ เจริญไชย
 นายสมชัย ศรีสำราญ
 นายรัศมี เจริญไชย
 นางฉวีวรรณ เจริญไชย
 นายสมศักดิ์ เจริญไชย
 นายสียา เจริญไชย
 นายสมัคร พจนา
 นายวันที่ บุญรักษา
 นายบ้อง เจริญไชย
 นายนันท์วัฒน์ มีพรหม
 นายกง บุญรักษา

นายวิศิษฐ์ เหมะธูลีน
 นายจำนง ศรีสำราญ
 นายบุญเหลือ ศรีนุกูล
 นายสิทธิพงษ์ พิลัยกุล
 นายหนูแดง เหมะธูลีน
 นายเฉลียว ขาทองขุน
 นางสมจิต สุทธิอาจ
 นายสรศักดิ์ เจริญไชย
 นายคำมั่ง เจริญไชย
 นางวาริ เจริญไชย
 น.ส. พลทรา บุญรักษา
 นางประกายวัลย์ โสสุทธิ
 นางโกศล วัฒนากุล
 นางนภาภรณ์ จันทรเยี่ยม
 นางกาญจนา กองเงิน
 นางสมร เจริญไชย
 นายฟั้น เจริญไชย
 นายทรัพย์ สัตถาผล

นายแสวง ไตรยพันธ์
 นายสด เจริญไชย
 นายประเทือง สุวรรณวร
 นายทรัพย์ สัตถาผล
 นางหนูผึ้ง แก้วคำแสน
 นางสมรส เจริญไชย
 นางสมจิต เจริญไชย
 นายบุญมา สุทธิอาจ
 นายวีรวงศ์ เจริญไชย
 นายนิยม เจริญไชย
 นางบรรจง บุญรักษา
 นางลัดดาวัลย์ ศรีชัยพงศ์ศักดิ์
 นางเพ็ญมณี นันทราช
 นางมาลา ไชมวงศ์
 นางสุนโท ไตรยพันธ์
 นายสุทธิพงษ์ ศรีตัดกรรม
 นายประจวบ เจริญไชย

และชาวอำเภอวาริชภูมิทุกคน

ความหลังของผู้ไทย

นายธาดา อินทรพาณิชย์

คนไทยพวกหนึ่ง ลี้ภัยหนีมาจากรัฐบาลเจ้าในประเทศไทยนั้น ได้ไหลลงมาสู่แผ่นดินต่ำในลุ่มแม่น้ำแดง (ผู้ไทยเรียกว่าแม่น้ำแท้) และแม่น้ำดำ การมาครั้งนั้นมีบุลวงเชิงเป็นหัวหน้าพามาเมื่อคนมากขึ้น บุลวงเชิงพร้อมกับคนไทยด้วยกันพากันเลือกตั้งกรรมการขึ้นบังคับบัญชา คณะกรรมการครั้งนั้นมี ๓ คน คือบุลวงเชิงเป็นประธานขุนเค็ดกับขุนคาน เป็นรอง การอพยพมาครั้งนั้น พญาแถนหลวงยังติดตามคุ้มครองอยู่โดยมีข้อกำหนดมาให้คนไทยที่มานั้นต้องปฏิบัติ คือเมื่อได้มาอยู่เมืองลุ่มลิดเสียงเมืองเพียงคักค้อยแล้ว หากได้กินชันก็ให้ส่งซา ได้กินปลา ก็ให้ส่งฮ้อย จะกินแลงกินงายก็รำลึกถึงพญาแถนอย่าได้ขาด ข้อกำหนดนี้ แรก ๆ เมื่อคนยังน้อยอยู่ก็พากันปฏิบัติได้เคร่งครัด แต่ภายหลังมาเมื่อคนมากขึ้น และเวลานานเข้า ข้อกำหนดนั้นก็เสื่อมลง ๆ พญาแถนหลวงก็ให้คนมาทวงถึงสองครั้งสามครั้งไม่ได้ผล พญาแถนหลวงก็โกรธและบันดาลให้เกิดน้ำท่วมใหญ่ขึ้น น้ำท่วมครั้งนั้นทำให้คนไทยตายไปเป็นจำนวนมากพวกที่เหลือตายได้ก็พากันผูกแพไม้ไผ่ขึ้นอยู่อาศัย แล้วก็พากันนำแพกลับไปยังบ้านเมืองเดิม บุลวงเชิงพร้อมทั้งขุนเค็ดขุนคานจึงไปเฝ้าพญาแถนหลวง พญาแถนหลวงจึงต่อว่าเขาทั้งสามว่ากูสั่งแล้วว่า เมื่อไปอยู่เมืองลุ่มลิดเสียงเมืองเพียงคักค้อยแล้ว ได้กินชันก็ให้ส่งซา ได้กินปลา ก็ให้ส่งฮ้อย สู้เจ้าก็ปฏิบัติตามคำของกู กูจึงให้น้ำท่วมเสียแล แต่นั้นพญาแถนหลวงจึงสั่งให้เขาทั้งหลายพากันไปอยู่ที่บึงแถนหลวงต่อมาเมื่อน้ำแห้งแล้ว บุลวงเชิงกับขุนเค็ดขุนคานก็พากันไปลาพญาแถนหลวง ขอลกลับไปอยู่เมืองลุ่มลิดเสียงเมืองเพียงคักค้อยตามเดิม โดยอ้างเหตุผลว่า เวลานั้นน้ำก็ลดแห้งแล้วและว่าที่อยู่เมืองบนบ่แก้วนั้นแสนเมืองบนบ่ไว พญาแถนหลวงก็อนุญาติ และสั่งสอนว่าเมื่อไปแล้วก็อย่าได้ลืมคำสั่งและให้โอวาทว่า ผู้ใดเจียมผีเฒ่าเจียมเจ้ายีน หากว่ามันผู้ใดไปเจียมผีเจียมเจ้าก็จักบียินแล เขาทั้งสามรับโอวาทแล้วก็พาพรรคพวกบริวารลงไปอยู่เมืองลุ่มตามเดิม

ต่อมาผู้คนเกิดมากขึ้นทั้งคน อยู่เก่าและที่อพยพมาตามภายหลัง เหลือความสามารถของคณะกรรมการที่จะปกครองบังคับบัญชาให้เรียบร้อยได้ ปู่หลวงเชิงจึงแต่งตั้งให้ขุนเค็ดขุนคานขึ้นไปหาพญาเถนหลวง ขอให้จัดเจ้าหน้าที่ทางเมืองเถนหลวงไปช่วยปกครอง เพราะคนมันมากตั้งหลายหลายตั้งน้ำ ปกครองกันไม่ไหว แล้วพญาเถนหลวงจึงส่งขุนคูกับขุนคองให้ลงมาปกครองช่วย แต่ขุนทั้งสองหาได้จัดการปกครองด้วยดีไม่ เอาแต่กินเหล้าเมายาทุกวัน บ่าวไพร่ค้ำทุขค้ำยากก็บ่ช่วย สร้างเมืองก็บ่กว้าง สร้างบ้านก็บ่เปื่อง ปู่หลวงเชิงจึงแต่งตั้งให้ขุนเค็ดขุนคานไปร้องทุกข์ต่อพญาเถนหลวงอีก โดยขอให้ถกถอนเอาขุนคูกับขุนคองกลับเสีย และขอเอาผู้มีบุญมาปกครองแทน ฝ่ายพญาเถนหลวงก็ตั้งใจหาย โดยเรียกเอาขุนทั้งสองกลับแล้วจัดหาผู้มีบุญไปให้ตามประสงค์ของคนไทยที่ขอไป บุคคลผู้มีบุญที่พญาเถนหลวงจัดส่งไปให้ นั่นคือขุนบรม ลูกชายของพญาเถนหลวงนั่นเอง

ในการจะส่งขุนบรมไปปกครองคนไทยในลุ่มน้ำแทะคราวนั้น พญาเถนหลวงได้อภิเษกให้ไปเป็นกษัตริย์ พระราชทานอรรคมเหษีชายชวา เครื่องราชูปโภคอย่างกษัตริย์ พระราชทานช่างงานนิล มีงาเกี่ยวกอดกันและวัวควายสำหรับทำไร่ทำนา รวมทั้งเครื่องมือทำมาหากิน ช่างหูกช่างไหมไปด้วยการอภิเษกขุนบรมขึ้นเป็นพ่อขุนครั้งนั้น เทียบเท่ากับให้เป็นเจ้าประเทศราช เพราะปรากฏว่า เมื่อพ่อขุนบรมยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองพ่ออยู่เสมอ ชักช่องประการใดก็ขอความช่วยเหลือไปยังเมืองพ่อ เช่นเมื่อเครื่องมือทำกินบกพร่องก็ขึ้นไปขอจากเมืองพ่อทำนองเลี้ยงไม่รู้จักโต จนพญาเถนหลวงรำคาญ จึงเมื่อครั้งสุดท้าย พญาเถนหลวงได้มอบนายช่างฝีมือในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการครองชีพมาให้พ่อขุนบรมและสั่งเด็ดขาดว่า ต่อแต่นั้นไปอย่าได้กลับไปรบกวานอีก ให้ฝึกสอนคนเมืองลุ่มน้ำใช้เอาเอง และพร้อมกันนั้นก็สั่งให้ตัดเครือเขาอากาศ ซึ่งเป็นทางขนส่งระหว่างเมืองทั้งสองนั้นเสีย เท่ากับตัดการคมนาคมติดต่อกันโดยเด็ดขาด

ต่อมาเครือเขาอากาศนั้นได้เกิดมีแขนงอกขึ้นใหม่ เป็นร่มใหญ่บังแสงพระอาทิตย์ไปหมด ทำให้ผู้คนเดือดร้อนอย่างยิ่ง พ่อขุนบรมจึงสั่งให้คนไปตัดพุ่มเครือเขาอากาศนั้น แต่ปรากฏว่าผู้ที่ไปฟันเครือเขาอากาศนั้นมีอันพากันตายหมด เลยไม่มีผู้ใดกล้าไปฟันอีก

ถึงกับพ่อขุนบรมต้องประกาศให้รางวัลอย่างงามแก่ผู้อาสาตัดเครื่องเขากาตได้ แต่ก็ไม่มีผู้ใดกล้าไปตัด ยิ่งนานวันเข้า เครื่องเขากาตก็ยิ่งงอกงามแผ่ขยายถึงบ้านสาขากว้างขวางมากขึ้น และทำให้ผู้คนเดือดร้อนกันมากขึ้น คราวนั้นมีตายายแก่คนหนึ่ง ชื่อ “ตาเยอ ยายเยอ” คนทั้งหลายเรียกว่า **ปู่เยอ ย่าเยอ** เห็นความเดือดร้อนของประชาชน จึงปรึกษากันว่าควรที่เราจะไปอาสาตัดเครื่องเขากาตนั้นเสีย เพื่อประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลาย เพราะเราทั้งสองก็แก่มากแล้ว ลูกเต้าก็ไม่มีอยู่ไปก็ตายเปล่า ไหน ๆ ก็จะต้องตายอยู่แล้ว จึงควรตายอย่างมีประโยชน์แก่เพื่อนร่วมชาติดีกว่าตายเปล่า เมื่อตกลงแล้วทั้งสองตายาย จึงไปหาพ่อขุนบรม บอกรับอาสาจะไปตัดเครื่องเขากาตให้ โดยจะไม่ขอรับรางวัลใดๆ แต่ขอเพียงว่าเมื่อคนทั้งหลายจะทำอะไร เช่น จะกินข้าว จะนอน จะไป จะมา หรือจะทำการงานใดๆ ก็ขอให้บอกกล่าวแก่ทั้งสองให้รู้ด้วย โดยเพียงแต่ออกชื่อแก่ให้ได้ยินเท่านั้น คำขอนี้พ่อขุนบรมรับและป่าวประกาศให้คนทั้งหลายปฏิบัติโดยทั่วกัน ตายายทั้งสองจึงพากันไปตัดเครื่องเขากาต พอเครื่องเขากาตปู่เยอ ย่าเยอก็ตาย ตั้งแต่นั้นมา ผู้ไทยทั้งหลาย ก็คงถือปฏิบัติกันมาจนทุกวันนี้ เช่นเวลาจะกินข้าวก็มักจะพูดก่อนว่า “มาเยอ” จะไปไหน ๆ ก็มักจะพูดก่อนว่า “ไปเยอ” เป็นต้น

พ่อขุนบรมยกมาครั้งนั้นได้มาตั้งเมืองอยู่ที่ “น่าน้อยอ้อยหนู” เมื่อ พ.ศ. ๑๒๗๔ และเปลี่ยนชื่อเป็น “เมืองแฉก” อย่างเมืองพ่อ นามนี้ภายหลังมาเสียงเพี้ยนไปตามเสียงจีนว่า “เมืองแฉก” แม่น้ำแท้เปลี่ยนเป็นแม่น้ำแฉก คนเมืองแฉกจีนก็เรียกว่า “แฉกเกียะ” อ่าวทะเลที่แม่น้ำแฉกไหลตกก็เป็นอ่าวแฉกเกียะ และกลายมาเป็นอ่าว “ตึงเกีย” ไป

เมื่อถูกตัดขาดจากเมืองพ่อแล้ว พ่อขุนบรมก็ปกครองอาณาจักรอย่างรัฐเอกราชทุกประการ เวลานั้นพ่อขุนบรมมีลูกชายกับมเหสีฝ่ายขวา ๔ องค์ มเหสีฝ่ายซ้าย ๓ องค์ ซึ่งมีนามตามลำดับจากพี่ไปหาน้องดังนี้

- องค์ที่ ๑ มีนามว่า ชุนลอ
- องค์ที่ ๒ มีนามว่า ท้าวยีผาลาน
- องค์ที่ ๓ มีนามว่า ท้าวสามจูง
- องค์ที่ ๔ มีนามว่า ท้าวไสผง

องค์ที่ ๕ มีนามว่า ท้าวว้ออิน

องค์ที่ ๖ มีนามว่า ท้าวลกกลม (ลก-ลม)

องค์ที่ ๗ มีนามว่า ท้าวเจ๊กเจ็ง

เมื่อท้าวทั้ง ๗ เติบโตขึ้นพอที่จะปกครองบังคับบัญชาไพร่พลเมืองได้แล้ว และขณะนั้นคนไทยที่อพยพมาอยู่ในถิ่นใหม่นี้ก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น คือมากกึ่งทศวรรษหลาย ตั้่งหน้า พ่อขุนบรมจึงให้ลูก ๖ องค์นำไพร่พลไปตั้งเมืองเอาใหม่ โดยให้ขึ้นกับเมืองพ่อ ส่วนองค์ที่ ๗ นั้น ให้อยู่กับพ่อเพื่อรอครองเมืองแทนพ่อต่อไป ก่อนจะยกกันไป ท้าว ทั้งหกได้ขับโคลงลาพ่อ องค์ละบท ซึ่งเป็นคำขับที่ไพเราะยิ่งนักแต่ละองค์ขับโคลงดังนี้

โอรสองค์ที่ ๑ ขุนลอเอนสั่งว่า

“ปู่เยอ แถนถ่องบ้าน	เป่าลา
จักจากเจียรไกลตา	ก่อนแล้ว
สิ่งโสมสอกโสกา	แพงโพศ พุ้นแม่
ชกพีให้บุญแผ้ว	แผ่นพุ้นนครชัว”

(เป่า = บ่าว, ประกาศ เจียร = นาน สิ่ง = ตุ, ชม โสม = โฉม แพง = รัก, ชอบ โศค = มาก ชก = ขอ แผ้ว = แจ่มใส, สะทวกสบาย)

โอรสองค์ที่ ๒ ท้าวยัฆาถาน เอนสั่งว่า

“ปู่เยอ นาบ่อน้อย	แถนแถลง
เรียมจักจากจอมแพง	พากข้าง
จักเดินผ่ายผันแสวง	ชมเพื่อน พุ้นพี
ไปแต่งบ้านเมืองกว้าง	หอดแต่”

(แถลง = แต่ง, ปรุ่งแต่ง พาก = พราก ผ่าย = ผ่าน พุ้น = โพน, โนน)

โอรสองค์ที่ ๓ ท้าวสามจูสง เอนสั่งว่า

“ปู่เยอ แม่นบ่อนบ้าน	บุรี
จักจากไปจูสนี่	ก่อนแล้ว
สมภารพียังมี	เมื่อข่ม เขวพุ้น
องอาจขึ้นปางแก้ว	โกฐแท้แท่นบัว”

(เมื่อ = ไป ปาง = ปรารภ โกฐ = เรือนหอมียอดแหลม แท่น = ฐาน)

โอรสองค์ที่ ๔ ท้าวไสผง เอ็นสั่งว่า

“ปู่เยอ น้ำเต้าป่อง	เติมตน
จ๊กจากไปเตินหน	ห่างหัน
โดยกองที่ทางชน	เวียงใหม่
บุญหากมีตั้งนั้น	อาจสร้างเสวยเมือง”

(น้ำเต้าป่อง = ฝนน้ำเต้าที่ให้กำเนิดชนชาติไทยรุ่นแรกที่มาตั้งอยู่ที่ น้ำน้อยอ้อยหนู ตามตำนานที่กล่าวมาแล้ว กอง = คลอง ชน = ชล)

โอรสองค์ที่ ๕ ท้าวว้ออิน เอ็นสั่งว่า

“ปู่เยอ พระเจ้าพ่อบุลม	ลูกเอย
ลูกเกิดมาสวยสม	สืบเชื้อ
จ๊กจากเจียรจอมชม	ชาวอิน ละพ่อ
ไปเสพสุขเสวยเกือ	เกิบก้อโยธยา”

(ก้า = ฝ่าย เกิบ = เป็นคำประกอบ ไม่มีความหมายโดยเฉพาะ)

โอรสองค์ที่ ๖ ท้าวถกลม เอ็นสั่งว่า

“ปู่เยอ แม่เชื้อชาติ	ชาวถน
ลูกเกิดมีเผื่อแฝง	ฝ่ายข้าง
จ๊กไปสืบบุญแปง	เป็นเพื่อน ผาบพูน
เจ็ดหม่มเมืองมวนกว้าง	เกิดก้าเชียงคม”

(แปง = แปลง เสริมสร้าง มวน = มวล, หมู่, พวก เผื่อแฝง = ไกลลี้ลิต, กลุกกลี ผาบ = ปราบ)

ตามคำขับนี้ พอดีจะอนุমানได้ว่า เมืองทั้ง ๖ ที่ท้าวทั้งหกไปตั้งใหม่นั้น มีตั้งนี้
องค์ที่ ๑ ไปตั้งเมืองชัว เมืองชัวนั้นของเดิมมีอยู่แล้ว เป็นเมืองของชน
ชาติข่าตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำของ ขุนลอยกพลมาตั้งเมืองครั้งแรกอยู่ที่ โพนทองก่อน ต่อมาแย่ง
เอาเมืองชัวจากข่าได้จึงเข้าไปตั้งเมืองแทนพวกข่า คำว่า ชัว นั้น สำเนียงผู้ไทยว่าชาว
ไทยสยามเปลี่ยน ตัว ช เป็น ซ เลยเป็นชวาไป ภายหลังมาเมืองนี้เป็นเมืองใหญ่ขึ้น

คนทั้งหลายจึงเรียกนามใหม่ว่าเมืองหลวง เมื่อถึงรัชสมัยของเจ้าฟ้ากุ้ง ได้พระบางมา แต่เมืองเขมร ประดิษฐานไว้ในเมืองหลวง จึงเปลี่ยนนามเมืองใหม่อีกที่ว่า เมืองหลวง พระบางเมืองนี้เป็นเมืองสำคัญกว่าเมืองใดที่ลูกพ่อขุนบรมไปตั้ง คือมีสายกษัตริย์สืบต่อแต่ พ่อขุนบรมลงมาไม่ขาดสาย จนถึงกษัตริย์องค์สุดท้ายคือพระเจ้าสว่างวัฒนา ซึ่งไปสวรรคต ในค่ายกักกันของฝ่ายคอมมิวนิสต์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ นี้เองแต่ก็คงเหลือเชื้อสายกษัตริย์ ลาวสายนี้อยู่บ้าง เช่นรัชทายาทที่ไว้บัลลังก์อยู่ประเทศฝรั่งเศส

องค์ที่ ๒ คือท้าวผีผาลานไปอยู่เมืองหอยเตา ได้อาณาจักรนครหลวงไป สงสัย ว่าเมืองหอยเตาครั้งนั้นจะเป็นเมืองผาลาน ในบัดนี้ ต่อมากันทั้งหลายไม่เรียกเมืองหอยเตา แต่เรียกขานกันตามนามของพ่อเมืองที่พามาตั้ง คือ ท้าวผีผาลาน เป็นเมืองผาลานไป ไพร่พลที่มากับท้าวผีผาลาน ครั้งนั้นคงจะเป็นคนไทยเผ่าผู้ไทยเป็นส่วนใหญ่ ภายหลัง คนเกิดมากขึ้น ผู้ไทยจึงแยกเมืองออกไปได้อีกหลายเมือง คือ เมืองมหาไชยกองแก้ว เมืองวังอ่างคำ เมืองกะปอง เมืองพ้อง เมืองภูวา เมืองน้ำเนา เป็นต้น

องค์ที่ ๓ ท้าวสามจูงสง ไปตั้งอยู่ที่เมืองจูลณี เมืองนี้ตั้งอยู่ทางเหนือของ เมืองแถนอยู่คาบเกี่ยวกับอ่าวตังเกี๋ย เดียวนี้หายสาบสูญไปแล้ว แต่ชาวไทยที่เป็นไพร่พล ของท้าวสามจูงสงยังอยู่ มีชื่อว่าไทยทุ่ หรือ ไทยโท่ เป็นนักรบที่เก่งกล้ามาก ช่วยโยซิมิน กู้ชาติแควจากฝรั่งเศสได้ และส่วนหนึ่งนี้ข้ามทะเลไปอยู่ในเกาะไหหลำ เป็นพลเมืองส่วน น้อยของเกาะนั้นจนบัดนี้

องค์ที่ ๔ ไปตั้งเมืองเอาใหม่ชื่อเมืองไสผง ในพงศาวดารเหนือเรียกชื่อเมืองนี้ ว่า เมืองไชยปราการ ท้าวไสผงก็ถูกตั้งชื่อให้ใหม่ว่าพระเจ้าไชยพงศ์ ต่อมาสายนี้เป็นต้น ตระกูลของราชวงศ์เชียงรายในประวัติศาสตร์ไทย ไพร่พลที่ไปด้วยครั้งแรกนั้นเป็น ไทย- ลือ เป็นส่วนมาก แต่พงศาวดารฝ่ายไทยเรียกว่า ไทยลือ ราชวงศ์เชียงรายนี้ลงไปตั้งที่ เมืองนครศรีธรรมราช ไทยลือเหล่านั้นเลยเป็นต้นตระกูลของไทยชาวล้านนาใต้ต่อมา

องค์ที่ ๕ ท้าววังอิน ไปตั้งอยู่ที่เมืองอโยธยา ไม่ใช่อยุธยาเดิมนั้น ตามประวัติ- ศาสตร์เมืองอโยธยามีอยู่ก่อนแล้วแต่ร้างไป พระเจ้าอู่ทองจึงได้มาตั้งแทนที่เก่า หากว่า

เมืองอโยธยาเป็นเมืองที่ท้าววออินมาตั้ง พระเจ้าอู่ทองก็มาสืบมรดกของเชื้อสายของพ่อ
ขุนบรมเพราะพระเจ้าอู่ทองเป็นเชื้อสายของวงศ์เชียงราย และวงศ์เชียงรายก็มาจาก
ท้าวไผ่ผิง

องค์ที่ ๖ ท้าวลกลม ไปตั้งอยู่ที่เมืองเชียงกม เมืองเชียงกมอยู่แถว ๆ เมือง
เชียงขวางไพร่พลที่ไปด้วยครั้งนั้นได้แก่ไทยพวน มีเมืองในสายนี้เกิดขึ้นใหม่อีกหลายเมือง
เช่น เมืองเชียงก้อเมืองชำเหนือ เมืองชำใต้ เป็นต้น

เมื่อต่างก็พาไพร่พลไปตั้งเมืองใหม่กันหมดแล้ว แต่ละสายก็ตำรงวงศ์สกุลกัน
สืบมานับแต่ประมาณ พ.ศ. ๑๓๐๐ ก็ภายหลังที่พ่อขุนบรมยกมาจากเมืองแถนหลวง เมื่อ
พ.ศ. ๑๒๗๔ สายที่ ๒ ท้าวยี่ผาลาน สายที่ ๓ ท้าวสามจูสง สายที่ ๕ ท้าววออิน และ
สายที่ ๖ ท้าวลกลมหายสาบสูญไปจากพงศาวดาร สายที่ ๔ ท้าวไผ่ผิง ก็ถูกกลืนไปเป็น
เจ้าไชยพงศ์ไปเสีย ก็มีเรื่องราวต่อมาแต่สายที่ ๑ คือท้าวขุนลอเจ้าเมืองขวา ซึ่งเป็น
ต้นตระกูลของกษัตริย์ลาวเท่านั้น และสายที่ ๑ นี้เองที่แผ่อาณาเขตไปปกครองอาณาจักร
ของพ่อขุนบรมเกือบทั้งสิ้น คือแผ่ไปปกครองอาณาเขตของสายที่ ๒ สายที่ ๓ สายที่ ๖
สายที่ ๗ อันได้แก่ประเทศลาวในปัจจุบันนี้ อันมีราชธานีอยู่ที่เมืองหลวงพระบางสืบ ๆ
กันมาหลายชั่วกษัตริย์

พอถึงปี พ.ศ. ๒๑๐๒ เหตุการณ์ก็เปลี่ยนแปลงไป คือพระชัยเชษฐาธิราช
กษัตริย์องค์สำคัญที่สุดของประเทศลาว ได้ย้ายนครหลวงจากเมืองหลวงพระบางลงมาทาง
ใต้แม่น้ำของและมาตั้งนครหลวงอยู่ที่เมืองจันทบุรี เปลี่ยนนามใหม่ว่านครเวียงจันทน์
เหตุที่ต้องย้ายนครหลวงครั้งนั้น เพราะกลัวว่าพม่าจะยกมาย้าย เหตุที่กลัวว่าพม่าจะมาย้าย
เป็นเรื่องที่ยืดยาว จะไม่เล่าในที่นี้ แต่แม้จะหนีมาแล้วก็ไม่วายที่จะถูกพม่ามาย้ายจนได้ ทำให้
คนเผ่าไทยสูญหายไปเพราะพม่ามิใช่บ่อย จนแผ่นดินลาวทางฝั่งขวาแม่น้ำของร้างกลายเป็น
ป่าดงไปหมด พอสิ้นสมัยพระชัยเชษฐา คนชั้นเหลนของพระชัยเชษฐาก็ยกมาจาก
เขตเมืองเชียงรุ่ง แย่งเอาเมืองหลวงพระบางไปได้ และตั้งอาณาจักรของตัวขึ้นใน
ประเทศลาวอีกอาณาจักรหนึ่ง ทางเวียงจันทน์ก็ส่งกองทัพไปปราบ ๆ ไม่ลง ต่างฝ่ายต่าง
สู้รบกันไม่รู้จักแพ้ชนะ ร้อนถึงทางกรุงศรีอยุธยาต้องจัดกองทัพมาไล่เกลี้ยตกลบแบ่ง

อาณาเขตให้ เหตุวิวาทจึงสงบ แต่ก็ไม่วายที่จะระหองระแหงกันฝ่ายเวียงจันทน์ ฟังพม่าฝ่ายหลวงพระบางฟังไทย มีคราวหนึ่งพระวอกับพระตาเป็นกบฏต่อเวียงจันทน์พากันหนีมาอยู่ที่เมืองหนองบัวลุ่มภู พระเจ้าศิริบุญสารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ปราบไม่ลงจึงเอาพม่ามารบ หนองบัวลุ่มภูแตกพระตาตายในที่รบพระวอพาสมักรพรรคพวกหนีไปอยู่กับเจ้าอุปฮาดที่บ้านผ้ำขาว พม่าตามไปยังไม่ได้รบกันเจ้าอุปฮาดหนีไปตั้งอยู่ที่น้ำก่ำถวายตัวเป็นข้าของกรุงธนบุรี กรุงธนบุรีก็รับไว้ และพระราชทานนามเมืองให้ว่า เมืองกาฬสินธุ์ แต่ก็เห็นไม่ปลอดภัยเพราะเวลานั้นพม่าตั้งกองกวาดเซलयู่ที่บ้านพรรณาจึงยกพวกข้ามภูพานไปตั้งเมืองอยู่ที่แก่งส้มโฮง รีมฝั่งแม่น้ำป่าวมาจนบัดนี้ ฝ่ายพระวอก็แยกกับเจ้าอุปฮาดไปตั้งเมืองนครจำปาสัก ไปพักไพร่พลอยู่ที่บ้านคูบ้านแก แล้วถวายตัวต่อเจ้านครจำปาสัก ทางเวียงจันทน์ส่งกองทัพตามไปหมายจะจับตัว แต่เจ้านครจำปาสักขอไว้กองทัพเวียงจันทน์จึงกลับไป แต่ไม่วายที่จะส่งเอาไว้ว่าอันพระวอนี้จะเป็นเกี่ยวสองคมให้ระวังไว้ให้ตีต่อมาพระวอก็วิวาทกับเจ้านครจำปาสักอีกและได้พาพรรคพวก หนีจากบ้านคูบ้านแกไปอยู่ที่ดอนมดแดง รีมฝั่งแม่น้ำมูล แล้วถวายตัวเป็นข้ากรุงธนบุรี ทางกรุงธนบุรีก็รับไว้และสั่งให้ตั้งมั่นอยู่ที่ดอนมดแดงนั้น แต่พระวอกลับพาพรรคพวกกลับไปอยู่ที่บ้านคูบ้านแกอีก คราวนี้กองทัพเวียงจันทน์เห็นได้ทีก็ยกมาจับเอาพระวอฆ่าเสีย

การฆ่าพระวอครั้งนี้เป็นชนวนสงครามระหว่างเวียงจันทน์กับกรุงธนบุรี โดยทางกรุงธนบุรี ถือว่าเป็นการหมิ่นต่อพระบรมเดชานุภาพอย่างหนัก จึงได้ส่งกองทัพไปรบเวียงจันทน์โดยจัดทัพออกเป็น ๒ ทัพ ทัพที่ ๑ มีสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพใหญ่ยกพลขึ้นมาจากเมืองนครราชสีมา มาพักทัพอยู่ที่บ้านหมากแข้งคอยกองทัพที่ ๒ อยู่ที่นี่ กองทัพที่ ๒ ยกลงไปทางประเทศเขมร เกณฑ์เอาเขมรเข้ากองทัพและต่อเรือสำหรับบรรทุกกองทัพ เดินทัพทางเรือทวนน้ำของขึ้นมา พอถึงแก่งสี่ผีเรือจะขึ้นแก่งไม่ได้เพราะน้ำไหลเชี่ยวจัด ต้องขุดคลองเว้นแก่งไปทางฝั่งซ้ายพันสี่ผีแล้วกองทัพก็เดินทางเรือเรื่อยขึ้นมาถึงเมืองนครจำปาสัก เมืองนครจำปาสักไม่ต่อสู้โดยยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี กองทัพจึงเลยขึ้นมาถึงนครพนม นครพนมก็ไม่สู้กองทัพก็เลยขึ้นมาจนถึงหนองคาย กองทัพที่ ๑ จึงยกไปสมทบเข้าตีเมืองค่านหน้าของเวียงจันทน์ที่เมืองเวียงคุก เมืองเวียง

คุกแตกกองทัพทั้งสองก็ยกขึ้นไปตีเมืองพานพร้าว ๆ ก็แตกอีก แล้วกองทัพทั้งสองก็ระดมกันเข้าตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองเวียงจันทน์ก็แตกอีก พระเจ้าศิริบุญสารเจ้านครเวียงจันทน์หนีไปได้และเลยไปทางเมืองแก้ว สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพที่ ๑ กับเจ้าพระยาสุรสีห์แม่ทัพที่ ๒ ผู้น้องก็เข้ายึดเวียงจันทน์ได้ แล้วกวาดเอาแม่เหี้ย โอรส ธิดา ข้าทาสบริวารและทรัพย์สินของพระเจ้าศิริบุญสารรวมทั้งพระแก้วมรกต พระบางและผู้คนชาวเมืองเวียงจันทน์ลงไปกรุงธนบุรีเกือบทั้งหมด เหลือไว้รักษาเมืองเพียงเล็กน้อย และให้พระยาสุโขเป็นหัวหน้า ต่อมาไม่นานเจ้าศิริบุญสารก็กลับมาเวียงจันทน์ และจับพระยาสุโขฆ่าเสียส่วนลูกหลานของพระเจ้าศิริบุญสารที่ถูกกวาดต้อนไป ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงรับอุปการะไว้เป็นอย่างดีทุก ๆ องค์ มีเจ้าผู้ชายหลายองค์เช่น เจ้าหนันทเสน เจ้าอินทวงศ์ เจ้าอนุวงศ์ เจ้าพรหม เจ้าติสสะน้องชายของเจ้าอนุวงศ์ เป็นต้น

พอข่าวที่เจ้าศิริบุญสารกลับมาเวียงจันทน์ไปถึงกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งขณะนั้นทางกรุงธนบุรีได้เปลี่ยนรัชกาลจากพระเจ้ากรุงธนบุรีมาเป็น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาอยู่ที่กรุงเทพฯ ฯ แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯ จึงได้อุปภิเศกให้เจ้านันทเสนขึ้นไปครองเวียงจันทน์ คราวนั้นเจ้านันทเสนได้กราบทูลขอพระราชทานนำเอาพระบางกลับไปเวียงจันทน์ด้วย เมื่อเจ้านันทเสนมาถึงเวียงจันทน์แทนที่จะยุ่งยากเพราะเกิดมีนาสองเหมืองเมืองสองเจ้าแต่ก็ไม่ยุ่ง เพราะเจ้าศิริบุญสารรู้ตัวหมดอำนาจวาสนาแล้วก็อยู่เฉย ๆ แบบเจ้าไม่มีศาลขอแต่ให้ได้อยู่ในปราสาทไปพอถึงวันตายเท่านั้น ส่วนอำนาจว่าราชการแผ่นดินตกเป็นหน้าที่ของเจ้านันทเสนผู้ได้รับพระราชทานตำแหน่งมา ต่อมาเมื่อพระเจ้าศิริบุญสารทิวงคตและเจ้านันทเสนได้จัดการพระศพแล้วก็ถูกเรียกตัวกลับไปอยู่ที่กรุงเทพฯ ฯ และทรงพระกรุณาให้เจ้าอินทวงศ์ไปครองนครเวียงจันทน์แทนทั้งนี้เพราะเจ้านันทเสนอ่อนแอในการปกครองบ้านเมือง และโปรดให้เจ้าอนุวงศ์ไปเป็นอุปราชช่วยราชการด้วย ต่อมาเมื่อพระเจ้าอินทวงศ์ทิวงคตแล้วเจ้าอนุวงศ์ก็ได้รับอุปภิเศกเป็นเจ้าครองนครเวียงจันทน์แทนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘ ตรงกับรัชกาลที่ ๒ ขณะนั้นเจ้าอนุวงศ์ มีพระชนมายุได้ ๓๙ ปี

ต่อมาเกิดมีผู้อ้างตัวเป็นผู้วิเศษชื่ออ้ายสา ตั้งสำนักอยู่ที่ภูเขียดโจ้งเลยได้นำมาว่า อ้ายสาเขียดโจ้งอ้ายสามีสัมภักพรคพวกมากคิดกำเริบถึงกับยกพวกมาตีเอาเมืองนครจำปาสักได้เจ้าเมืองนครจำปาสักได้พาพรรคพวกบริวารหนีไปอยู่เขตเมืองอุบลใต้ ทางกรุงเทพฯ จึงสั่งให้เมืองนครราชสีมาไปปราบแต่จับอ้ายสาไม่ได้เจ้าอนุวงศ์จึงรับอาสาไปปราบและเจ้าอนุวงศ์ได้สั่งให้เจ้าราชบุตร (โย้) ไปปราบและจับอ้ายสากับพรรคพวกซึ่งส่วนมากเป็นคนชาติข่าได้ทั้งหมด จัดส่งตัวไปรับโทษที่กรุงเทพฯ ทางเมืองนครจำปาสักก็ว่างเจ้าผู้ปกครอง เจ้าอนุวงศ์จึงขอพระราชทานให้เจ้าราชบุตร (โย้) ซึ่งเป็นบุตรของตนเองไปเป็นเจ้าผู้ครองนครจำปาสักแทน

ในเรื่องที่เจ้าอนุวงศ์ขอตำแหน่งให้ลูกชายครั้งนี้เป็นปัญหาใหญ่ คือในที่ประชุมเสนาบดีเกิดแตกความเห็นเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่ควรให้เพราะถ้าให้เจ้าอนุวงศ์ก็จะมีกำลังมากขึ้น แล้วจะนำความเดือดร้อนมาให้ลูกหลานในภายหลัง อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าควรให้เพราะเชื่อว่าเจ้าอนุวงศ์และราชวงศ์เวียงจันทน์ทั้งหมดนั้นโตเพราะข้าวแดงแกงร้อนของราชวงศ์จักรีมา รวมทั้งให้การอุปการะทุกอย่างมาด้วยดีจนกระทั่งได้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ย่อมจะไม่คิดไปได้ ฝ่ายค้านมีเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีเป็นหัวหน้า ฝ่ายเสนอมีกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เป็นหัวหน้า (รัชกาลที่ ๓) พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒ ทรงตัดสินให้ฝ่ายเสนอเป็นฝ่ายชนะ

โดยมีเหตุผลเพิ่มเติมว่าเวลานั้นแควมก็ถือโอกาสย่องมารุกรานราชอาณาจักรบ่่อย ๆ โดยมากวาดต้อนเอาผู้คนเสบียงอาหารและทรัพย์สินตามชายราชอาณาจักร ทางกรุงก็ช่วยเหลืออะไรไม่ทันต้องให้ได้ว่าผู้ที่เก่งกล้าสามารถไปปกครองเมืองชายอาณาจักร จะได้เป็นที่เกรงขามแก่แควมด้วย จึงเป็นอันว่าเจ้าราชบุตร (โย้) ได้ไปเป็นเจ้าผู้ครองนครจำปาสักตามประสงค์ของเจ้าอนุวงศ์ เหตุการณ์ต่างๆ ก็เรียบร้อยมาจนสิ้นรัชกาลที่ ๒

แต่พอมาถึงปี พ.ศ. ๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒ ได้เสด็จสวรรคต และกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์ก็ออกกลายเริ่มแต่คราวที่ไปในงานพระบรมศพของรัชกาลที่ ๒ ที่กรุงเทพฯ เมื่อเสร็จงานถวายพระเพลิงแล้วเจ้าอนุวงศ์ก็ถือโอกาสขอเอาตัวชาวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อน

มาพร้อมกับพระแก้วมรกต ซึ่งได้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ บ้างตามหัวเมืองสระบุรี บ้างลพบุรีบ้าง ก็หนีไปเวียงจันทน์ทั้งหมด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ไม่ทรงอนุญาตเพราะเหตุผลหลายประการเช่น นับแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ซึ่งเป็นปีที่กวาดครัว เวียงจันทน์ไปกรุงธนบุรีจนถึงปี พ.ศ. ๒๓๖๗ ก็เป็นเวลาถึง ๔๖ ปีแล้ว คนเก่าที่ถูกกวาดมาก็ตายไปเกือบหมดแล้ว ส่วนคนที่เกิดใหม่ก็ตั้งหลักฐานทำมาหากินจนเป็นปึกแผ่น แน่นหนาเกิดลูกเกิดหลานกันใหม่เกือบทั้งนั้น จะขับไล่ไสส่งให้หนีจากภูมิลำเนาที่เขาเคยอยู่เป็นสุขมาแล้วไม่เป็นการสมควร ครั้นจะให้กลับไปแต่คนที่ถูกกวาดมา ก็ล้วนแต่เป็นคนแก่ ๆ คงจะไม่ยอมแยกจากลูกหลานเป็นแน่แท้ การที่ไม่ได้คนคืนตามที่ขอพระราชทานนี้เอง ทำให้เจ้าอนุวงศ์อดสูใจอับอายต่อเสนาอำมาตย์ในกรุงเทพฯ มาก เลยเป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์คิดการจะเป็นกบฏต่อกรุงเทพฯ นับแต่นั้นมา แต่ความคิดชั่วนี้หาได้เป็นความลับไม่ เพราะขณะนั้นเจ้าอุปราชติสสะก็ได้ไปงานพระบรมศพด้วยความกิดชั่วของเจ้าอนุวงศ์คงแพร่พรายออกมาให้เจ้าอุปราชติสสะรู้บ้าง เจ้าอุปราชติสสะจึงกระซิบบอกให้พระราชวรินทร์รู้ไว้

ครั้นกลับถึงนครเวียงจันทน์แล้ว เจ้าอนุวงศ์ก็เริ่มงานกบฏทันที โดยทำหนังสือถึงพระเจ้ามินหม่าง เจ้ากรุงแควขอให้ช่วยรบกับไทยแล้วจะยกเมืองอาณาเขตทางตะวันออกของประเทศลาวให้แคว ทำหนังสือไปชักชวนเจ้ามิ่งธาดุราช นครหลวงพระบางให้ร่วมกบฏด้วย แต่เจ้ามิ่งธาดุราชได้ส่งลูกชายให้มาหน่วงเหนี่ยวเจ้าอนุวงศ์ไว้ก่อน พร้อมกับนั้นก็แจ้งข่าวร้ายไปยังกรุงเทพฯ ทันทที และบังเอิญแท้ ๆ ที่ในขณะนั้น มีข่าวลือว่าอังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่ที่เกาะบีนังจะยกกำลังมาตีกรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์เห็นเป็นโอกาสทอง จึงมีหนังสือส่งไปให้เจ้าราชบุตรโย้ เจ้านครจำปาสัก ให้ยกทัพไปตีเมืองอุบล เมืองยโสธร และสั่งให้เจ้าอุปราชติสสะ ยกไปตีเอาหัวเมืองในเขตมณฑลร้อยเอ็ดและหัวเมืองรายทางมีเมืองกาฬสินธุ์เป็นต้น ส่วนเจ้าอนุวงศ์กับเจ้าราชวงศ์เหง้าเป็นทัพหลวง ยกตรงไปยังเมืองนครราชสีมา ทัพหน้าของเจ้าราชวงศ์เหง้าไปถึงก่อน โทหกรรมการเมืองนครราชสีมาว่า อังกฤษจะมาตีกรุง ทางกรุงจึงมีหนังสือเรียกกองทัพเวียงจันทน์ไปช่วย ให้เมืองนครราชสีมาจัดเสบียงอาหารไว้ให้กองทัพหลวงของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งกำลังยกตามมา แล้ว

กองทัพของเจ้าราชวงศ์เหง้าก็ยกเลยไปทางสระบุรี พอกองทัพเจ้าอนุวงศ์ตามมาถึงนครราชสีมา ก็โกหกเช่นเดียวกัน แต่ว่าเวลาต่อมา ก็ยกเข้ายึดเอาเมืองนครราชสีมาไว้ได้ เวลา นั้นเจ้าเมืองนครราชสีมาไปราชการเสียที่เมืองนางรอง จึงไม่มีผู้ต่อต้าน และกว่าจะรู้ว่า เจ้าอนุวงศ์คิดร้าย ก็สายเสียแล้ว จึงจำยอม พอดีกับทางราชวงศ์เหง้ามาบอกว่ากองทัพกรุงยกขึ้นมาแล้ว เจ้าอนุวงศ์ก็ส่งกวาดครัวเมืองนครราชสีมาทั้งสิ้นไปเมืองเวียงจันทน์ พอกองครัวมาถึงทุ่งสำฤทธิ์ ชาวครัวก็ต่อสู้กับกองทัพทหารที่คุมครัวมา การต่อสู้ครั้งแรก กองครัวชนะ เจ้าอนุวงศ์ก็ส่งทหารมาปราบกองครัวอีก กองครัวก็ชนะอีก เจ้าอนุวงศ์ก็ส่งทหารมาปราบอีกก็แพ้ ไปอีก ทหารที่แตกหนีไปบอกกับเจ้าอนุวงศ์ว่าเห็นทหาร นครราชสีมามากมายเหลือเกินอาจเป็นกองทัพกรุงส่งมาช่วยก็ได้ เจ้าอนุวงศ์ตกใจมาก จึงรับส่งกองทัพให้ถอยไปตั้งรับอยู่ที่เมืองหนองบัวลุ่มภู กองทัพกรุงก็ไปตีแตกอีก เจ้าอนุวงศ์หนีไปเวียงจันทน์ก่อนทัพแตก โดยอ้างว่าจะไปเตรียมรับที่เวียงจันทน์ พอทัพหนองบัวลุ่มภูแตกกองทัพไทยก็รุกเข้าตีเมืองพานพร้าวทันที เมืองพานพร้าวก็แตกอีก

ส่วนเจ้าราชวงศ์เหง้า นั้น เมื่อยกทัพลงไปถึงเมืองสระบุรี ก็เกลี้ยกล่อมเอา เจ้าเมือง และชาวเมืองเวียงจันทน์ที่อยู่ในเขตนั้นได้บ้างแล้ว พอตีได้ข่าวว่ากองทัพกรุงยกขึ้นมามาก จึงพากันถอยกลับทางเมืองหล่มตื้นซ้าย แล้วเลยยกมาสมทบกับเจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ก่อนเมืองพานพร้าวแตก พอเมืองพานพร้าวแตกก็พากันหนีไปทางเรือกับเจ้าอนุวงศ์ล่องเรือตามแม่น้ำช่องไปตั้งเซบั้งไฟ ตรงกันข้ามกับเมืองธาตุพนมนำเรือแวะเข้าลำเซบั้งไฟไปขึ้นที่เมืองมหาไชยกองแก้ว พักอยู่ที่นั่นหน่อยหนึ่งแล้วก็ยกเลยไปอาศัยอยู่ที่เมืองหล่มตื้น ในแดนแควเมืองหล่มตื้นนี้ แควเรียกว่าเมืองแง่อาน

ฝ่ายกองทัพไทย อันมีสมเด็จพระราชวังบรมมหาศกดิพลเสพย์ เมื่อตีได้เมืองพานพร้าวแล้วก็ยกเข้าตีนครเวียงจันทน์ทันที นครเวียงจันทน์แตกโดยง่าย เพราะไม่มีผู้ใดเป็นหัวหน้าพาสู้เวียงจันทน์แตกครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ แตกไม่แตกเปล่า ผู้คนพลเมือง และทรัพย์สินถูกกวาดลงไปกรุงเทพฯ เป็นอันมาก นับว่าเป็นการแตกอย่างยับเยินทีเดียว

พอกองทัพกลับกรุงเทพ ฯ หมดแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงทราบว่า สภาพของเมืองเวียงจันทน์ยังดีอยู่ คือยังมีกำแพงเมือง ค่ายคูประตูหอรบ ยังมั่นคงอยู่อย่างเดิม ก็ทรงพระพิโรธว่าเมืองเวียงจันทน์ยังมั่นคงอยู่ ชินปล่อยไว้ เจ้าอนุวงศ์กลับมาได้ก็จะตั้งบ้านตั้งเมืองได้อีก เพราะขณะนั้นยังจับตัวเจ้าอนุวงศ์ไม่ได้ จึงโปรดเกล้า ฯ สั่งให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีกลับไปทำลายเมืองเสียให้สิ้นทราบ

เจ้าพระยาราชสุภาวดีกับพรรคพวกยกไปจากกรุงเทพ ฯ เมื่อปี ๒๓๗๒ ไปเกณฑ์พลเอาที่เมืองนครราชสีมา เมืองอุบล และเมืองภูเขียว เมื่อได้ไพร่พลพอสมควร แล้วก็ให้กองยกไปก่อน ส่วนเจ้าพระยาราชสุภาวดีนั้นไปพักรอทัพหัวเมืองอยู่ที่ภูเขียว และหนองบัวลุ่มภูตามลำดับ พอกองหน้าไปถึงเมืองพานพร้าว แม่ทัพหน้าก็ส่งคนไปสืบข่าวทางเวียงจันทน์คนสืบข่าวกลับมารายงานว่า ได้เห็นผู้คนในนครเวียงจันทน์คึกคัก มีคนถืออาวุธขวกไขว่ทำนองเตรียมรบอยู่ แม่ทัพหน้ากับไพร่พล ๓๐๐ คน จึงยกข้ามแม่น้ำโขงไปพักอยู่ที่วัดวัดหนึ่งผู้รักษานครเวียงจันทน์มาหาและแจ้งว่า เจ้าอนุวงศ์กำลังกลับมาเวลานี้ยังอยู่ไกลระยะทาง ๓ คืบ จะมาขอเจรจากับแม่ทัพแต่โดยทางดี แม่ทัพหน้าก็รีบรายงานไปยังเจ้าพระยาราชสุภาวดีทันที พอวันที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์ก็มาถึงเวียงจันทน์ มีทหาร ๑๐๐๐ คน กับมีแกวมาด้วย ๑๐๐ คน เมื่อมาถึงก็ให้คนมาแจ้งว่าวันนี้ค่ำมากแล้ว ต่อรุ่งขึ้นจึงจะมาเจรจากความเมืองกัน

ครั้นรุ่งขึ้น เจ้าอนุวงศ์กับหัวหน้าแกวและพรรคพวกก็พากันมาหาแม่ทัพหน้า ทั้ง ๒ ฝ่ายเจรจาโอภาปราศรัย กันด้วยดี หัวหน้าแกวบอกว่าเจ้าอนุวงศ์ทำผิดแล้ว จะขอให้แม่ทัพพาตัวลงไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินที่กรุงเทพ ฯ ขอรับผิดพร้อมกันนั้น แกวก็นำเอาหม้อทองเหลืองสำหรับหุงข้าวมาแจกทหารไทยด้วย เมื่อเป็นที่เข้าใจกันแล้วเจ้าอนุวงศ์กับพวกก็ลากลับที่พัก ทางฝ่ายไทยก็ตายใจ ไม่ได้ควบคุมกันเตรียมพร้อมแต่อย่างใด พอตกบ่าย กองทัพฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ก็ยกเข้าล้อมและไล่ฆ่าฟันทหารไทยผู้ประมาทตายเสียหมดที่หน้าทันทันก็วิ่งลงแม่น้ำของหมายจะข้ามเรือ แต่ฝ่ายลาวก็เก็บเรือหนีเสีย ทหารลาวไล่มาทันก็ฆ่าฟันกันที่หน้าน้ำ มีที่ลงว่ายน้ำหนีถูกทหารลาวซึ่งเรือตามฆ่าอีก มีหนีรอดมาคราวนั้นประมาณ ๓๐ คน พอถึงขณะที่เกิดเหตุนี้ เจ้าพระยาราชสุภาวดีก็มาทันได้เห็นทหาร

ลาวไล่ฆ่าทหารไทยอยู่ ทหารไทยเมืองนครราชสีมาที่เกณฑ์มากก็เห็นเหตุการณ์นั้นกลัวเลย
ขวัญเสีย พวกกันหนี่ทัพไปหมกเมื่อท่านแม่ทัพได้รับรายงานละเอียดจากผู้ทีหนึ่งรอกตายมา
ได้ ก็ปรึกษากันว่าจะต้องถอยไปก่อน เมื่อรวบรวมไพร่พลได้พร้อมแล้วจึงกลับมาใหม่
แต่ไม่รู้ว่าจะหนีไปตั้งหลักอยู่ที่ใด พระยาพลเชียงสาจึงเสนอให้ไปตั้งหลักอยู่ที่เมืองยโสธร
เพราะเมืองนี้ไม่ไกลนักและบ้านเมืองก็ยังแน่นหนา ผู้คนเสบียงอาหารก็บริบูรณ์อยู่ท่าน
แม่ทัพก็เห็นชอบด้วย จึงได้พากันหนีตั้งกลางคืนวันนั้น

ท่านเจ้าพระยาราชสุภาวดีไปตั้งหลักรวบรวมเสบียงอาหารและไพร่พลอยู่ที่ยโสธร
ประมาณ ๒ เดือนก็พร้อม และยกมาเวียงจันทน์ทันที

ส่วนทางเจ้าอนุวงศ์ก็จัดแจงบ้านเมืองเพื่อต่อสู้อย่างรีบด่วน และสั่งให้เจ้าราช-
วงศ์เหง้ายกทัพไปปราบเจ้าพระยาราชสุภาวดี กองทัพเวียงจันทน์ยกไปหมายจะปราบเจ้า
พระยาราชสุภาวดีที่ยโสธร แต่พอมาถึงบ้านบกกหวาน (บ้านบกกหวานอยู่ในเขตอำเภอเพ็ญ
จังหวัดอุดรธานี) กองทัพทั้ง ๒ ก็เจอกันอย่างไม่คาดฝัน จึงต่างฝ่ายก็เข้าสู้รบกันถึงชน
ตลุมบอนในขณะนั้นเอง เจ้าราชวงศ์เหง้าแลเห็นเจ้าพระยาราชสุภาวดีก็ก่อน จึงซุ่มม้าบัง
พุ่มไม้อยู่ก่อน ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดีก็ต้อนรับอยู่ทันใดนั้นเจ้าราชวงศ์เหง้าก็
ถลันม้าออกจากพุ่มไม้จ้วงฟันเจ้าพระยาราชสุภาวดีทันที แต่พลาดไปถูกเอาคอม้าขาด
ม้ามล้ม เจ้าพระยาราชสุภาวดีตกม้า เจ้าราชวงศ์เหง้าจะแทงซ้ำอีก น้องชายของเจ้าพระยา
ราชสุภาวดีถลันเข้ามาขวางเพื่อกันพี่ชายก็เลยถูกแทงตายทันที และขณะนั้นเองทะนาย
(คือทหารคนสนิท ผู้คุ้มกัน) ของเจ้าพระยาราชสุภาวดีก็เอาปืนยิงไปถูกเจ้าราชวงศ์ล้มลง
ทะนายฝ่ายเจ้าราชวงศ์เหง้าก็อุ้มเอาร่างของเจ้าราชวงศ์เหง้าแล้วช่วยกันหามหนีไป พอ
เวลาวิฤตผ่านไป เจ้าพระยาราชสุภาวดีถือคี่เสื่อออกตรวจดูบาดแผลเป็นแต่รอยถาก ๆ
ไปเท่านั้น ไม่หนักหนาอะไรจึงเอาน้ำมันมาทาแผลแล้วเอาผ้าพันไว้ เสร็จแล้วก็ขึ้น
คานหามต้อนทหารตามตีทหารลาวอย่างไม่ลดละ จนถึงปะโคเวียงคุก และเมืองพานพร้าว
พอดีมีตั้งหยุดรบ

ทางเวียงจันทน์ เมื่อกองทัพของตัวแตกยับเยินเช่นนั้น เจ้าอนุวงศ์ก็แอบหนี
ที่ว่าแอบหนีนั้นเพราะว่าหนีแต่ครอบครัวของตัวกับเจ้าราชวงศ์เหง้าและภรรยาเท่านั้น
คือหนีตั้งกลางคืน เอาช้างม้าหนีไปหมก รุ่งเช้าญาติ ๆ ก็จึงรู้ว่าเจ้าอนุวงศ์หนีไปแล้ว

จึงพากันหนีตามไป หมายถึงไปเอาข้างซีไปก็ไม่ได้เพราะว่าเจ้าอนุวงศ์เอาหนีไปหมด จึงพากันเดินไปและในเช้าวันนั้นเองกองทัพไทยก็เข้ายึดเวียงจันทน์ได้ และติดตามเจ้าอนุวงศ์ไป ไปทันแต่พวกเดินเท้า ส่วนเจ้าอนุวงศ์นั้นหนีไปทางเมืองเชียงขวาง โดยหวังจะไปพึ่งเจ้าน้อยเมืองพวนซึ่งเป็นน้องเมียของเจ้าอนุวงศ์ กองติดตามก็ตามไปทางเมืองพวน แต่เจ้าน้อยมีบอกมาว่าขออย่าให้ทหารไทยไปเมืองพวนให้เหนื่อยเลย เจ้าน้อยจะจับตัวเจ้าอนุวงศ์มาส่งให้กองทัพเอง และว่าได้จัดกองลาดตระเวนไว้แล้ว หากหนีไปทางเมืองพวนจริงๆ ไม่มีทางที่จะหนีไปได้รอด ต่อมากองลาดตระเวนของเจ้าน้อยไปเจอเจ้าอนุวงศ์กับพวก ที่ห้วยไฮเชิงเขาไก่ จึงแจ้งข่าวมาทางกองทัพให้ไปจับเอาตัว กองทัพยกไปทันที แต่ไม่ทันกองลาดตระเวนทางหลวงพระบางมาเจอเจ้าอนุวงศ์ก่อน แล้วจับตัวให้แก่กองทัพที่ติดตามแล้วนำตัวเจ้าอนุวงศ์กับพรรคพวกส่งให้แม่ทัพ แล้วท่านแม่ทัพ คือเจ้าพระยาราชสุภาวดีก็จัดให้พระโยธาสงครามหลวงเทพนทร์ พระนครเจ้าเมืองขอนแก่น เมืองชนบทราชวงศ์กับไพร่พล ๓๐๐ คน ก็คุมตัวเจ้าอนุวงศ์กับพรรคพวกลงไปกรุงเทพฯ

เมื่อถึงกรุงเมื่อเดือนนี้ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันศุกร์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๓๗๑ เจ้าอนุวงศ์กับพรรคพวกก็ถูกจำขังกรง เปิดให้คนทั้งหลายมาดูหน้าคนกบฏ พวกบุตรภรรยาของทหารที่ไปตายในคราวปราบกบฏครั้งนั้น ต่างก็มาแข่งชกหักกระตุกเจ้าอนุวงศ์เป็นมาก พวกเมีย ๆ ของเจ้าอนุวงศ์แต่งสำหรับกับข่าวมาเลี้ยงเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์ก็ไม่สวย ลงท้ายเลยลงแดงตาย (บางแห่งว่า ที่ลงแดงตายนั้น เพราะเจ้าอนุวงศ์ติดยาฝิ่น เมื่อไม่ได้สูบไม่ได้กินจึงลงแดงตาย จริงเท็จอย่างไรไม่รับรอง) ศพถูกนำไปเสียบประจานอยู่ที่สำเหร่

เจ้าอนุวงศ์ที่วงศ์เกิดเมื่ออายุได้ ๖๐ ปีพอดี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ พ.ศ. ๒๒๒๑ ถูกกวาดลงไปกรุงธนบุรีในสมัยแผ่นดินพระเจ้าตากสิน เมื่ออายุได้ ๑๑ ปี ได้รับพระราชทานบ้านหลวงให้ครอบครัวญาติพี่น้องอยู่ที่ตำบลวัดดาวดึงษ์ ได้กินข้าวพระราชทาน ได้รับการศึกษาอบรมเป็นอย่างดี ได้ไปช่วยราชการสงครามกับพม่าทางเมืองเหนือ ได้ไปร่วมมือกับหัวเมืองฝ่ายเหนือ ไปตีเมืองต่าง ๆ ทางเหนือจนถึงเมืองเชียงรุ่ง นับว่าเป็นคนเก่งมากผู้หนึ่ง ได้ครองกรุงเวียงจันทน์อย่างกษัตริย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๙ อายุเพิ่งได้ ๓๙ ปี

ของเดิมได้แล้ว เมืองเหล่านั้นต้องเป็นอาณาเขตของไทยทั้งสิ้น เพื่อแสดงสิทธิอันนี้ ทางกรุงเทพฯ ก็แต่งตั้งคนสำคัญไว้รักษาอาณาเขต และพร้อมกันนั้นก็วางนโยบายให้เจ้าเมืองทั้งหลายพยายามจับ ขั้บต้อนเกลี้ยกล่อมเอาผู้คนตามชายอาณาเขตให้ข้ามมารวมกันอยู่ ทางฝ่ายฝั่งแม่น้ำของทางขวา ให้หมุดท่งนี้เพื่อตัดกำลังแถวประการหนึ่ง เพราะแถวหมักจะส่งทหารแอบมากวาดต้อนเอาผู้คนและทรัพย์สินบ่อย ๆ แม้ว่าขณะหัวเลี้ยวหัวต่อนั้น ทางฝ่ายไทยจะได้จัดให้มีกองตระเวนชายแดนไว้หลาย ๆ แห่ง แต่ก็ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจได้

ในบรรดาเจ้าเมืองผู้เข้มแข็งในสมัยนั้น มีอยู่ท่านหนึ่งที่มีส่วนในการเกลี้ยกล่อมผู้ไทย เมืองมหาไชย เมืองวัง และผู้ไทยเมืองกะปองและเมืองอื่น ๆ แถบนั้น ท่านผู้นั้นคือพระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองยโสธร เนื่องจากท่านผู้นี้มีความชอบในคราวปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการในเขตจังหวัดนครพนมอีกตำแหน่งหนึ่ง เมื่อได้รับแต่งตั้งท่านก็มาอยู่ประจำที่นครพนม ส่วนราชการทางเมืองยโสธรนั้นท่านได้กรรมการเมืองอื่น ๆ รักษาการแทน เมืองนครพนมเวลานั้นว่างเจ้าเมือง และบางทีจะยังหาผู้เข้มแข็งพอที่จะคิดต่อต้านแกวยังไม่ได้ จึงได้ให้พระสุนทรราชวงศาว่าการเขตว่าการของท่านก็คือหัวเมืองต่าง ๆ ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำของ อันมีเมืองคำเกิด คำมวน มหาไชยกองแก้ว เมืองวังอ่างคำ เมืองกะปอง หรือเซโปน และบรรดาเมืองเล็กเมืองน้อยในแถบนั้น เหนือขึ้นมาจนถึงเวียงจันทน์เป็นเขตที่เจ้าเมืองหนองคายรับผิดชอบและได้ลงไป อันเมืองพิน เมืองทอง เมืองพ็อง เมืองผาลาน เมืองอัตปือ สาลวัน คำทองน้อย คำทองใหญ่ จนจดแดนเขมร เป็นหน้าที่เมืองอุปรับรับผิดชอบ

ถึงแม้ว่าจะได้จัดการเกี่ยวกับการป้องกันราชอาณาจักรไปแล้วตามที่ได้กล่าวมาแต่ทางกรุงเทพฯ ก็ทำได้ไว้วางใจไม่ เพราะแกวยังคงอ้างสิทธิว่ามีอำนาจเหนือแผ่นดินชายอาณาเขตลาวตามที่เจ้าอนุวงศ์มอบให้ผู้น้อยผู้นั้น เพื่อแสดงสิทธิแห่งอำนาจของฝ่ายไทยที่ว่าเมื่อไทยชนะลาวก็ตกเป็นของไทยโดยสิ้นเชิง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าสั่งให้จัดกองทัพขึ้นไปกวาดต้อนเอาผู้คนตามหัวเมืองชายราชอาณาจักร ที่กองทัพไทยไปไม่ถึงใน

ครั้งก่อน ๆ นั้นลงมาไว้ในหัวเมืองชั้นในเสียให้หมด การยกไปครั้งนี้จัดเป็น ๓ กองทัพ และยกไปเมื่อวันเสาร์เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๓๗๖ ภายหลังปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เสร็จ ๓ ปี

กองทัพที่ ๑ ให้เจ้าพระยาธรรมาเป็นแม่ทัพใหญ่ ให้ไปเกณฑ์เอาทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ ให้ไปตีเอาเมืองแกน แคว้นสิบสองจุไทย เมืองหัวพันห้าทั้งหก และเมืองพวนกองทัพไปตั้งกองอำนวยการอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง หัวเมืองที่กล่าวนั้นแคว้นไค้ยกมาตั้งกองยึดครองอยู่แล้ว กองทัพไทยไปขับไล่แคว้นนี้ไปหมด และกวาดต้อนเอาผู้คนมาไว้บ้าง และให้คงอยู่รักษาบ้านเมืองบ้าง คนที่กวาดมาได้ครั้งนั้นโดยมากเป็นชาวไทยคำ และไทยพวนชาวไทยคำให้ไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ร่วมกับชาวไทยคำที่ถูกกวาดต้อนมาในครั้งก่อนแล้ว ส่วนไทยพวนนั้น ให้อยู่ในกรุงเทพฯ บ้าง ไปอยู่กับไทยพวน ซึ่งกวาดต้อนมาครั้งก่อน ๆ ที่ลพบุรีบ้าง และครั้งนั้นโปรดเกล้าให้ยกเมืองพันห้าทั้งหก ซึ่งขึ้นกับเวียงจันทน์มาก่อนให้ไปขึ้นกับเมืองหลวงพระบาง กองทัพนี้จะได้ผู้คนมาเท่าไรไม่แจ้งชัดเจนน

กองทัพที่ ๒ ให้พระราชวรินทร์เป็นแม่ทัพใหญ่ ให้ไปตั้งกองอำนวยการอยู่ที่เมืองหนองคาย ให้เกณฑ์จากเมืองหนองคายกับเมืองหนองหาน ให้พระประทุมเทวเจ้าเมืองหนองคายกับพระพิทักษ์เขตขันธุ์เจ้าเมืองหนองหานร่วมไปด้วย ทหารนี้ตรงไปตีเมืองเชียงขวางก่อน เพราะทราบว่ามีแควมยึดครองอยู่แล้ว ๕๐๐ คน พอกองทัพไทยไปถึง เจ้าเมืองเชียงขวางก็ออกมาสวามิภักดิ์ และนำทัพไทยเข้าตีแคว้นที่ แกวตายนในที่รบ ๓๐๐ คนเศษ จับเป็นได้ ๔๑ คน หนีไปทางเมืองสุข ๑๐๐ คนเศษ กองทัพไทยไล่ตีอย่างไม่ให้ตั้งตัวได้ แกวเลยหนีเตลิดลงไปเมืองแกวสิน พอตีขณะนั้นกองทัพทางหลวงพระบางก็ยกมาเมืองเชียงขวาง เจ้าเมืองเชียงขวางจึงแจ้งต่อแม่ทัพทางหลวงพระบางว่า เมืองเชียงขวางได้รับกองทัพไทยทางเมืองหนองคายไว้แล้ว แต่วันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ ตรงกับวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๓๗๘ แกวหนีไปทางเมืองสุขประมาณ ๑๐๐ คนเศษ ให้รับตามไปฆ่าแควให้หมด กองทัพที่ ๒ นี้จะได้ผู้คนมาเท่าไรไม่แจ้งไว้

กองทัพที่ ๓ ให้พระมหาเทพเป็นแม่ทัพ ยกไปตั้งกองอำนวยการอยู่ที่เมืองนครพนม ให้เกณฑ์พลจากเมืองโคกบั้งไม่แจ้ง กองทัพนี้มีแผนจะยกไปที่เมืองหล้า^๕ของแควแต่พอยกไปถึงภูเขาแคนแควทางลงเขานั้นแคบมาก ไม่เหมาะที่จะเป็นทางเดินทัพ จึงยกกลับมาตีเมืองมหาไชยกองแก้ว เมืองพ็อง เมืองผาลาน และเมืองชุมพร กวาดครว^๕ได้ ๖๐๐๐ คนเศษ ส่งลงไปไว้เมืองนครราชสีมา^๕ทั้งสิ้น (เห็นจะเป็นชาวอำเภอสีคิ้ว สูงเนิน บักรงชัยกระมั่ง)

กองทัพทั้ง ๓ ไปราชการครั้งนี้ ไปรวดเร็วมาก ค่อยจากกรุงเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๓๗๖ ทำการเสร็จเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๓๗๗ ระยะเวลา ๓-๔ เดือนเท่านั้น เมื่อนี้ก็ถึงระยะทางการสื่อสารการคมนาคม และการเตรียมเสบียงอาหาร และยุทธโปกรณ์ต่าง ๆ แล้ว นับว่าท่านแม่ทัพทั้ง ๓ เข้มแข็งมากทีเดียว แต่แม่กระนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ยังไม่พอพระราชหฤทัย โดยรับสั่งทำงานไม่เรียบร้อย เพราะหัวเมืองหัวพันห้า^๕ทั้งหกยังไม่ได้ไปจัดการ จึงตรัสสั่งให้เจ้าพระยาธรรมมาภิบาลขึ้นไปจัดการอีก

ครั้นปี พ.ศ. ๒๓๗๖ เจ้าพระยาธรรมมาภิบาลขึ้นไปหลวงพระบางอีก พอไปถึงเมืองพิชัยก็พบท้าวอ่อนพาพรรคพวกหัวพันห้า^๕ทั้งหก จะนำลงไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ แต่เจ้าพระยาธรรมมาเห็นว่าผู้ที่มาครั้งนั้นล้วนแต่เป็นผู้น้อย จึงได้พากลับไปเมืองหลวงพระบางด้วย เมื่อไปถึงหลวงพระบางแล้วจึงปล่อยให้พวกนั้นกลับไปบ้านเมืองให้แจ้งแก่เจ้าเมืองว่าต้องให้เจ้าเมืองลงไปเองจึงจะเป็นที่เชื่อถือได้ คำสั่งนี้ได้ผล คือเจ้าเมืองหัวพันห้า^๕ทั้งหกได้พากันเข้าหาเจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยาธรรมมาก็นำท้าวเพี้ยทั้งหลายลงไปเฝ้า และถวายสัตย์ปฏิญาณที่กรุงเทพฯ เสร็จแล้วก็พากันกลับไปปกครองบ้านเมือง ขึ้นต่อเมืองหลวงพระบางตามเดิม เป็นอันว่าหัวเมืองลาวทางฝ่ายเหนือก็เรียบร้อยไปตอนหนึ่ง แต่หัวเมืองลาวทางฝ่ายกลางและฝ่ายใต้ ซึ่งกองทัพไทยไม่เคยผ่านไปในนั้น ยังไม่ได้จัดการบ้านเมืองแต่อย่างใด จึงไม่น่าไว้วางใจ ทั้งหัวเมืองเหล่านั้น เจ้าอนุวงศ์ได้ยกให้แควไปแล้วด้วย จำเป็นจะต้องไปแสดงสิทธิ และกวาดต้อนเอาผู้คนให้ข้ามมาทางฝั่งขวาแม่น้ำของให้หมดด้วย เพื่อไม่ให้เป็นกำลังแก่แควต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรด-

เกล้าฯ ให้พระมหาสงครามเป็นแม่ทัพ และให้เจ้าอุปราชติสสะกับลูกหลานที่รับอาสาจะ
ไปเกลี้ยกล่อมกวาดต้อนเอาผู้คนตามหัวเมืองเหล่านั้นไปด้วย ให้ไปเกณฑ์พลเอาจาก
หัวเมืองอิสานตะวันออก และให้พระสุนทรราชวงศ์ช่วยราชการครั้งนี้ด้วย

พระมหาสงครามกับเจ้าอุปราชติสสะยกกองทัพไปเมื่อเดือน ๔ ปี พ.ศ. ๒๓๘๓
ไปตั้งกองอำนวยการระดมพลอยู่ที่เมืองนครพนม ต่อพร้อมแล้วจึงได้ยกกองทัพข้ามแม่
น้ำของไปเมื่อเดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓ มีนาคม ๒๓๘๔ ไปเสียเวลาเตรียม
ทัพอยู่ถึง ๑ ปี รู้สึกว่าไอ้เอ๋ อ้อแอ้เต็มที ไม่สมกับไปสงครามเลย ขำรว่วไหลไปหมดแน่
การยกทัพไปครั้งนี้ แบ่งเป็น ๔ ทัพ คือ

ทัพที่ ๑ เกณฑ์พลจากเมืองนครพนม เมืองกาฬสินธุ์ เมืองหนองหาน ได้พล
๒,๐๐๐ มอบให้เจ้าอุปราชติสสะกับลูกหลาน กับท้าวเพี้ยคุมไปทางเมืองงาย

ทัพที่ ๒ เกณฑ์พลจากเมืองท่าอุเทน เมืองชัยบุรี และเมืองสกลทวาปี ได้พล
๕,๓๐๕ คน มอบให้ท้าวเถื่อนลูกเจ้าอนุวงศ์ กับท้าวไชหลานของเจ้าอุปราชติสสะ และ
ท้าวเพี้ยคุมไปทางเมืองกะบอง

ทัพที่ ๓ เกณฑ์พลจากเมืองหนองคาย เมืองภูเวียง และเมืองมุกดาหาร ได้
พล ๒,๐๐๐ คน มอบให้พระประทุมเทวา เจ้าเมืองหนองคาย คุมไปทางเมืองฮาย

ทัพที่ ๔ เกณฑ์พลจากเมืองเขมราฐ เมืองอุบล ได้พล ๓,๐๐๐ คน มอบให้
ท้าวเหม็น กับท้าวเชษฐบุตรเจ้าอุปราชติสสะควบคุม กองนี้ไม่รู้ว่าจะไปทางไหน

ต่อมาพระมหาสงครามรายงานไปกรุงเทพฯ ว่า กองทัพได้ยกไปที่เมืองวังอ่างคำ
เมืองกะบอง เมืองพิน เมืองนอง เมืองพ้อ เมืองผาลาน เมืองเชียงฮ่ม เมืองผาบ้ง
เมืองเหล่านั้นไม่ได้สู้รบ แต่ได้พากันหลบหนีเข้าป่าไปสิ้น ครั้นให้ทหารติดตามไปก็ชุ่ม
แอบยิงด้วยปืนบ้าง หน้าไม้บ้าง ทำให้ไพร่พลตายไปหลายคน คงเกลี้ยกล่อมมาได้บ้าง
จับมาได้บ้าง รวมได้คน ๑,๑๗๗ คน กับช้าง ๒๐ เชือกเท่านั้น รายงานนี้ทำให้พระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพิโรธและทรงตรัสพ้อว่า เจ้าอุปราชรับอาสาจะพาลูกหลานไป
กวาดต้อนเอาผู้คนมาให้หมด เกณฑ์ไพร่พลไปถึง ๑๓,๐๐๐ คน ได้คนมาเพียง ๑,๑๗๗ คน

ไม่คุ้มกันเลยให้อยู่ทำงานปีเป็นการแก้ตัว ให้อภัยว่าผู้คนเหล่านั้นกลับมาบ้านเมืองทำอะไร ทำหน้าที่ให้ไปกวาดต้อนเอามาให้หมด พระมหาสงครามกับพรรคพวกต้องค้างอยู่ที่เมือง นครพนม จนถึง พ.ศ. ๒๓๘๗ จึงได้กลับ และได้กราบทูลถึงผลงานครั้งนั้นว่า ได้คน จากเมืองวังอ่างคำทั้งเก่าใหม่ ๘๕๒ คน จากเมืองกะปอง ๕๗๕ คน จากเมืองนอง ๑๐๓ คน จากเมืองหิน ๑๒๒ คน จากเมืองคำมวน ๘๐๖ คน รวมทั้งสิ้นได้คนมา ๒,๔๕๘ คน

การไปราชการคราวนั้น แม่ทัพนายกองไม่รู้ว่าจะไปกันกี่คน ไพร่พล ๑๓,๐๐๐ คน เวลา ๓ ปี ได้ผลเพียงเท่านั้นและเพราะเหตุนี้เอง จึงมีการเปลี่ยนแปลงการแบบ “ชี้ข้าง จับศึกแทน” นั้นเสีย หันมาใช้วิธีใหม่ คือ “ให้พวกเขาไปชักชวนพวกเขาเอง” การ ดำเนินตามแผนนี้ คือให้พวกที่มาก่อนแล้วตั้งเมืองเอาเองพวกใดพอใจจะไปอยู่กับเมืองใด ที่อยู่เก่าแล้ว ก็ให้ไปอยู่ได้ตามใจสมัคร และตั้งให้หัวหน้าผู้มาเป็นเจ้าเมืองอุปฮาด ราชวงศ์ตามตำแหน่งที่เคยมีในราชอาณาจักรลาวมาก่อน เพียงแต่ให้แม่ทัพหรือเจ้าเมืองที่ จะไปอยู่ในเขตแดนของเขารายงานขอตั้งเมืองมา และให้เจ้าเมืองที่มาตั้งได้แล้วไปชักชวน เอาพวกพ้องญาติพี่น้องให้มาอยู่ด้วยมาก ๆ เมืองใดมีคนเมามากก็ได้ช่วยสาอากรมาก รัฐบาล กลางไม่ได้แบ่งเอาด้วยขอแต่ให้ส่งเครื่องราชบรรณาการปีละครั้ง เครื่องราชบรรณาการก็ เรียกเอาแต่สิ่งของที่มีมากในท้องถิ่น เช่น ขี้ผึ้ง บานปอ ไหม ผลแร่ เป็นต้น ส่วน ล่วยอากรต่าง ๆ ก็มอบให้เจ้าเมืองจัดเก็บ และใช้จ่ายบำรุงข้าราชการบ้านเมืองเอาเองและ หากมีพวกที่อพยพมาที่หลังมีพรรคพวกมาก แต่ ๒๐๐-๓๐๐ กว่า จะคิดตั้งเมืองขึ้น ณ ที่ใด ก็ให้เจ้าเมืองเจ้าท้องถิ่นขอตั้งเมืองให้ แผนการนี้ได้ผลดีมาก รัฐบาลกลางไม่ ต้องจัดกองทัพไปกวาดต้อนให้เสียกำลังคน กำลังเงินเลย

นโยบายนี้พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองยโสธร ซึ่งรักษาราชการอยู่ที่เมือง นครพนมดำเนินการได้ผลดีมาก คือเมื่อผู้ใดนำพรรคพวกมามาก และประสงค์จะตั้งเป็น เมืองก็จัดส่งลงไปกรุงเทพฯ ๆ พร้อมกับขอพระราชทานตราภูมิให้ตั้งเมืองให้ด้วย เช่น ท้าวสาย นายครัวเมืองวังอ่างคำ ซึ่งพาสัมภรพรรคพวกมาตั้งอยู่ที่บ้านบังหวายสายบ่อแก ขอตั้งเป็นเมืองเวให้ เจ้าโงกลางจากเมืองวังอ่างคำอีกพวกหนึ่ง พาสัมภรพรรคพวกมา ตั้งอยู่ที่บ้านพังฟ้าวิมานอุ้นขอตั้งเมืองอยู่ที่บ้านปะขาวพรรณา ก็ขอตั้งเป็นเมืองพรรณา

นิคมให้ แต่พอได้ตราภูมิมาแล้วจะยกไปตั้งเมืองตามตราภูมิ ชาวผู้ไทยวังทั้งหลายไม่ไป
 ค่าย เพราะกลัวขี้ทูตบ้านพรรณานิคมเมืองพรรณานิคมจึงตั้งอยู่ที่บ้านฝั่งฟ้าตามเดิมจนบัดนี้
 พระลำตวนเจ้าเมืองคำเกิด พาสัมคร พรคพวกไปอยู่ที่บ้านท่าขอนยาง ขอตั้งเมือง
 ท่าขอนยางให้ อุปฮาดเมืองคำมวน พาสัมคร พรคพวกไปตั้งอยู่ที่บ้านแซงบาดาล ก็ขอ
 ตั้งเมืองแซงบาดาลให้ ขุนบ่องพลขันธุ์กับพระชัยเชษฐาเมืองกะปอง พาสัมคร พรคพวก
 ไปอยู่ที่บ้านห้วยปลาแตก เขตเมืองเขมราฐ ก็ขอตั้งเป็นเมืองเสนางคนิคมให้แต่ชาวบ้าน
 ตึกที่เสียแล้วจึงไม่ยอมไปค่าย เมืองเสนางคนิคมจึงตั้งอยู่ที่บ้านห้วยปลาแตก ตามเดิม
 และยังมีเมืองอื่น ๆ อีกหลายเมือง เช่นเมืองวานรนิวาสเมืองวาริชภูมิ เมืองสว่างแดนดิน
 เมืองกุศลิน (กุฉินารายณ์) เมืองภูแล่นช้าง เมืองหนองสูง เป็นต้น ล้วนแต่เป็นผลงาน
 ของพระสุนทรราชวงศาไม่โดยตรงก็โดยอ้อม

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมืองที่ขอตั้งขึ้นใหม่เหล่านั้นโดยมากมักขอตั้งภายในเขต
 หัวเมืองที่เชื้อสายของชาวเมืองเก่าล้วนแต่เป็นผู้ที่เคยชินอยู่ในปกครองของเมืองเวียงจันทน์
 แทบทั้งสิ้น คือเมืองกาฬสินธุ์ เมืองนครพนม เมืองสกลทวาปี นอกเขตเมืองทั้ง ๓ นี้
 แล้ว ไม่ปรากฏว่าพวกผู้ไทยไปตั้งเมืองอยู่เลย ที่ว่าเมืองทั้ง ๓ ชาวเมืองเดิมเป็นเชื้อสาย
 ของเมืองชั้นของเวียงจันทน์นั้น มีความจริงดังนี้

เมืองกาฬสินธุ์นั้น เดิมเจ้าอุปชาพรคพวกมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านปะขาว
 และบ้านพรรณานิคม (ความจริงน่าจะเขียนว่า พันนา เพราะบ้านนี้มีนากว้างขวางมาก ตั้ง
 อยู่ในที่ราบของแม่น้ำยาม และแม่น้ำปลาหางถ้าสังเกตเวลาขึ้นรถผ่านไปจะเห็นทุ่งนาราบ
 ไปแต่บ้านปะขาวจนถึงบ้านพันนา และเลยไปจนถึงบ้านทรายมูลและถ้ามองไปทางทิศ
 เหนือจะเห็นทุ่งนาไปจนสุดสายตาทีเดียว) เจ้าอุปชานี้ อยู่ที่บ้านปะขาว แต่งตัวด้วยผ้า
 ขาวรักษาศีล ๘ อยู่ประจำที่วัด วัดที่เจ้าปะขาวอุปชาอยู่ประจำนั้น เวลานั้นยังมีถาวรวัตถุ
 เหลืออยู่คือเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมและโบสถ์วิหาร มีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่หลายต้น ก็เห็น จะมาอยู่
 หลายปีต่อมาคราวที่พระวอกับพระตาแตกศึกจากเมืองนครเขื่อนขันธุ์กบแก้วบัวบาน คือ
 เมืองหนองบัวลำภูเวลานี้ ก็มาพักอาศัยอยู่กับเจ้าอุปชา พม่าและทหารเมืองเวียงจันทน์
 ติดตามมาบ้านปะขาวเลยต้องหนี พม่ามาตั้งกองกวาดต้อนเชลยอยู่ที่บ้านม้า บ้านม้า น่าจะ

เป็นบ้านพม่า เพราะพม่ามาตั้งค่ายอยู่ที่นั่น ห่างจากบ้านพันนาประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ เจ้าอุปฮาดหนีไปตั้งพักอยู่ที่บ้านเชียงชุม ซึ่งเป็นเมืองร้างตั้งอยู่ริมหนองหาน จะเป็นเมืองอะไรร้างมาแต่เมื่อไรไม่มีใครรู้ ในจังหวะนั้นเองเจ้าอุปฮาดก็ขอขึ้นต่อกรุงธนบุรี ทางกรุงธนบุรีก็รับไว้และพระราชทานนามเมืองใหม่ว่า เมืองกาฬสินธุ์ แปลว่า เมืองน้ำดำ บางทีท่านที่คิดตั้งชื่อเมืองนี้จะเอาชื่อแม่น้ำก่ำ ซึ่งไหลจากหนองหานตกแม่น้ำของ และบ้านเชียงชุมนั้นตั้งอยู่ริมหนองหานอันเป็นต้นน้ำของแม่น้ำก่ำก็อาจเป็นได้ แต่ว่าบ้านเชียงชุมนั้นยังอยู่ใกล้กับบ้านพันนาอยู่ กล่าวคือพม่าอาจจะมารบกวาดที่อยู่ จึงได้พากันอพยพหนีข้ามภูพานไปตั้งอยู่ที่บ้านแก่งส้มโฮง (แก่งสำโรง) ริมฝั่งแม่น้ำป่าว เมืองใหม่ที่ขอตั้งขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ คือ เมืองแซงบาดาล เมืองท่าขอนยาง (๒ เมืองนี้มาจากเมืองคำเกิดคำมวนพลเมืองเป็นไทยย้อ) กับเมืองภูแล่นช้าง และเมืองกุคสีม (กุคสินารายณ์) (พลเมือง ๒ เมืองนี้เป็นผู้ไทยมาจากเมืองวังอ่างคำ)

อีกเมืองหนึ่ง คือเมืองนครพนม เมืองนครพนมเป็นเมืองขึ้นต่อเวียงจันทน์มาก่อนแล้ว ลูกชายของพระบรมราชา เจ้าเมืองนครพนมได้ไปเป็นเจ้าเมืองมหาไชย-กองแก้ว ซึ่งชาวเมืองเดิมเป็นผู้ไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ พระสุนทรราชวงศาเจ้าเมืองยโสธรได้รับแต่งตั้งให้ผู้ว่าราชการเสรีจขาดเมืองนครพนมอีกตำแหน่งหนึ่ง และได้ไปว่าราชการอยู่ที่เมืองนครพนม ได้ให้อุปฮาดราชวงศ์เมืองนครพนมไปเกลี้ยกล่อมใจเมืองมหาไชยกองแก้ว ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันให้ข้ามน้ำของมาอยู่ด้วยกัน ได้ตัวเจ้าเมืองและบ่าวไพร่ราษฎรมาด้วยเป็นอันมาก พระสุนทรราชวงศาจึงให้พากันไปตั้งอยู่ที่เมืองสกลทวาปี ซึ่งร้างมานานแล้ว เหตุที่ร้างเพราะเดิมที่เดิวนั้นเมื่อเจ้าอุปฮาดอพยพจากบ้านเชียงชุมไปตั้งเมืองกาฬสินธุ์ที่แก่งสำโรงแล้ว จึงได้ส่งกรมการเมืองกาฬสินธุ์กลับมาตั้งกองรักษาพระธาตุเชียงชุมและพระธาตุกุมไวกู ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ จึงทรงตั้งเมืองขึ้นที่บ้านเชียงชุมให้นามใหม่ว่าเมืองสกลทวาปี และทรงตั้งให้แม่กองรักษาพระธาตุที่มาจากเมืองกาฬสินธุ์นั้นเป็นเจ้าเมือง ชื่อพระธานี ตอนกบฏเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอุปราชติสสะยกทัพขึ้นไปเมืองกาฬสินธุ์ก็ยกผ่านเมืองนี้ และเจ้าเมืองนี้ก็ไม่ได้ขัดขวาง พอเจ้าอุปราชติสสะถอยทัพมา ก็มาพักทัพอยู่ที่เมืองนี้อีก

ที่ที่กองทัพเจ้าอุปราชติสสะนั้น มีชื่อว่า “ดอนบ้านทัพ” อยู่จนบัดนี้ กองทัพเจ้าอุปราชติสสะจะพักอยู่นานเท่าไรไม่ปรากฏ แต่พอรู้ว่าสมเด็จพระราชวังบวรฯ ที่เวียงจันทน์แตกแล้ว จึงยกทัพไปสวามิภักดิ์ที่บ้านพานพร้าว และตอนนั้นพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพฝ่ายตะวันออกตีได้เมืองยโสธร เมืองอุบล เมืองจำปาศักดิ์ แล้วยกเลยขึ้นมาตีมุกดาหารและนครพนม ตั้งทัพจัดการบ้านเมืองอยู่ที่นครพนม ก็ปรากฏว่าพระธานีไม่ได้อะไรเตรียมไพร่พลเสบียงอาหารไว้ช่วยราชการสงคราม ทั้งยังปรากฏว่าให้เป็นที่พักพิงแก่ราชศัตรูด้วย นับเป็นความผิดอย่างมหันต์ จึงให้จับตัวพระธานีไปประหารชีวิตเสียที่หนองทรายขาว และกวาดต้อนเอาผู้คนพลเมืองลงไปไว้ที่กบินทร์ ประจันตคามเหลือไว้พอรักษาพระธาตุเท่านั้น เมืองสกลนครวาก็ร้างไปแต่คราวนั้น จะร้างไปเมื่อใดไม่แจ้ง แต่ก็เห็นจะราว พ.ศ. ๒๓๗๑—๒๓๗๒ คือภายหลังที่ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เสร็จนั่นเอง ชาวเมืองสกลนครวาก็รุ่นแรกเป็นชาวเวียงจันทน์ที่มากับเจ้าอุปชา แต่ชาวเมืองสกลนครวาก็รุ่นที่ ๒ เป็นชาวเมืองมหาไชยกองแก้ว และเวลานั้นเมืองมหาไชยกองแก้ว เป็นเมืองใหญ่มีอำนาจกว่ากล่าวหัวเมืองเล็กแถบนั้นอยู่ด้วย ดังนั้นผู้ที่มาจากเมืองเหล่านั้นจึงสมัครใจมาอยู่ร่วมกันอีก

แต่มีอยู่เมืองหนึ่ง ที่ผู้ไทยจากเมืองกะปองซึ่งถูกกวาดต้อนในคราวที่พระมหาสงครามกับเจ้าอุปราชติสสะเข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓—๒๓๘๗ ได้ผู้ไทยจากเมืองกะปองไป ๕๗๕ คน มีหัวหน้าไปด้วย ๒ คน คือท้าวไชยเชษฐากับขุนบ้องพลขันธ์ เมื่อถูกนำเข้ามาบอตัวที่กรุงเทพฯ พอเหมาะกับทางราชการเปลี่ยนแผนกวาดครัวโดยยกกองทหารไปกวาดต้อนมาเป็นแผนใหม่ คือให้พวกเขาไปชักชวนพวกเขาเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสลยเหล่านั้นพากันเลือกหาที่ที่จะไปตั้งบ้านตั้งเมืองเอาเองตามใจสมัคร ผู้ที่เป็นหัวหน้าก็ทรงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองอุปฮาดราชวงศ์ราชบุตรตามฐานะ ไปตั้งเมืองอยู่ในเขตเมืองโคกให้ขึ้นกับเมืองนั้น ท้าวไชยเชษฐากับขุนบ้องพลขันธ์กราบทูลว่าจะขอไปตั้งอยู่ที่บ้านส่องนาง เขตเมืองเขมราฐ จึงพระราชทานนามเมืองใหม่ว่าเมืองเสนางคนิกม แต่พอพากันยกกลับมาถึงเขตเมืองเขมราฐแทนที่จะไปตั้ง อยู่ที่บ้านส่องนาง กลับไปตั้งอยู่ที่บ้านห้วยปลาแดกเวลานั้นอยู่ใน

เขตอำเภอนครราชสีมา และมีอีกคราวหนึ่งที่ผู้ไทยกะปองถูกกวาดต้อน คือ เมื่อ ๒๓๗๖ คราวที่พระมหาเทพเป็นแม่ทัพมาตั้งอยู่ที่นครพนม กวาดต้อนไปได้ ๖,๐๐๐ คน ถูกส่งไปไว้ที่นครราชสีมา ก็คงจะมีผู้ไทยเมืองกะปองไปด้วยไม่น้อย แต่ไม่รู้ว่าพากันไปอยู่แห่งหนตำบลใด และภาษาของผู้ไทยคงจะถูกกลืนไปเป็นอื่นไปแล้ว จึงไม่ปรากฏว่ามีผู้ไทยอยู่ในเขตเมืองนครราชสีมาเลย

ต่อไปนี้จะขอเล่าเฉพาะเรื่องของเมืองกะปอง และผู้ไทยกะปองโดยเฉพาะเท่านั้น เมืองกะปองนั้นได้เล่ามาบ้างแล้วว่าคนผู้ไทยที่มีอยู่ในแถบหัวเมืองลาวฝ่ายใต้ นั้นเป็นไพร่พลของท้าวผีผาลานในคราวที่ท้าวผีผาลานพากันมาตั้งเมืองใหม่เมื่อ พ.ศ. ๑๓๐๐ คนมากขึ้นจึงได้ขยายบ้านเมืองออกไปเป็นหลายเมือง เช่นเมืองมหาไชยกองแก้ว เมืองวังอ่างคำ เป็นต้น เป็นธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่งที่ชาวผู้ไทยมักเรียกคนที่มาจากถิ่นใดว่าไทยถิ่นนั้น เช่นผู้ที่มาจากเมืองวังก็เรียกว่าไทยวัง มาจากเมืองกะปองก็เรียกว่าไทยกะปอง มาจากเมืองมหาไชยก็เรียกว่าไทยมหาไชย มาจากบ้านใดก็เรียกว่าไทยบ้านนั้น ๆ คือมีคำนำหน้านามว่าไทยทั้งนั้น หากไม่รู้ว่ามาจากไหนก็เรียกว่าไทยแขก (คนแปลกหน้า ไม่ใช่แขกอินเดีย แขกลังกา มลายู ฯลฯ ซึ่งเป็นชนชาติ เพราะถ้าเป็นแขกต่างชาติผู้ไทยก็ไม่มีคำว่า ไทยนำหน้า

ได้เล่ามาแล้วว่าผู้ไทยกะปองนั้น ถูกกวาดต้อนไปหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายนี้ไม่ใช่ถูกกวาดต้อนแต่เป็นการเกลี้ยกล่อม ต่อภายหลังที่เจ้าอุปราชติสสะและพระมหาสงครามกลับไปแล้ว พระสุนทรราชวงศายังอยู่ที่นครพนมต่อมา ในระยะนั้นมีการเกลี้ยกล่อมผู้คนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำของอยู่ และผู้ไทยกะปองสายเมืองจำปาชนบทกับเมืองวาริชภูมิก็เป็นผู้ถูกเกลี้ยกล่อมคราวนี้

ต่อไปนี้ไม่มีในหนังสือ แต่เป็นความที่เล่ากันมาในหมู่ผู้ไทยกะปอง ซึ่งข้าพเจ้าจะนำมาเล่าอีกต่อหนึ่งดังต่อไปนี้

วันหนึ่งจะเป็นเดือนปีใดไม่ปรากฏ ก็เห็นจะประมาณปี พ.ศ. ๒๓๘๗ เพราะพระมหาสงครามกับเจ้าอุปราชยกทัพกลับเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๖ มีเจ้านายฝ่ายเมืองนครพนมไปถึงเมืองกะปอง เกลี้ยกล่อมเจ้าเมืองและกรรมการเมืองให้พาราษฎร์ข้ามแม่น้ำของมาอยู่

ทางฝั่งขวา เมื่อมาแล้วจะไปตั้งบ้านเมืองอยู่ที่ใดก็ไม่ว่าผู้ที่เคยเป็นเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ราชบุตรและตำแหน่งราชการใด ๆ มาก่อนก็จะให้เป็นเจ้านายครองตำแหน่งเดิม การที่จะอยู่ในเมืองเดิมต่อไปนั้นเป็นการลำบากหลายประการเป็นต้นว่า แกว่มักจะมารบกวนบ่อย ๆ กว่าทางกรุงจะยกมาช่วยก็ไม่ทันการณ์เพราะอยู่ไกล อีกประการหนึ่งทางเมืองเดิมน้อยคอยากกันดาร มีแต่ป่าเขาหาที่ทำไร่ทำนาทำนาก็ยาก ปลูกอาหารก็หาากินยาก เมื่อผู้คนมากขึ้นก็จะยิ่งลำบากกันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการบังคับเหมือนคราวก่อน ๆ แต่ขอให้ปรึกษาหารือกับบ่าวไพร่ราษฎรให้พร้อมก่อน จะให้เวลาพิจารณากัน ๗ วันแล้ว คอบให้ทราบเพื่อจะได้จัดทหารมาคุ้มกันช่วยเหลือเมื่อเวลาเดินทาง

เมื่อเจ้านายหมื่นเคลื่อนย้ายไปเมืองอื่นขณะนั้น เมืองกะปองไม่มีเจ้าเมือง เพราะเจ้าเมืองเดิมคือท้าวไชยเชษฐาที่อพยพไปก่อน และไปตั้งอยู่ที่เมืองส่องนางแล้วยังคงเหลือกรมการผู้ใหญ่ อยู่แต่เจ้าอุปฮาดกับท้าวแก้ว ลูกชายเจ้าเมืองและญาติพี่น้องกับเจ้าราชินิกุล ซึ่งเป็นเชยของเจ้าเมืองเดิมและข้าราชการผู้น้อยที่ไม่ถูกกวาดต้อนครั้งก่อน เท่านั้น ท่านเหล่านั้นได้ประชุมกันว่าจะไปตามที่เจ้านายฝ่ายไทยมาชักชวนหรือไม่ ที่ประชุมเห็นควรไปตามคำชักชวนพวกหนึ่ง จึงเป็นอันว่า ใครจะไปก็ตามใจ ใครจะอยู่ที่ตามใจ พอเลิกประชุมเจ้าอุปฮาดก็แต่งคนไปเมืองแกว เพื่อแจ้งเหตุให้แกวรู้และมาชักชวน

เหตุผลที่ฝ่ายจะไปนั้นผู้เฒ่าแก่เล่ากันว่า แกวเคยยกทหารมากวาดต้อนเอาผู้คนที่เป็นหนุ่มเป็นสาวไปเป็นทาสของมันที่เมืองแกวทุก ๆ ปี ใครหนีทันก็รอดใครหนีไม่ทันก็ถูกแกวจับเอาตัว ถ้ามันสืบรู้ว่าเรือนใดมีคนหนีมันก็บังคับให้พ่อแม่ติดตามมาให้ ถ้าไม่ได้มันก็จับเอาเด็กมัดใส่ครกแล้วเอาสาکتาจนตายไปต่อหน้าพ่อแม่ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่มีเป็นต้นว่าวัวควายข้าวเปลือกข้าวสารไถ่กาหมูหมามันจะกวาดเอาไปจนหมด บางคนทีพอจะฉลวยหนีเวลาทำไร่ได้ข้าวแล้วจะไม่นำมาเก็บในบ้าน แต่จะทำกระท่อมเก็บไว้ที่ไร่และทำครกไว้ที่นั่น เข้าไปไร่เ็นก็ตำข้าวด้วยสากรมือนึ่งกินที่บ้าน แปลว่าต้องเตรียมพร้อมอยู่เสมอเพราะไม่รู้ว่าจะมาเมื่อไร การที่แกวมาข่มเหงไถ่นั้นมันอ้างว่าเจ้าอนุวงศ์ ยกแผ่นดินตอนนั้นให้แกวแล้วใครอยู่ในแผ่นดินนั้นก็ต้องเป็นข้าแกวหมด อีกประการหนึ่ง ว่าถึงอาหารการกินก็แสนจะอดอยาก ไปหาปลาทั้งวันได้มาไม่พอจะปั้น วันหนึ่งๆ

ไม่มีงานอะไรนอกจากพากันไปหากินใส่ปากใส่ท้องเท่านั้น ที่ทำนาก็มีน้อย ห้วยหนอง คลองบึงก็มีแต่ขนาดเล็ก ๆ พอตกหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด พื้นดินทั่ว ๆ ไปก็เป็นแต่หินแข็ง และหินทราย พลเมืองต้องทำไร่เลื่อนลอยพอได้ปลูกข้าวเผือกมันกินไปปีเดียวก็ทิ้งไปทำ ที่ใหม่ เหตุผลเหล่านี้จึงทำให้ผู้สมัครใจหนีไปตายเอาดาบหน้า คราวนั้นผู้สมัครใจหนี เป็นส่วนมากและตกลงใจจะคอยให้คำตอบต่อเจ้านายไทยและเตรียมตัวเก็บข้าวของที่มีไป ค้าย แต่พอรู้ว่าเจ้าอุปฮาดใช้คนไปบอกแคว และระยะทางจากเมืองกะปองไปยังเมืองแคว เวลานั้นก็เพียงเดินทางเท้าแค่ ๓ คืนเท่านั้น หากเป็นเรื่องด่วนอาจเร็วเข้ากว่านั้นหาก ชักช้าอยู่แควมาถึงก็มีหวังตายกันหมด ดังนั้นทั่วแควกับเจ้าราชินิกุลจึงรวบรวมพรรค พวกพี่น้องเอาเท่าที่จะไปกันได้ทันทีที่เท่านั้น ได้ผู้คนที่หมดคราวนั้นประมาณ ๓๐๐ คน พากันไปตั้งกลางคืนของวันที่ประชุมกันนั่นเอง การหนีคราวนั้นได้แต่ตัวกับสินทรัพย์ที่ พอจะหาบจะคอนมาได้เท่านั้น ส่วนแม่วัวตัวควายหมูหมาเบ็ดไก่ไม่ได้มาเลย ต้องเดินทางอย่างรีบด่วนเป็นเวลาถึง ๓ คืน จึงถึงฝั่งน้ำของตรงกันข้ามกับเมืองธาตุพนม ทาง ฝ้ายไทยจึงจัดเรือไปรับข้ามฝากมาได้ และนำตัวไปมอบแก่พระสุนทรราชวงศาที่เมืองนคร พนม พระสุนทรราชวงศาจึงจัดให้พามาอยู่ที่เมืองสกลนคร

เมื่อมาถึงเมืองสกลนครแล้ว เจ้าเมืองจัดให้ครัวอพยพไปตั้งชมรมอยู่ชายหนอง หานทางทิศเหนือของเมืองสกลนคร ตรงที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล และ เรือนจำขณะนั้น พื้นที่ตรงนั้นเวลานั้นพอตกหน้าฝนน้ำจะขึ้นมาและไปหมด ทำให้ ผู้ไทยที่เคยอยู่แต่ตามที่สูงมาก่อนเกิดความเดือดร้อนเจ็บป่วยล้มตายกันมากความเดือด ร้อนทั้งนี้ เจ้าราชินิกุลเคยนำไปร้องเรียนต่อท่านเจ้าเมืองขอขยับขยายไปตั้งอยู่นอกเมือง เพื่อให้ราษฎรได้มีที่ทำกิน และพ้นจากต้องมาแช่น้ำอยู่อย่างนั้นแต่เจ้าเมืองไม่อนุญาต และถือว่าผู้ไทยเหล่านี้เป็นเชลยไม่มีสิทธิที่จะร้องเรียนใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากผู้ไทยกะปอง ยังมีพวกไทยโย้ยเมืองภูวอีกพวกหนึ่งที่มีสภาพเหมือนกัน พวกผู้ไทยและไทยโย้ย สู้ทน ลำบากอยู่อย่างนั้นถึง ๓ ปี ในระยะนั้นผู้หญิงต้องมีหน้าที่ตำข้าวขึ้นโองเจ้านาย พอได้ ส่วนแบ่งไปเลี้ยงครอบครัวบ้าง ผู้ชายต้องไปเกี่ยวหญ้ามาเลี้ยงม้าเจ้านายเป็นประจำ คือ ถูกใช้อย่างเชลยนั่นเองมียกเว้นบ้างก็เฉพาะผู้เป็นหัวหน้าเท่านั้น

เมื่อเหลืออดเข้าเจ้าราชินิกุล หัวหน้าผู้หนึ่งของผู้ไทย กับท้าวจารย์คำหัวหน้าผู้หนึ่งของไทยโย้ยได้พาสัมภรพรคพวกที่พอจะไปด้วยหนีจากเมืองสกลนครโดยไม่ต้องรออนุญาตจากเจ้าเมืองออกไปทางสะพานหิน เจ้าเมืองให้คนมาห้ามปราม แต่ท้าวราชินิกุลและท้าวจารย์คำไม่ยอมหยุด พาพวกไปจนได้พวกผู้ไทยได้พากันไปอยู่ที่ห้วยบ้านพุ่มเชิงเขาภูพาน พวกโย้ยยกไปตั้งอยู่ที่กุดแอ่ (บ้านแอ่) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ให้ครอบครัวที่ติดตามมาพักอยู่ที่นั่น ๆ เป็นการชั่วคราวแล้วหัวหน้าทั้ง ๒ จึงพากันไปหาพระสุนทรราชวงศาที่เมืองยโสธรทวงความหลังที่ว่าจะขอตั้งเมืองให้คอยมาด้วยความทรमानเป็นเวลาหลายปีแล้วไม่เห็นท่านจัดการให้แต่อย่างใด พระสุนทรราชวงศาก็ดีใจหาย จัดแจงขอตั้งเมืองให้ทันที โดยขอตั้งเมืองวาริชภูมิให้ที่บ้านหนองหอย และขอตั้งเมืองวานรนิวาสให้ที่บ้านกุดลิงชุมแสง ขึ้นกับเมืองยโสธร ทั้งสองท่านคอยอยู่จนได้รับตราภูมิตั้งเมืองแล้วจึงพากันกลับมาหาพรรคพวก พอมาถึงทราบว่าเจ้านายทางเมืองสกลนครให้คนตามไปจับเอาชายฉกรรจ์จากพวกผู้ไทยและพวกไทยโย้ยเข้าไปกักตัวไว้ในเมืองสกลนครหมดพวกที่ถูกจับไปต้องทำงานหนักรับใช้เจ้านาย เช่น ตักน้ำ ตำข้าว หาหญ้ามาเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้าหาหญ้าห่านมาให้เจ้านายใช้ ท่านหัวหน้าทั้งสองจึงติดตามเข้าไปพร้อมทั้งนำตราภูมิเข้าไปอั้งอังก้วย ชายฉกรรจ์เหล่านั้นจึงถูกปล่อยตัว แต่เจ้าเมืองยึดตราภูมิไว้เสียโดยมีข้ออ้างว่าคนทั้งสองก่อการกบฏต่อเมืองสกลนคร ท่านทั้งสองจึงหนีจากอาณาเขตของเมืองสกลนคร ข้ามน้ำอูนอันเป็นเส้นเขตแดนเมืองสกลนคร กับเมืองหนองหานในสมัยนั้นพวกผู้ไทยพากันไปอยู่ที่ฝั่งลำห้วยปลาหาง ที่นั้นมีหนองน้ำเล็ก ๆ อยู่หนองหนึ่งมีชื่อว่าหนองหอย และท้าวจารย์คำก็พาพรรคพวกไปอยู่ที่บริเวณใกล้ ๆ กับกุดลิงซึ่งห่างจากที่ตั้งบ้านอยู่ประมาณ ๑ ก.ม. ไม่ได้พากันไปอยู่ในที่ที่พระสุนทรราชวงศากำหนดให้และบางที่อาจไม่รู้ว่าตำแหน่งทั้งสองนั้นอยู่ที่ใด กอปรทั้งพวกผู้ไทยและไทยโย้ยเวลานั้นก็เหลือน้อยคนแล้ว ครั้นจะย้ายไปอยู่ไกลที่ที่เคยอยู่ก็ไม่รู้ว่าจะดีไปกว่าแถบที่เคยเห็นมาแล้วนี้ อีกทั้งเข้าใจว่าเมืองพวกตัวมีน้อยคนไปอยู่ที่ใหม่ซึ่งพลเมืองส่วนมากเป็นไทยลาวซึ่งไม่ค่อยจะเข้ากันนักกับผู้ไทยและไทยโย้ย จึงไม่พากันไปอยู่ที่บ้านหนองหอยและกุดลิงชุมแสง

เมื่อหนีเข้าไปอยู่ในเขตเมืองหนองหานแล้ว ท้าวราชินิกุลจึงได้ไปขอขึ้นกับเมืองหนองหานพระพิทักษ์เขตขันธ์เจ้าเมืองหนองหานก็รับไว้ และแต่งตั้งให้เจ้าราชินิกุลเป็นแม่กองปกครองชาวผู้ไทย

เจ้าราชินิกุลมีลูกชายอยู่คนหนึ่งที่มีความรู้ดี โดยได้ไปเรียนหนังสือไทยอยู่ที่เมืองขอนแก่น พอโตเป็นหนุ่มจึงกลับมาช่วยราชการกับบิดา ท่านผู้ชื้อท้าวสุพรหม

ส่วนผู้ไทยและไทยโย้ยที่ไม่ได้หนีจากเมืองสกลนครนั้น ฝ่ายผู้ไทยมีท้าวแก้ว ลูกชายเจ้าเมืองกะปองเป็นหัวหน้า ฝ่ายไทยโย้ยก็มีท้าวเทพกัญญาเป็นหัวหน้า ท่านทั้งสองนี้ต่อมาได้ขอแยกครอบครัวชาวผู้ไทย และไทยโย้ยจากเมืองสกลนคร และได้รับอนุญาตโดยดี ผู้ไทยพวกท้าวแก้วพากันมาอยู่ที่บ้านนาเหมือง และบ้านพังโคน ส่วนท้าวเทพกัญญาได้พาพรรคพวกมาตั้งอยู่ที่บ้านโพธิ์สว่างริมฝั่งน้ำปลาหาง ต่อมาท่านทั้งสองได้เป็นเจ้าเมืองคือ ท้าวแก้ว ต้นสกุล “วงศ์ประทุม” ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระบำรุงประชาราษฎร์ ยกบ้านนาเหมืองเป็นเมืองจำปาชนบท ท้าวเทพกัญญาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระสิทธิศักดิ์กักดี ยกบ้านโพธิ์สว่างเป็นเมืองสว่างแดนดิน แต่เมืองทั้งสองนี้มีการตั้งยุบตั้งย้าย คือเมืองจำปาชนบทถูกยุบจากบ้านนาเหมืองเพราะอยู่ใกล้กับเมืองพรรณานิคมเกินไป เจ้าเมืองคนใหม่ซึ่งมีนามตามนามของบิดาคือพระบำรุงประชาราษฎร์ ได้อพยพญาติพี่น้องใกล้ชิดกันไปตั้งอยู่ที่บ้านม่วง และขอตั้งเมืองที่นั่น พอถึงกับขณะนั้นทางราชการได้ระงับการตั้งเมืองใหม่ จึงไม่ได้เป็นเมือง ต่อมาเมื่อประมาณ ๑๐ ปีมานี้ บ้านม่วงจึงได้รับยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอวานรนิวาส และต่อมาได้รับยกฐานะเป็นอำเภอบ้านม่วงบัดนี้ ส่วนเมืองสว่างแดนดินก็ถูกยุบเพราะเหตุเดียวกัน เจ้าเมืองได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านตือศรีคันชัย ริมฝั่งแม่น้ำยาม ถูกหักท้วงว่ายังใกล้กับเมืองพรรณาน้อย จึงย้ายอีกทีไปตั้งที่บ้านหันและคงเป็นอำเภอสว่างแดนดินจนบัดนี้ ส่วนเมืองวาริชภูมินั้นไม่ได้เป็นเมืองเต็มรูป คือยังไม่มีที่จะตั้งเมืองให้แน่นอน ทั้ง ๆ ที่เมืองทั้งสี่ คือเมืองจำปาชนบท เมืองสว่างแดนดิน เมืองวานรนิวาส และเมืองวาริชภูมิได้รับพระราชทานให้ตั้งเมืองได้แล้วแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๐ เมื่อหาที่จะตั้งไม่ได้ก็คือแพ่งอยู่ที่เดิมไปพลาง ๆ แต่ก็ยังขึ้นกับเมืองหนองหานอยู่ตามเดิม

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ ทางกรุงเทพฯ ได้รับรายงานจากทางเมืองหลวงพระบางว่า ช่อพวกหนึ่งจำนวนประมาณ ๒,๐๐๐ คน ยกพวกมาปล้นเอาเมืองแดนใต้ และว่าจะยกเลยลงมาตีเอาเมืองหลวงพระบางด้วยและรายงานจากเมืองหนองคายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ว่าช่อได้มาตีปล้นเอาเมืองเชียงขวางได้ เจ้าอุปฮาดเมืองเชียงขวางต่อสู้กับช่อจนตายในที่รบ และว่าจะยกลงมาตีปล้นเอาเมืองเวียงจันทน์และหนองคายด้วยพอดีขณะนั้น พระยามหาอำมาตยาธิบดี (ชื่น กัลยาณมิตร) มาเป็นข้าหลวงใหญ่ภาคอีสาน กำลังลักเล็ก (ไม่ใช่เลข) ฉกรรจ์อยู่ที่เมืองอุบล ได้รับคำสั่งให้เป็นแม่ทัพใหญ่ไปปราบช่อโดยให้เกณฑ์พลจากเมืองในภาคอีสานทั้งหมด ซึ่งเวลานั้นก็มีไม่กี่เมือง คือเมืองอุบล ยโสธร ร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ ขอนแก่น สกลนคร นครพนม หนองหาน หนองคาย เป็นทัพหน้า และให้เมืองนครราชสีมา สุรินทร์ นางรอง ชุขันธ์ เป็นทัพหนุน ให้เกณฑ์ส่งโดยด่วนที่สุด ท่านแม่ทัพใหญ่ไปรบทัพหัวเมืองอยู่ที่หนองคายโดยเฉพาะเมืองหนองหาน ได้ถึง ๕,๐๐๐ คน ปกกองทัพหน้าพร้อมแล้วก็ยกจากเมืองหนองคายเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๑๘ ตรงไปเวียงจันทน์ทันที พอดีขณะนั้นช่อได้ยกมายึดเมืองเวียงจันทน์ได้แล้ว และตั้งค่ายอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์นั่นเอง โดยแบ่งเป็น ๓ ค่าย เตรียมจะยกมาเมืองหนองคาย คือตั้งอยู่ที่วัดจันทน์ค่ายหนึ่งที่บ้านสี่ฐานค่ายหนึ่งที่โพนพานาเลอีกค่ายหนึ่ง ปกกองทัพไทยไปถึงก็ยกเข้าตีทันทีพร้อมกันทั้ง ๓ ค่าย การรบครั้งนี้ถึงชนะชนะจน บอน ลิวสีโก๊ะ แม่ทัพ ลิวสีโป รองแม่ทัพช่อถูกไทยฆ่าตายในที่รบที่ค่ายวัดจันทน์ กวานชายน้องชายแม่ทัพแตกมาจาก ค่ายสี่ฐาน จะมาหาพี่ชายที่ถูกจับเป็นได้ หัวหน้าค่ายโพนพานาเล ชื่อ มกสีโก๊ะ ถูกปืนไทยตายในที่รบพวกที่เหลือตายก็พาหนีไปค่ายใหญ่ที่ทุ่งเชียงคำหมดพอดี ขณะนั้นกองทัพฝ่ายเหนือซึ่งขึ้นไปช่วยเมืองหลวงพระบางมาช่วยจึงสมทบกับกองทัพของพระยามหาอำมาตย์ยกไปตีช่อที่ทุ่งเชียงคำ ค่ายช่อที่ทุ่งเชียงคำก็แตกและพากันหนีเข้าไปในแดนแควมคม กองทัพของพระยามหาอำมาตย์จึงยกกลับมาพักฝั่งเหตุการณ์อยู่ที่เมืองหนองคาย

ในระหว่างพักรบอยู่ที่เมืองหนองคายนั้น ท้าวสุพรหมผู้แทนเจ้ากองผู้ไทยจากบ้านหนองหอย ซึ่งนำพลรบไปสมทบกับเมืองหนองหานจำนวน ๓๐ คน ได้รับข่าวว่าเจ้าราชินิกุล ผู้บิดาป่วยหนักจึงขอลาท่านแม่ทัพไปเยี่ยมก็พอดีที่ท่านบิดาถึงแก่กรรม เมื่อ

ได้ทำการฉกฉวยพิศมัยแล้วจึงกลับไปเมืองหนองคาย และเข้ารายงานตัวต่อท่านแม่ทัพ ท่านแม่ทัพชมเชยว่าท้าวสุพรหมเป็นผู้มีกตัญญูทศเวทที่มาก ทั้งเป็นผู้กล้าหาญในการปราบฮ่อค้ำยันเป็นที่โปรดปรานของท่านแม่ทัพมาก ในจังหวะนั้นเองท้าวสุพรหมก็นำเรื่องเมืองวาริชภูมิเข้าหารือกับพระพิทักษ์เขตชั้นร์ เจ้าเมืองหนองหานขอให้ช่วยเหลือด้วยพระพิทักษ์เขตชั้นร์จึงนำเรื่องเมืองวาริชภูมิกราบเรียนท่านแม่ทัพ ท่านแม่ทัพจึงเรียกบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่มาในกองทัพหรือสอบสวนข้อเท็จจริงโดยมีท้าวสุพรหมเป็นผู้ให้การ ท้าวสุพรหมได้เล่าเรื่องเดิมแต่ครั้งอยู่เมืองกะปองจนถึงที่สุดให้ท่านที่ประชุมฟัง ซึ่งขณะนั้นมีเจ้าเมืองหนองคาย เจ้าเมืองหนองหาน เจ้าเมืองมุกดาหาร เจ้าเมืองชัยบุรี เจ้าเมืองท่าอุเทน และเจ้าเมืองกาฬสินธุ์รับรองว่าเป็นความจริงทุกประการ แต่เจ้าเมืองสกลนครหนึ่งเสียเมื่อการสอบสวนได้ความดังนี้ ท่านแม่ทัพคือพระยามหาอำมาตย์ก็รับรองว่าจะดำเนินการเรื่องนี้ให้สำเร็จ แต่จะขอให้ไปตั้งเมืองวาริชภูมิอยู่ที่บ้านป่าเป้าเมืองโพธิ์ ในเขตเมืองหนองหาน และให้ขึ้นกับเมืองหนองหานต่อไป ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๐ ก็ได้รับตราภูมิใหม่ ให้ตั้งเมืองวาริชภูมิที่บ้านป่าเป้า ขึ้นกับเมืองหนองหาน พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้ท้าวสุพรหมเป็นที่พระสุนทรบริรักษ์ เจ้าเมืองวาริชภูมิ แต่นั้นมา แต่ถ้าจะว่าไปแล้วการที่เมืองวาริชภูมิไม่ได้ย้ายเมืองไปอยู่ที่บ้านป่าเป้า ขึ้นกับเมืองหนองหานนั้นนับว่าขัดต่อพระบรมราชโองการอย่างยิ่ง คือเมื่อขอตั้งเมืองก็ได้รับความสนับสนุนจากเจ้าเมืองหนองหาน โดยรับว่าจะไปตั้งเมืองที่บ้านป่าเป้าจนได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ในฐานะที่เป็นเจ้าเมืองบ้านป่าเป้า พอได้มาแล้วกลับไม่ปฏิบัติตาม คือไม่ยอมย้ายเมืองไปอยู่ที่บ้านป่าเป้าอย่างนั้นจะเป็นบาปกรรมประการใดหรือไม่ผู้เล่าตอบไม่ได้ หากว่าได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านป่าเป้าจริง เมืองวาริชภูมิอาจเป็นเมืองใหญ่มากคือพื้นที่ตรงนั้นกว้างมาก และห่างจากเมืองต่าง ๆ ดังนี้ ห่างจากเมืองหนองหานทางประมาณ ๘๐ ก.ม. จากเมืองสว่างแดนดินทางประมาณ ๔๐ ก.ม. ห่างจากเมืองโพนพิสัยทางประมาณ ๔๐ ก.ม. ที่ดินอุดมสมบูรณ์มีที่ทำไร่ทำนากว้างขวาง มีลำนํ้าสงครามซึ่งมีปลาชุกชุม จะขัดข้องก็แต่ทางคมนาคมเท่านั้น แต่ถ้าเป็นเมืองอยู่จนบัดนี้ เรื่องขัดข้องนี้จะหมดไป น่าเสียดายอยู่

เมื่อได้เป็นเจ้าเมืองเต็มตัวแล้ว พระสุรินทรบริรักษ์ขุนบำเหน็จแก่ญาติพี่น้อง ที่อุทิศให้ติดตามกันมาแต่เมืองกะปอง และได้ร่วมทุกข์อย่างแสนสาหัสมาด้วยกันโดยทั่วหน้าบำเหน็จที่ท่านให้ไม่ไช่ศรฐาบรรดาศักดิ์หรือทรัพย์สินเงินทองแต่อย่างใด แต่เป็นการรื้อฟื้นถึงเชื้อสายของต้นตระกูลเดิมแต่เมื่ออยู่เมืองกะปอง แล้วอพยพมาด้วยกันทนทุกข์ทรมานด้วยกัน จนกระทั่งได้บ้านได้เมืองอยู่กินเป็นปีกแผ่น บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้เสียสละเพื่ออนาคตของลูกหลานโดยแท้ สมควรที่จะให้มีนามปรากฏแก่ลูกหลานไว้เป็นที่รำลึก ดังนั้นท่านจึงให้แต่ละคนที่ยังเหลืออยู่ว่าตนนั้นสืบเชื้อสายมาจากผู้ใด ให้พยายามสืบไปให้ถึงเมืองกะปอง และให้ถือว่าคนที่เมืองกะปองนั้นเป็นต้นเหง้าของเชื้อสายของตน เมื่อได้ความแล้วท่านจึงตั้งนามให้แก่ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ที่สุดในเชื่อนั้นเสียใหม่ ผู้ที่มีเชื้อเจ้าเมืองมาก็ให้มีคำหน้าว่าท้าว และมีชื่อตั้งต่อท้าวไปอีกที เช่น ท้าวไชยกุมาร ท้าวไชยสุริยง ท้าวเทพสุริวงค์ ท้าวไชยจักร เป็นต้น และตั้งกรรมการเมืองครบตามตำแหน่งอย่างธรรมเนียมของข้าราชการทางฝ่ายลาว เช่น อุปฮาดราชวงศ์ ราชบุตร เมืองแสน เมืองจันทร์ ชานेत ชานนท์ เป็นต้น ผู้ดำรงตำแหน่งกรรมการเมืองเหล่านั้นก็เลือกจากคนสำคัญที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อได้ตั้งเมืองแล้ว นี้กว่าเมืองวาริชภูมิจะสิ้นเคราะห์กรรมเสียที่แต่ก็ยังไม่สิ้น จนได้คือเมื่อทางรัฐบาลได้จัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้น เมืองวาริชภูมิถูกยุบเป็นอำเภอพระสุรินทรบริรักษ์เป็นนายอำเภอคนแรก ต่อมาท่านลาออกจากราชการเพราะชรามาก ทางราชการจึงตั้งให้พระบริบาล มาเป็นนายอำเภอ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ อำเภอวาริชภูมิก็ถูกยุบเป็นตำบลวาริชภูมิ ขึ้นกับอำเภอพรรณานิคม พระสุรินทรบริรักษ์ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ภายหลังที่เมืองถูกยุบแล้ว เป็นตำบลอยู่ ๑๔ ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอวาริชภูมิ ขึ้นกับอำเภอพรรณานิคม เป็นกิ่งอยู่นาน ๒๗ ปี จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ขึ้นกับจังหวัดสกลนคร เห็นจะสิ้นกรรมกันเสียทีกระมัง

ขอให้ผู้ไทยกะปองทั้งหลายจงจำเอาไว้ว่า การที่ผู้ไทยกะปองอพยพมาจากเมืองกะปองครั้งนั้นไม่ได้ถูกกวาดต้อนมาไม่ได้เป็นเชลยของกองทัพ แต่มาด้วยความสมัครใจ

มาสวามีภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงสยามคือมาอย่างมีเกียรติ แต่เพราะเรามากันครั้งนั้นเป็นคน
กลุ่มน้อยเสียงจึงไม่ดัง แต่ก็ด้วยความซื่อสัตย์กล้าหาญและอดทน เราจึงตั้งตัวได้ผู้เฒ่าเคย
เล่าให้ฟังว่า เมื่อยกมาอยู่ที่บ้านนาหอยครั้งแรกนั้นเรายังไม่ได้ทำอะไรทำนา ก็เป็นธรรมดา
ที่จะต้องออกอยากจึงพากันหาของป่าไปแลกข้าวเปลือก กับลาวบ้านโต้นบ้านม่วง (บ้าน
โต้นบ้านม่วงอยู่เหนือเมืองวาริชภูมิขณะนี้ทางประมาณ ๒ ก.ม.) พวกลาวบ้านโต้นบ้าน
ม่วงเอาของฝากแล้วบอกให้ไปฝึกเอาข้าวบักลาน ที่เขาฝึกเอาก่อนแล้ว ๓ หน คิดดูเถิด
ว่าเขาฝึกเอาแล้วตั้ง ๓ หน มันจะเหลืออีกเท่าไร แต่ด้วยมานะพยายามต่อมอลาวบ้านโต้น
บ้านม่วงก็อพยพหนีผู้ไทยเวลานี้ไม่รู้จะไปอยู่ที่ใด ที่นำเกล็ดนิทานมาเล่านี้ประสงค์จะให้
ลูกหลานผู้ไทยกะปองมีตับมีบิ๋อย่าเป็นคนขี้เกียจขี้คร้าน อย่าเป็นคนขี้
ขอให้ละอายบรรพบุรุษของเราด้วย

ของคเล่าเรื่องความหลังของผู้ไทยที่เล่ามาแต่โดยย่อที่สุดนี้ไว้เพียงแค่นี้ หาก
ลูกหลานผู้ใดต้องการทราบรายละเอียดกว่านี้ ก็ขอให้ไปค้นคว้าจากหนังสือ พงศาวดาร
ล้านช้าง ศาวดารโยนก พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัฐกาลที่ ๑
ที่ ๓ และที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี หนังสือผิงขวาแม่น้ำโขง ของนายติม สิงห์ขุสิต
หนังสือประวัติของผู้ไทย เรียบเรียงโดยนายถวิล เกษรราช เท่านั้นก็เห็นจะพอ เพราะ
หนังสือที่อ้างนี้ ต่างก็ได้รวบรวมมาจากหนังสือมากมายหลายเล่ม

โครงการบูรณะวัดธาตุศรีมงคล

นายประวัติน บุนนาค

โครงการก่อสร้างและบูรณะวัดพระธาตุศรีมิ่งกลนี้ จำเป็นต้องมีผังแม่บทเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางตำแหน่งของอาคารต่าง ๆ ที่จะทำการก่อสร้างตามโครงการให้ถูกต้องตามหลักการวางผังบริเวณของวัดที่นิยมกันโดยทั่วไป เป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้มากที่สุดที่ดินของวัดทั้งหมดมีพื้นที่ ๘ ไร่ ๓ งาน ๒๑ ตารางวา โดยแบ่งเป็นสัดส่วน ๓ เขตคือ เขตพุทธาวาสอยู่ชั้นกลาง เขตธรรมาวาสอยู่ชั้นนอก และเขตสังฆาวาสอยู่ชั้นใน การวางผังวัดนี้ได้ถือเอาศาลาการเปรียญเป็นศูนย์กลางเชื่อมระหว่างทั้ง ๓ เขต และได้จัดลำดับอาคารที่จะทำการก่อสร้างตามโครงการที่เห็นว่าจะมีความจำเป็นก่อนหลังซึ่งจะเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมดังนี้

๑. เมรุเผาศพ
๒. ชุ่มประทุน้ำ
๓. ศาลาสวดศพ
๔. โบสถ์ขนาดเล็ก
๕. ย้ายศาลาการเปรียญเดิม
๖. สร้างกุฏิและปรับปรุงบริเวณ
๗. ต่อเติมโรงเรียนปริยัติธรรม
๘. ศาลาราย

การวางผังแม่บทนั้นนอกจากเป็นการกำหนดตำแหน่งอาคารแล้ว ยังใช้สำหรับกำหนดตำแหน่งการปลูกต้นไม้ให้ถูกต้องได้ก่อน เป็นการเสริมสร้างบรรยากาศให้วัดมีความร่มรื่นอีกด้วย

โครงการนี้จะบรรลุเป้าหมายได้ก็ด้วยความศรัทธา ด้วยพลังความสามัคคีของทุกฝ่าย และด้วยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุศรีมิ่งกล ดังที่เคยประสบความสำเร็จมาแล้ว

รายนามคณะกรรมการจัดทำ หนังสือที่ระลึก

กรรมการที่ปรึกษา

นายบุญชัย เจริญไชย
พ.อ. วิวัฒน์ บุญรักษา
นายสิริชาติ ตำนานจิตร

คณะกรรมการดำเนินงาน

พ.ต.ท. สุวัฒน์ มีพรหม
นายเหลือ ศรีสำราญ
นายประยุทธ์ วงศ์ประทุม
พ.ท. ประยงค์ อินทรพานิช
นายชนัด เจริญไชย
นายสวรรณครมย์ ไตรบจันทร์
น.ส. กรรณิการ์ เลียงพิบูลย์
ร.ต. นิพัทธ์ เทวัต
นายประวัต บุญรักษา

ประธาน

